

J. i. 166.

1) Baroniūs, Fr.

2) Antrodiūs, Com.

BATAVIA,
SIVE
DE ANTIQVO VERO QVE
EIVS INSVLÆ QVAM RHENVS
in HOLLANDIA facit situ, descri-
ptione & laudibus; aduersus GERAR-
DVM Noviomagvm,

LIBRI DVO;

Ji 166

Auctore CORN. AVRELIO,
D. Erasmi Roterodami olim præceptore.

Item alia qua proxima pagella indicabit.

BONAVENTVRÆ VULCANII operâ,
nunc primum in lucem edita.

ANTVERPIÆ,
Apud Christophorum Plantinum.
cic. Ic. LXXXVI.

l - f

A I V A T A E
HYDRAV QVODITIA
QVÆ HOC OPVSCVL
PRÆTEREA CONTINENTVR.

ALOISII MARLIANI *De Batavia
laudibus, ad Hieronymum Bustidianum
Epistola.* pag. 70

CORNELII AVRELII *Epistole ali-
quot.* pag. 79

EIVSDEM *Diadema Imperitorium, siue
De officio boni Imperatoris.* pag. 99

EX GERARDI NOVIOMAGI *Gel-
denhaurij Batavia.* pag. 125

Ampliss. Prudentissimisq. viris

P R A E T O R I ,
C O N S V L I B V S ,
S E N A T V I Q V E
Ciuitatis Leydensis,

BON. V U L C A N I V S S . D.

MONENT me tacitè, viri Amplissimi, Encænia vrbis vestræ, cum quibus sextum iam suauissimi huius, quo apud vos fruor, honestissimiique otij literarij annum ingredior, vt, quod probi hospites solent, publicum aliquod grati erga vos animi monumentum edam etiam ego. Präiuerunt enim mihi splendida hanc gratitudinis facem,

* 2 duo

VLO
VR.
Batavia
lidianum
Pag. 70
tale ali-
pag. 79
um, sue
pag. 99
G 1 Gel.
pag. 115

duo Academiæ huius lumina; il-
lustriora notioraque quam ut me
nomenclatore indigeant. quo-
rum quidem luci ut me longè
imparem libens profiteor; ita stu-
dio obseruantiaque vestri nequa-
quam concedo. quibus decla-
randis non tam mihi voluntas
haec tenus defuit, quam facultas.
atque utinam ne nunc quidem
deesset. Interea vero dum sup-
petat, quod non diffido fore ali-
quando: accipite exiguum hoc
a me munuscum literarium,
veluti testem, imò obsidem amo-
ris studiique erga vos mei: fœ-
tum hunc inquam, alienum qui-
dem, sed cui ego vitam si non de-
di ut parens, certe reddidi ut vin-
dex. Est is, Cornelij Aurelij li-
ber,

ber, Batauiæ veteris situm geo-
graphicè planè describens. Gra-
tus verò vobis, non dubito, &
auctor futurus pariter, & argu-
mentum. Nam & ille, vt ni-
hil aliud de eius laudibus hoc lo-
co dicam, vel eo certè nomine
est laudatissimus, quod Erasmus
Roterodamum, illustre illud
Hollandiæ fidus, discipulum ha-
buerit. argumento, nihil con-
uenientius vobis, nihil magis ex
Hollandiæ dignitate. Cùm enim
summa semper fuerit apud vete-
res illos Romanos Orbis domi-
nos Batauici nominis gloria, ad-
eò vt innumeris propè victoriis
eorum ope ac virtute partis, B A-
T A V O S non solum S O C I O S &
A M I C O S I M P E R I I , sed veris-

* 3 simo

simo elogio IMPERII SANITA-
TEM, SVSTENTACVLVM, R-
BVR & COLVME N appellarint:
cumque adeò formidabile olim
toto orbe Batauorum nomen
fuerit; vt grande viderentur mo-
mentum sociis, vel, prout incli-
nassent, aduersis: extitit patrum
nostrorum memoria Sicamber
quidam qui omnem hanc Bata-
uicæ fortitudinis laudem (nimio
gentis sūæ studio præpeditus) in
Betuanos suos quoad potuit deri-
uauit. Cuius conatibus, quibus
eò iam vsque progressus erat, vt
doctis etiam nonnullis fidem,
imò verius fucum faceret; meri-
tò obuiam iuit Cornelius Aure-
lius, qui erectam per fraudem
Batauis genuinam suam restituit

lau-

ANITA
VM, RO
ellarint
ile olim
nomen
ur mo
it incli
patrum
amber
Bata-
(nimio
itus) III
uit den-
quibus
at, vt
dem,
meri-
Aure-
dem
tituit
lau-
laudem; & geminum Rheni al-
ueum, & frequentes in eius ripa
nobilium arces, ostia eiusdem, ac
propugnacula, eorumque fata;
totam denique Batauiæ insulam
ita accurate à fronte & tergo la-
teribusque, ex Iulio Cæsare, Cor:
Tacito, aliisq. veterū monimen-
tis circumscripsit, Hollandicoque
septo inclusit, vt de ea ambigere
nemo deinceps nisi malignè, &
μάτιον, vt Aeschylī verbis utar,
φλυσσαὶ θέλων, possit. Hic itaque
posthumus Cor. Aurelij foetus,
non quidē recens natus, sed quo-
dammodo renatus, hoc est, Ba-
tauia rediuiua, quibus potius vel-
uti tutoribus ac patronis debea-
tur, quam vobis, qui Batauiæ
florem LEIDAS sanctissimè pru-

*Leida plu-
raliter olim
dicta, ut
Athenæ.*

* 4 den-

dentissimè, fortissimeque regitis?
quiique præclarum priscae illius
fortitudinis exemplum ac veluti
signum Batauiæ erexistis, cùm à
totius Hollandiæ iugulo imma-
nissimi militis enses eximia vestra
fide, constantia, tolerantiaque
auertistis? Agnoscatis vero in
hoc etiam scripto magna cum
voluptate, multa illustria veter-
rum Romanorum monimenta
ex agro vestro eruta; è quibus,
quanti maiorum vestrorum vir-
tutem Romani fecerint, liquidò
constabit. Agnoscatis Scholam
Latinā à Romanis prope Leydas
ad Rhenum in municipio vestro
quod Roomburg, hoc est Arx
Romanorum dicitur, conditam;
vt iuuentutis Batauicæ; quam
acri

acri ingenio, aptissimaque addis-
cendis aliis idiomatibus lingua
esse norant, sua etiam, hoc est
Romana lingua instructæ operâ,
facilius sibi alias nationes eius
ignaras conciliarent; & hac be-
neficij specie ipsos iuuenum pa-
rentes sibi arctius deuincirent; at-
que adeò in officio retinerent;
quos si fortassis desciscere contin-
geret, de Germanis ac Gallis in
fide retinendis desperabant. Ad-
eò omnis Romanorum spes ac
fiducia solis Batauis nitebatur.
Hæc inquam, aliaque multa &
quidem æterna Batauicæ gentis
decora aureo Cor. Aurelij peni-
cillo descripta summa cum ani-
mi voluptate in hoc libello in-
tuebimini. quæ modò libenti-

* 5 bus,

bus, quod non dubito, vobis; pa-
rum moror an liuentibus æmulis
in conspectum ac veluti thea-
trum totius Orbis proferantur.
Valete viri Amplissimi, & Aca-
demiam hanc felicissimis auspi-
ciis non in municipio, sed in vrbe
vestra, tametsi dispari à Romanis
consilio, ab optimo prudentissi-
moque architecto conditam; vt
ad eam scilicet tam exteri quam
Bataui ipsi non ad vnius alicuius
linguae, sed ad omnium lingua-
rum pariter ac scientiarum veluti
mercatum confluenter, fouete; &
quod facitis, amplificate. belli-
cæq. fortitudinis, qua vigetis, lau-
dem, salutari literarum mistura
temperantes perseuerate. - Lugd.
Bat. M. D. LXXXVI. x viii. Maij.

D E

DE CORN. AVRELIO
ET VARIIS EIVS
SCRIPTIS.

ORNELIUS *Aurelius*
Hollandus, patria Goudanus,
quod & cognomine suo ad-
umbravit, Canonicus Augu-
stianus in Hemdonck, eiusdem, ut vide-
tur, cum Erasmo instituti, atque adeo eius
præceptor fuit, quantum ex Epistola quadam
Adelardi Amsterdami ad Aurelium Loua-
nio Anno Domini M. D. X V. scripta, qua
ipsi auctor est scribendi aduersus Nouiomag-
num, qui Bataviam Hollandis præripere co-
nabatur, satis constat. quam quidem Episto-
lam his verbis claudit: Erasmus Basileæ
agit. Miratur omnes quòd tui sin-
cerissimi semper amici & præceptoris
nusquam meminit. Coætaneos habuit
Guilielmum Hedanum & Reynerum Snoy,
non ignobiles Hollandicarum rerum histori-
cos. Ipse Oratoriis poëticisq. studiis ita bar-
baro illo ævo claruit, ut Imperator Maximi-
lianus ei nihil tale ambienti laurum Apollí-
neam;

DE

ream (ut ipse met Epistola quadam ad Io-
hannem de Hemstede Liesveldiae dominum
testatur) per Oratorem suum vatemque cla-
rissimum Stephanum de Cracouia miserit.
Variam historiarum antiquitatisque cogni-
tionem abunde duobus hisce libellis, quos
nunc publici iuris facimus, est testatus. quo-
rum priorem inscripsérat, Defensionem
gloriæ Batauinæ. aduersus eos scilicet
qui Batauiam Hollandis præripiebant. al-
tero, titulum fecerat, Elucidarium varia-
rum quæstionum super Batauina
regione & differentia. quos ego titulos
breuitatis causa in hunc commutaui, De situ
& laudibus Batauiæ.

SCRIPSIT vero etiam alia multa,
quorum nonnulla hisce libellis adiecta sunt;
nonnulla apud me extant; nonnulla, qua-
æ se scripta esse testatur, nondum in manus
meas peruenierunt.

Diadema Imperitorium, siue De officio
boni Imperatoris, adiectum huic opusculo.

Epistolæ aliquot ad viros Illustres. qua-
rum nonnullæ nunc prodeunt.

De gloria & miseria septem artium li-
bera-

beralium , vbi Theologiam facile omnium principem statuit.

Duo libri Orationum , diuersos Nobilium & Ecclesiasticorum status concernen- tes. quarum usus esse possit in eorum rece- ptione, consalutatione, vel promotione.

Caroli Hispaniarum regis praëconia, qui- bustitulus, Prognosticon. carmine Elegiaco.

Gratiarum actio ad Henricum Comitem Nassouium Caroli Hispaniarum Regis in Hollandia vicarium : ob victoriam aduer- sus Gelros. scripta carmine Heroico , libris duobus.

Querimonia Pacis carmine Elegiaco.

Apocalypsis, siue Narratio facetissima su- per obitu Ludouici Regis Galliarum , & Maximiliani Imperatoris Romani ; qui in vnum consentientes, nepotes suos super imperio contendentes felici foedere pacifica- runt , carmine Elegiaco.

De obsidione vrbis Schoonhouensis per Sicambros , carmine Elegiaco.

De S. Cornelio summo Pontifice & martyre.

De S. Martino.

Dialogus Vestæ & Neptuni super inun- datione , carmine Elegiaco.

B o n .

BON. VULCANIUS
AD BATAVOS,

De hac COR. AVRELII editione.

MAGNA fuit quondam Battauæ gloria gentis,
Roma triumphati dum caput orbis erat.
Scilicet huius ope VRBS, & viribus, INDUPE-
RATRIX
Oppida subiecit regnaque multa sibi.
IMPERII hinc SOCIOS meritò FRATRES-
QVE vocavit,
Haud tutam sine eis se satis esse putans.
Priuarat sed eos aeterna hac laude Sicamber,
Vicinis faciens è Betuvis Batauos,
Credita res multis. ita fluxa munere suada
Fucum etiam doctis fecerat ingenii.
Id ratus indignum patrius CORNELIUS ausis,
Quondam, ô flos Battauum, doctor ERASME tuus;
Ille inquam quo se ter felix iactat alumno
GOVDA, olim eximis nobilis historicus;
Hosti congressus, non impav, vindice penna
Hollando asseruit Battauiam populo.
An dubitas? Cæsar, Tacitus monimentaq; testes
Prisca, soli atque sali proruta visceribus.
Dicite iò Hollandi, restroque Aurelius ore
Personet; hinc vobis laus rediuvia venit.
Nanque situm moresq; & fortia gesta Battauum
Nullo delendum tempore scriptis opus.
At latuit, multosq; ultra latuisset in annos
Cum tineis luctans nec meritâ carie;
Ni tandem Vindex Battauum, haud sine numine diuum,
Vindice me lucem cerneret è tenebris.

AD

I V S

AD VIRVM DOCTISS.

BON. VULCANIVM,

PRO CORNELIO AVRELIO

luci ac vitæ restituto.

RES gestas Batauūm, priscaque ab origine
gentem

Complexus paucis magni Praeceptor Erasmi
Prodidit ingenuè, frustra mordente Sicambro.

At verò auctoris cineres, & scripta premebat
Vrna eadem : obscuraque etiam-num in nocte ia-
cēret

Hoc opus , adnisus multa nisi Dædalus arte
Eduxēt caeli in dias Vulcanius oras.

Munere quo vitæ non tantum redditus vnum
A V R E L I genius , verū tot flumina, & vrbes
Ingentes lucem adspiciunt , & tela diei :
Heroumque adeò nostratum plenius acta
Iam legerē , & seriem generis, monumentaq. rerum
(Exiguus quamquam terræ sumus angulus) omnes
Nosse valent populi, terrarum quā patet orbis.

Maecte isthoc studio Vulcani, atque Herculea vi
Protrahe Musarum porrè in lucem aurea dona,
Inuitis Superis quæ plurima detinet Orcus.
Multum omnes Bataui tibi nos debere fatemur
Accepti tabulis memores hoc scribere munus,
Æternū vt maneat Vulcanū nomen honosque.

FRANCO DVYCKIUS

Leydensis.

A D E -

ADELARDVS AMSTEL
REDAMVS COR. AVRELIO
DOCTISSIMO S.

GRANDIS Louani^y est contentio inter
plerosque doctos, Hollandiam non posse
vocari Batauiam. Istud nisi tu refellas &
improbes, nemo est qui poterit; ut cui totius
Hollandiae reconditi^sima queque sunt per-
specti^sima. Nam & huius auctor opinionis
Nouiomagus te solum veretur, teg^z unum om-
nibus Hollandie doctissimis viris præfert.
Cupit amicè refellas rationes suas, & citò
cupit: quod ni feceris, pudebam ego, con-
stanter afferens, te ut facillimè, ita & veris-
simè posse manifestam eius inscitiam osten-
dere. Wilhelmum Hedenum Traiecti ad.
S. Iohannis Decanum consule, si opus est,
ut huic Gelro, ac proinde non satis Hollan-
diae fauenti, resistas. Sed citra columniam
fiant volumus omnia. Erasmus Basilea agit.
Miramur omnes quod tui sincerissimi sem-
per amici & preceptoris nusquam meminit.
Vale, & scias nullum te uno mihi chario-
rem Aureli. Louani^y. Anno M. D. XV.

COR.

A
STEL
RELIO
tentio int
am non po
refellat
t cui totiu
e sunt pe
opinioni
unum om
is prefat,
as, & cit
n ego, con
ta & verif
tiam diffi
raucit ad
opus est,
is Hollan
alumniam
filea agit,
simi sem
meminit.
bi charia
D. XV.
COR.

CORNELII AVRELII

DE SITV ET LAVDIBVS

BATAVIAE

LIBER PRIMVS.

Bataviam Hollandis nulla ratione præripien-
dam, Historicis argumentis probatur.

CAPVT I.

ROMANI, certissimè cognito,
Britanniam rebellasse, (quam
sibi olim sub Caio & Clau-
dio, auxiliariis Batauorum co-
hortibus fecerat tributariam)
mox communi Senatusconsulto illuc Con-
stantium Magni Constantini patrem lega-
uerunt. Is destinatum sibi munus sagaci-
ter obiens, Angliam tributa reddere cogit,
perduellionibus aqua ignique interdictis.
Rebus itaque compositis, insulaque Anglo-
rum recepta, mox legatus Helenam Cœli
filiam (vt eos arctius in fide & officio sibi
retineret) loco vxoris accepit, quam ille pri-
dem (quod se veneno petisset) Romæ occi-
derat. In huius satellitio Demarchus qui-
dam merebat, ab Athenis exilio relegatus,

A fortu-

CORNELII AVRELII

fortunamq. quaquà versus sequens, vir planè armis strenuus & prudentia singulari. Qui audita ex commilitonibus incredibili Batauorum probitate, visendæ gentis pelle-
ctus desiderio, è Britannia Staldunum cum suis appulit. vbi Mosa fluuius haud procul ab æquore, reducto paululum sinu, quasi portum quendam egredientibus mare fece-
rat. Exploratis exul Atheniensis omnibus quæ mox vsui fore ducebatur, lociq. amœni-
tate captus, & vberē gleba, sedem sibi illic constituit. Tum Atticæ religionis memor, aram in honorem dei sui ibidem erexit, cui **Monischyros** (nos Vnum fortē dicimus) nomen erat. Cuius adhuc auspicio vicus ille corrupto paullulum vocabulo Monasthe-
rium vocatur. Hic oraculum erat, om-
nium quæ tum in Batauia minoreque Frisia stabant longè celeberrimum. Vnde & fini-
timi omnes huc consultandi gratia conflue-
bant, & offerentes deo loci paruulos suos, credebant fortiores omnibus euasuros. Pro-
inde exire tritum in gentibus prouerbium,
Fortissimos omnium Batauos esse, qui deo
vni forti ab ipsis cunabulis dicarentur. Erat
ea tempestate inter Bagaudas rusticus quip-
piam eo in districtu commorans, vbi tum
Rhenus Batauorum facto sinu ad Veteres
tende-

Monster
propè
Nacldijck

Bogra-
tion.
Dude-
wa-
ger.

tendebat aquas. Huic ouis domestica agnum proceriore forma & corpore enixa est, quam pro ea xatula par esse videbatur. Homo insolita stupefactus specie, pecudem deo Monischyro destinat immolandam ; ratus sibi deum illum magis magisque propitium fore, si tam insuetum munus ei omni ex grege obtulisset. Arripit ille duorum ferè dierum iter cum matre agni; ne lactis victu proles interim fraudaretur. At vbi ad profanum Monischyri fanum peruentum est , ilicò aruspex (qui tum oraculo præerat) prospiciens editum ex ouicula prodigiosæ magnitudinis agnum, suo more spiritu arreptus fanatico præsigare cœpit & vaticinari, buccisque reboare crepitib⁹, & ita circumstantibus dicere: Quisquis, inquit, omnium vestrum hanc pecudem immolauerit, eius diuinamus gentem genuina fortitudine & industria suis semper hostibus superiorem fore. Audiit hoc sacerdos qui tum expiandæ hostiæ gerebat officium, & possessorem bestiæ alloquens ; Vade , inquit, pro septem frugis triticeæ spicis in proximū agrum ; quoniam non immolabitur hic agnus , nisi prius his fuerit sacratiore ritu coronatus. Rusticus omnis technæ inscius & commenti, abiit in campum. & ne religioni quicquam deesset,

A 2 spicas

4 CORNELII AVRELI

spicas haud aliter atque iussus fuerat colligit,
quæ tum ibi , & in hodiernum usque diem
**Poeldscr
terwe.** vbere gleba prouenient. Verum prius
quam ille reuerteretur , occisus est fatalis
agnus ab eius incola ruris , qui tum proxime
sacrificium stabat. Quibus cognitis, herus
animalis haud parum excandescens, mæstus
abiit, matremque ouiculam ad ædem Mo-
nischyri iratus reliquit, dicens ad loci inqui-
linum , Qui tuo genio filium immolasti, &
matrem pro simili creando fecisti in tuam
perniciem retineto; huiusque iniuriæ, Har-
pocrates noster vindex esto. His ita iurgio
dictis, tum mox discessum est. & quod pra-
fus dei Vnifortis diuinando prædixerat, hoc
nimirum hac luce clarius ad hunc usq. diem
veraciter constare videmus. Quanquam
enim Batauus uesterque fuit, tamen (vt con-
iectoris veritas comprobetur) simulatque
Martis opera opus est, Rhenanus semper à
Mosano , vt ita loquar , Batauo superatur.
His itaque tum historicè , tum allegoricè
prælibatis, tandem quò scopum intendam
te nunc facile mi Renerie arbitror animad-
uertere. vt qui minimè sinam (quod ad me
attinet) Hollandis omnino suam eripi, ne-
dum præripi, Batauiam. Verum enim uero
non atra bile , non maledictis (vt sius ple-
risque

risque mos est) sed aperta ratione , & veterum dictis , & quidem adeò factis , hostem quisquis est; piè admonitum cupio, totisque eloquentiae viribus eniti in mea illum reducere castra , & de turbato forsitan benevolum, de suspecto placatum , de æmulō gloriæ nostræ fautorem , & de aduersante facere mihi propitium & probè consentientem. Plurimum enim eius eruditioni pariter & religioni deferendum esse quis ambigit? Sancti præterea patres (quorum vestigia ex osculando veneror) non probant plurima scire, si ipsum sciendi nescias modum. Omen quippe scientiæ fructum & vtilitatem in ipso sciendi modo constituere. Quid igitur obsecro discis, nisi vt scias quo ordine, quo studio, quo deniq. fine vnumquodque nosse oporteat? quo, inquam, ordine ; vt illud prius, quod maturius mouet ad salutem. quo studio; vt illud ardentius , quod ad Dei proximiique amorem vehementius accendit. quo deniq. fine; vt non ad inanem gloriam & ostentationem, sed ad tuam potius aliorumque salutem lectio tua proficiat. Quorsum, rogas, ista? Ut planè quisque reli-giosus intelligat, parum sibi esse curandum, quod homines inhabitent solum , modò is sibi aliisq. sacra eruditione ac disciplina vin-

A 3 dicet

6 CORNELII AVRELII

dicit polum. Non enim, testante scriptura gentem propter locum , sed locum propter gentem elegit Dominus. nec plurimi facit barbatus ille Hieronymus , Hierosolymis habitasse , sed ibidem bene vixisse summis effert præconiis. Postremò , quemadmodum Theologis vitio damus si Prophetarum oracula violenter in suum pertrahunt institutum ; ita & Historiographis minimè conceditur nimia perplexitate , ob similium consonantiam syllabarum , veterum gesta deprauare ; & pro voto aliorum fila præter ordinem suo glomeri intorquere.

Aliam esse Batuam & Bethasiam ; aliam quoque Batauam & Bethicam.

CAPUT II.

Bethica.

Et quoniam ex rerum differentiis æquieuocè distinctis ad certiorem earum perueniemus notitiam & veritatem : quantum inter se Betua & Bethasia , Batauia quoque & Bethica differunt quàm paucissimis explicabo. vt vel eò clarius ac proinde facilius omnem extricemus errorem. Bethicam, extrellum terræ nostro in orbe versus occidentem nouimus esse; vbi Europa ab Africa dirimitur. Interiacentibus tamen duabus insulis,

insulis, quas Gades (quod in modum sepis *Gades*.
 mari circundentur) appellamus. Primam,
 & quidem maiorem alij Erythræam voca- *Erythræa*
 uere. quod Tyrij eorum origine exortiab *insula.*
 Erythræo mari ferebantur. Alteram, alij
 Aphrodisiam, nonnulli Iunonis insulam di- *Aphrodisia.*
 uinarunt. In huius templo & ciuitate, quæ
 Gadium, alias Iulia dicitur, Hercules ad per-
 petuam præsentiae suæ memoriam, gemi-
 nas ex ære octo cubitorum fixit columnas.
 non sècus atq. olim Bacchus ad Orientem;
 Alexander Magnus apud Arimaspos versus
 Aquilonem, cùm se diis æquare, & cælestes
 accersere tentat honores. Hoc vnum deni-
 que restat, ut ad Meridiem magnus ille Hi-
 spaniarum Rex & egregium militiæ decus,
 superatis Lunæ montibus nominis sui mo-
 numenta relinquit. Nec factu difficile fue-
 rit, breviique auspicandum, modò Christia-
 ni pröh dolor sanguinis effusione inter Ca-
 tholicæ fidei reges satis saeuitum esset. Hanc
 Bethicam à Bethi fluvio qui Hispaniam & *Bethica.*
 Lusitaniam, nunc Portugalliam, separat, ab
 incolis Trudetanam regionem, nos Grana-
 tam, vbi sedes est regni, dicimus à grano
 (Græci νόννον vocitant) quod ibidem copio-
 se proueniat. in quo lanas pulcherrimo tingi
 colore ostendit Martialis, vbi dicit:

A 4

Bethicæ

8 CORNELII AVRELII

*Bethis olinifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis velleratingis aquis.*

Bethasiam.

Nunc Bethasiam percurramus. Hæc Eburonum & Leodienium terra est cis Rhenum ad utranq. Mosæ fluminis ripam sita. Cuius populi carbonum è terræ cespitibus erendorum auidè sunt studiosi. quos pro fabrorum vsu Dordracum, extremum & nobile Belgarum oppidum, actuariis nauibus conuehant. Vulgariter, *Bethekers* appellati. Porro Batuam ingredienti occurrit mihi in primis maxima eius claritas, quæ fide & religione nos præcesserit. Hanc enim Marcellinus presbyter ante Willibrordum ad Christi fidem primus conuertit. deinde Sanctus Roerenfridus nouellum in Baptismate populum à Westervordio usque in Vicum arenosum continuis prædicationibus salubriter rexit. qui tandem innumeris clarus miraculis, sanctissimam corporis sui glebam depositus, & in Vlmo quietis sua locum elegit. Et quid de huius terræ situ dicemus? Mira aëris cælique fruitur clemëtia; Agrum habet frugibus fertilem, pecori bonum, fructiferis secundum arboribus, fluuiis & saltibus, pascuis & lacubus pro cuiusque loci conditione cultissima. à Rheno Lobeceno usque in Lingham procurrens. Hominum genus habet salubri

Batuia.

*Sandt-
wijck.*

Eist.

Linghen.

salubri
patiens, t
mam vfe
conuictu
nax & ol
Et quid
Batuia, q
raſti cun
tor cuida
ſta, Oda
& Octa
boni nu
uionai
auincu
ad ann
fuit, v
perdur
in Ger
torem.
Carolu
tim tra
Germ
ccclx
Angel
etus &
Turo
Carol
filiam

salubri corpore , velox , laborum omnium
patiens, tractabile , & suo principi ad extre-
mam vsque seruitutem ingenuè obediens,
conuictu facile , fidei in suos & amicitia te-
nax & obseruatiſſimum: in alienos non ita.
Et quid tum amplius? O nobilis & felix
Batua, quæ Romanis Imperatoribus præpa-
raſti cunabula. In te enim Iulij Cæſaris lo-
ror cuidam principi , Carolo nomine , iun-
cta, Octauianum ſemper Auguſtum genuit,
& Octauiam eius germanam. Hæc regi Bra-
boni nupta , alterum in Nouia, (nunc No- Nouia.
uiomago) genuit Carolum , cui Imperator
auunculus plurimas dedit regiones, quibus
ad annos fermè nonaginta , magnificè præ-
fuit, vsque ad ipsa Tiberij Caiique tempora
perdurans. Is Titum reliquit filium, qui rex
in Germania Vespasianum genuit Impera-
torem. Quid multis? Ea tempeſtate qua
Carolus regnabat septimus (vt plurima inte-
rim tranſeam) venerunt ex Pannonia in
Germaniam Sicambi , anno ſalutis noſtræ
CCCLXXX. ſub Imperatore Gratiano. à quo
Angefiſus huius Caroli filius Romam dedu-
ctus & iterum dimiſſus, à Sancto Martino
Turonum Epifcopo baptizatur. genuitque
Carolum octauum, Brabonem, & Veraiam
filiam; quæ Haymoni nupta Rhenano prin-

A 5 cipi

10 CORNELII AVRELII

cipi quatuor genuit filios. quorum memoria
 vniuerso orbi celeberrima est, & ad præsens
 vsque Haymonis filij vocitantur. Horum
 minimus nomine Adelbertus omnia bona
 sua Ecclesiæ S. Petri in Corbia contulit. al-
 ter autem nomine Reynaldus in Colonia
 Agrippina tandem martyrio affectus, nunc
 Tremoniæ quiescit, multis coruscans mira-
 culis. Quid ad hæc vos dicitis ô Batuani?
 Anne hæc vobis sufficiet gloria, nisi etiam
 ab aliis falsò vobis eam vindicetis? Sinite,
 obsecro, Batauos, vel arma cohortesq. suas
 non sine gloria Imperatoribus illis admini-
 strare, quos vobis datum est in lucem edi-
 disse. Contenti igitur vestra estote gloria.
 quorum nimirum honor is demum ac tan-
 tus est, vt alieno colore seu fuso non egeat;
 neque aliquando cumulatior fieri possit. Ve-
 rùm vt ad Christi fidem redcam (inde enim
 diuertit oratio) nónne vobis præ omni na-
 tione quæ sub cælo est, desuper datum est il-
 lum Christianorum hostem acerrimum Si-
 monem Godefridum Normannorum du-
 cem occidere? quem ne Francorum qui-
 dem Rex & Imperator cum omnibus suis
 potuit ab immanni totius Europæ vastitate
 iam vrribus euersis, templisque sanctorum
 incensis cohibere? Hunc enim à Frisia te-
 uerten-

*Haymonis
filij.*
*Simonis
Godefridi
duces.*

LII
n memoria
ad presens
r. Horum
minia bona
ontulit. al-
Coloni
tus, nunc
cans mira-
Batuanis
niſi etiam
Sinit,
rtesq; sus
is ad inimi-
lucem ed-
tote gloria
um actan-
non egeat;
offic. Ve-
nde enim
omni na-
rum effil-
trium Si-
orum du-
orum qui-
nibus sus-
e vastissi-
sanctorum
Frisiae-
ueren-

LIBER PRIMVS.

II

uertentem (qua tum à Gallorum rege in
dotem neptis donatus fuerat) vos soli cum
multis Danorum milibus interemistis? &
in Batua vestra tandem permissione diuina
Christianorum vindicatus est sanguis, quem
ille crudeliter per totum ferè orbem effude-
rat. Qui ergo gloriatur, in Domino glorie-
tur. Nec opus est cauilloſis & distorte com-
plexis veterum commentatorum auctorita-
tibus, ab aliis gloriam haud fecus atque cla-
uem ab Herculis manibus extorquere. Suā
quenque liberaliter sequitur manetque glo-
ria. Attamen Batua plurimum à nostra dif-
fert Batauia. Non enim illa à Walli dum à
Mosa excipitur secundum Cæfarem incipit,
neque Cathos sibi habet finitos, neque
Caligula speculam, neq; Oceanum in fron-
te, marisque æstuarium, quanquam suo il-
lam diluuiō pelagus nō semel inuasit atque
diripiuit. Plurima apud veteres etiam Pro-
phetas legimus, quæ huic nostro tempori &
locis poterunt ut sonant haud immerito co-
aptari. Dicit enim Esaias: Ite angeli velo-
ces ad populum terribilem, post quem non
est aliis; cuius diripiūt flumina terram eius. “
Terram, quam diripiunt flumina eius, si ad
sola respicimus verba, recte Hollandiam in-
telligimus. Nam lacus ipſi (propter fre-
quen-

quentem maris incursum) quos in visceribus habet, ultra centum iugera agrorum quotannis sua aluuione diripiunt, deuorant & consumunt. Astipulabor itaque ex verbis Prophetæ, Hollandos populum esse terribilem instar leonum, vbi vel semel fuerit provocatus; cuius terrorem & fortitudinem non Damiatæ modò, verum etiam ipsi Romani & Britanni sèpius experti sunt. Verùm longè distat hæc à sensu Prophetico tam scrupulosa interpretatio. Iudæorum enim populum Propheta his exprimit, qui erat terribilis imò & terrori omnibus propter miseriam & calamitatem quam sustinebat, & post quem non est aliis, populus scilicet miserabilior. cuius terram flumina, id est impetus militum nunc ex Ægypto, nunc ex Babylone venientium, diripiunt, hoc est prædanatur & deuastant. Incongruum igitur & insolens est huiusmodi captiunculis curiosius intendere, & veterum sententias aliter atque depromptæ sunt, incrustare.

Accu-

l*ii*
os in viscer-
ra agrorum
t, deuorant
ne ex verbis
esse terribil-
fuerit pro-
linem non
si Roman
erum long
am scru-
am popu-
rat terribil-
miseriam
t, & pol-
et milite-
st impetus
x Babylo-
d predan-
tur & in-
curiosus
s alter at-

A*ccv*

Accuratisima Rheni qui à tergo Batauiam
alluit descriptio; qua examissim & cui-
denter Batauiæ situm in longum & latum
cognoscere possumus, secundum Cæsarem
& Tacitum.

CAPVT III.

NE igitur libera nonnullis errandi detur
occasio, ipsam Batauiam ante omnium
oculos depingemus; modò perennem Rhe-
ni decursum prius descripserimus. Rhenus
itaque inter tres maximos Europæ fluuios
deputatus, de Rheticarum Alpium iugo, vs-
que in Oceani profunda cursum dirigit; Ro-
manis olim memorandus contra feras gen-
tes Imperij murus. Hic diuersas alluit regio-
nes, donec variato saepius nomine, perpetuo
decursu mari magno illabitur. qui & diuersa
diuersarum partium flumina in se excipiens,
euomit secum in pelagus, quo ipse tendit.
Porro ubi Dusburgo appropinquat, in ge-
minos se riuos diuidit. Vno (Iselam dicunt) *Iseram.*
alluens Bronchorstum & Zutphaniam, Da-
uentriamque & Hatthemum, apud Cam-
pium ciuitatem maritimam in fretum ten-
dit Austrinum. Altero (nonnulli Lecam *Leca.*
vocitant) Hussenum præterlabens & Mal-
burgum, alluit Arnhemum & Oisterbe-
cum,

* nunc,
quia olim
non. ut pa.
sebit ex se-
quentibus.

Walies.

*Helinum
precipuum
Rheni bra-
chium.*

Goricum.

cum, Wagenum, & oppidum Rhenum, Dorestadum quoque. Et nunc tandem Belloportum (Scoenhouiam dicimus) donec in Mosam refusus mare subintrat. Verum alia ex parte Nouesium deserens & Iuliacum, vbi Nouiomagum attingit, Walis dicitur, usque dum venias Lodenstenum. Qui deinceps Mosa dictus (aut si mauis à Mosa exceptus, Lecamque deorsum, & Gaudanum Ifelam, Romani impiam) in se recipiens, ad Oceanum æquè decurrit. Ast iusto hic forsitan spatio, & quidem cis Dordracum Mosam deducetibus, describendum nobis fuerat præcipuum Rheni brachium (Plinius Helinum vocat) quo plures Salandiæ efficiens insulas, tandem prope Walachriam Oceano commiscetur: nisi duntaxat nostri esset propositi, quod ad solius nostræ Batauiæ situm attinet demonstrandum.

HAC itaque multiuaga Rheni præmissa in pelagus decurso, nunc ad incepta revertamur. Igitur vbi Walis fluuius desinit, ibi Iulio teste nostra Batauia incipit. Hunc locum nūc Goricum ciuitas occupat; quam & celebriorem efficit amplum D. Martini collegium, & arx munitissima, perpetuum Caroli primi Comitis nostri monumētum. Hic principium Batauorum olim fuit, ad Walim

Walim scilicet & Lingam. præsidium sanè
quām munitissimum regnique principium.
de quo Theodericus, primus Catholicæ fi-
dei Comes, quem Carolus Caluus tum his
terris præfecerat: Dacorum monarcham,
qui iam pridem omnia in circuitu vastae-
rant, potenti manu eiecit. Ab hoc præterea
loco ripa tenus Bataua nostra progrediens,
Dordracum (Belgarum, alij Slauorum op-
pidum) in vltiori Mosa alueo relinquit; &
transitis deinde Lecæ Isulæque faucibus, vs-
que in Roterodamum, Erasmi nostri, (opti-
mis terrarum religione & doctrina notissi-
mi) cunabulum, protenditur. A quo, eo-
dem in aggere, Delphicos inuisens portus,
opus mirabile & sumptuosum, Scidamum,
Vlardingumq. pertransit. Postremò Brielli
peninsula è prospectu à longè consalutata,
Stadunum cum Mosa flumine tandem in-
trat. Porrò vbi Mosa Oceano miscetur, no-
stra nihilo minus Bataua contra chorum ad
Septentrionem procedens, & à pelago in-
fronte excepta, vsq. ad torrentem (qui ma-
rinis è collibus distillans, sacrum in Haga
Comitis præfecat lucum) plurimis circum-
uallata terrarum tractibus percurrit; ibique
finem habet ac definit. Batauis mox Catthi
sunt finitimi, qui hinc vsq. in Sacrae domus ^{Hillehom}
torren-

Theoderi-
cus primus
comes Ca-
tholicus.

Dordra-
cum.

Roteroda-
num.

*Wassenarij
denuo ori-
go.*

Verona.

*Doresta-
dum.*

*Traiecten-
sis urbis
varia ap-
pellations.*

torrentem transeunt. His modò Wassenarij heroës absolutè imperant, ex Claudio Ciui-le & Cereale trahentes originem. Catthos sequuntur Caninefates vsq. in Alcmariam. quibus à Verona olim ciuitate maxima, accedunt Frisij & Frisiobones, vsque in mare Fresonicum. Hæc quinaria partitio quæ apud Plinium Tacitumque celebratur & legitur, totam nunc Hollandiam complectitur. Verùm vt ad nostrum reuertamur institutum, Batauos & Catthos, auctore Tacito, mare ipsum à fronte alluit, vt supra diximus. & Rhenus à tergo excipit in hunc maximè modum quem nunc ponemus. Itaque Rhenus ille magnus Germaniæ fluuius, olim à Rheno oppido, Rhenani regis basilica & habitaculo, prope Dorestadum (alij Batauodurum) ciuitatem maximam & quinquaginta duabus Ecclesiis ante Danorum incursiones celeberrimam, solito cursu (Rhenus inquam) descendebat, versus arcem Antoninam, barbaris Wiltiburgum, nobis Traiectum, Ptolomæo Naualiam, quòd illic nauium statio erat in traiciendis mercibus quæ ex mari aduectæ fuerant. Deinde Woirdenum, Swameredatum, Rineburgum, arcemque Romanorum alluebat. Inde mox gemino dispartitus gurgite Leydas

pertran-

Waffen
audio. Ciu-
n. Catthos
Alcmanam
maxima, ac-
que in mar-
ritio qu-
ratur & le-
complexio
mum insi-
re Taciti,
a diximus
ne maximi-
taque Rhe-
nius, olim
filica & ha-
lij Batavo-
z quinqua-
norum in-
suru (Rhe-
nius arcem
rum, nobis
m, quid il-
ndis mer-
it. Deinde:
Rinebur-
uebat. In-
te Leyda
pertransi-

pertransiens, tandem in Oceanum apud Catthos ibat. Omnia igitur loca, ciuitates, vici, & paludes (vt breuiter curram) quæ in fronte à Wali & Mosa mariqué, vsque in Catthos alluuntur, Batauorum sunt. Et iterum quicquid terrarum à Dorestado Rhe-

*Leida Leid-
darū, sicut
Athene,
propter ho-
norificen-
tiam tantæ
ciuitatis.*

nus in tergo vsque in Catthos iuxta comple-
etitur, vnamini omnium historicorum sententia Batauiam constituit. quam nunc maxima ex parte, haud iniuria Hollandiam, alij Holtlandiam dicunt; quod olim tota fe- *Holtlan-
dia.*

terum comitum literæ aureis obsignatae si-
gillis, quas ex venerabili Domino Menardo *Menardus*
abbate Hecmundensi, & primate nostro *abbas Hec-
mundensis.*
olim accepi; qui eas legit, & in sacrario cœ-
nobij sui reconditas habet. qui etiam earum
rerum quæ patriam suam (Hollandus enim
est) illustrare possunt, quæ maximè studio-
sus existit; bonorumque omnium ac perinde
literatorum liberalissimus fautor & pa-
tronus. vir sanè integra fide, integriore do-
ctrina, integerrima religione. Cuius (vt ve-
rum fatear) eiusque monasterij haud im-
merita præconia in eo libello, mi Reinerie,
inuenieris quem De Hollandiæ nostræ illu-
stribus viris & locis inscriptissimus. Nunc ad
nostram Batauiam, vnde excessimus, pe-

B dem

dem referamus. Igitur ne meis dūtaxat verbis fides adhibeat, nec illis perinde atque Apollinis oraculo stetur, vetustissimorum testimoniis auctorum singula comprobabo.

Batauam maxima ex parte ad Hollandos pertinere, probatissimorum auctoritatibus scriptorum irrefragabiliter & euidentissimè demonstratur.

CAPVT IIII.

RECTIVS nihil vñquam apud Historicos agi posse Tullius ipse definit, quām vt stabiliendæ veritati veterum adducant testimonia. Hoc enim hominibus potissimum innatum esse cognouimus, vt veritatem vel ipsa instigante natura fideliter inquirant. quam eti per se minimè possunt inuenire, consulunt nihilominus sapientes, vt saltem eorum vestigiis inhærendo, veritatem ipsam præclarious inuestigent. Horum equidem prouocatus exemplo, & vt apes solent singulis insidere floribus, & inde quod ad rem suam conductit colligere: haud aliter, quanquam librorum mihi curta supellex, indagandæ veritatis causa & intuitu, receptorum dicta scriptorum in medium adducam. Virtus enim intellectualis (si quid

Philo-

Philosopho creditur) augmentum habet ab experimento & tempore. Illi ergo in dubiis sunt nobis potissimum consulendi , qui vel exercitio vel senio plurima cognouere. Ad hoc etiam nos suo in Cantico Moses hortatur, dicens : Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi maiores tuos & dicent tibi. "

IGITVR Hollandiam Romani longè ante Christi tempora Batauiam , quod profundā & infera videbatur, vocitabant. Nam Batauia insularis est prouincia, bicorni Rheino conclusa, qui vtraque ex parte se Oceano immergit. Hoc ipsum & Iulius Cæsar quam maxime affirmat; qui in Commentariis ita scribit : Mosa ex Vogeso monte profluens, in finibus Lingonum qui sunt in Galliis supra Heluetios (ne omnino verbis eius teneat) & quadam parte Rheni receptus, quæ Walis dicitur, insulam efficit Batauorum. neque longius ab Oceano millibus passuum octuaginta in fretum influit. Hunc quidem locum omnes qui in Cæsarē scripsere commentatores interpretantur de Batauis qui nunc Hollandi appellantur. nec iniuria, neque absurdè. Si enim hos Iulij passus in nostra milliaria redigere voluerimus; procul dubio undecim circiter constituent. Quod profecto spatium à Gorico ciuitate, ubi Walis de-

Iis definit usque in Oceanum, iusto resultat calculo. nisi quod assidua forsitan maris alluione, nonnihil terrarum à Cæsaris numero nunc videas diminutum. Batauiam igitur recte dicimus, teste Iulio, ibi incipere, **vbi** Walis in Mosam decurrit usq. in Oceanum, per octuaginta pasuum millia. Batauiam itaq. affirmant Hollandiam esse, longè discrepantem à Betua, sive Batua, quæ Sicambrorum hodieq. est, & à Bethasia quæ Eburonum est, cis Rhenum ad utrunque Mosæ fluminis ripam; de quibus satis supra meminimus. Quidquid ergo terrarum brachio Mosæ in fronte, **vbi** Walim excipit, & brachio Rheni à tergo prope Dorestadum interiectum protenditur utrinque usque in Oceanum, Batauiam est. At non continuò omnem Hollandiam dixerim Batauiam; neq. rursus omnem Batauiam esse Hollandiam. quandoquidem & pars Traiectinæ dicecessis, nec forsitan minus Gelriæ. si quid ad eam pertinet quod à Mosa iuxta Goricum protrahitur, usq. dum venias Dorestadum; **vbi** Rhenus à tergo Batauiain alluere incipit. quod profectò in singulis Hollandia non est. Ad horum omnium astipulationem Raimundum virum æquè præclarum, & haud vulgariter doctum adducimus, ita scriben-

LII
usto resulta
an marisa
Cæsar is nu
Batauian
bi inciper,
q. in Occa
illia. Bata
n esse, lon
atua, que
chafia que
vtranqu
s latius supu
tarum bra
a excipit, &
Doreftadum
ue vlique m
continuo
Batauian;
de Hollan
Traiectine
riae. si quid
uxta Gon
as Dorefta
ain allure
Hollandia
stipulatio
raclanum,
cimus, ita
scriben-

LIBER PRIMVS.

21

scribentem in Indice Commentariorum
Cæsar is, & maximè earum rerum quas ad
cognitionem vrbiū, fluuiorum & loco-
rum inuenit: Bataui, inquit, populi sunt in-
ter Belgas. Nam Mosa flumen qua parte ex
Rheno, ferè ab Oceano octoginta millibus
passuum fluit, qui Walis appellatur, Batauo-
rum efficit insulam. Hi hodie Hollandi vo-
cantur, dioecesis Traiectensis, propinquai Fria-
siæ, & ducatu Gelriæ, suntq. mari Oceano
finitimi. Cui profecto sententiæ accedunt
recentiores quidam, sed viri æquè doctissi-
mi, Ioannes Tortellius, Beroaldus, Raphaël,
& nostet Gaguinus. Quocirca obsecro hīc
nobis paulisper subsistere liceat, & hac ipsa
luce clarius demonstrare, quām absurdè illi
despiant, qui Batuam pro Batauia intelligi
volunt. Sed obseruandum huiusmodi fue-
rat, teste Quintiliano, ne id quod similitu-
dinis gratia ascire nituntur, aut nimis obscu-
rum sit, aut ignotum. Batuæ enim princi-
pium ibi temerè ponunt, vbi fermè ad qua-
tuor milliaria Walis nondum à Mosa excipi-
tur. numerumq. Cæsar is quo octoginta pas-
sum millia colligit, causantur esse depraua-
tum. Verùm hoc illis pro tam breui spatio
ingenuè condonaremus, si non omnes Geo-
graphi (sive Ptolomæum, Dionysium, sive

B 3 POM-

Pomponium cites, aliosque innumeros) describerent singulas terrarum nationes ibi desinere, vbi magis magisq. Oceano appropinquat. Omnes quippe fluuij ad mare magnum veluti in antiquum chaos & matrem aquarum omnium relabuntur. Rursus ibi terrarum ponuntur initia, vbi remotius à mari dispartiantur. At nescio qua iste temeritate hoc inferè & in caudam (vt cum Propheta loquar) quod illi superè in caput locitant. Rectius igitur Iulius auctoresque ceteri nostram statuerunt Batauiam; qui eam ibi asserunt incipere, vbi Walis à Mosa excipitur, & inde in Oceanum usque per octoginta passuum millia in fronte protendi. & in tergo quoque à Rheno exceptam, tandem per centena passuum millia, prope Cathos æquè in mare deduci. Verum enim uero hunc protinus aduersarij nodum rumpentes, nouam sibi concinnant technam, & aliud (ne Geographis vt diximus aduersentur) Batauiæ suæ quærentes principium, Plinij centenarium in passibus numerum congeminant, vt Lobecam saltem pertingere detur, vbi manufacto Mosa alueo Walim incurrit; hicque Batauiæ suæ initium nituntur reponere. Porro hi Cæsaris verba atque sententiam haud rectè videntur trutinare; qui procul-

Bataua
verus situs.

proculdubio ibi fatetur Batauiam incipere,
 non vbi Mosa Walim, sed vbi Walis Mosam
 influit. Credimus vel tandem nunc illis ista
 sufficere, qui nostram Batauiam facere suam
 enituntur. Sed littus arant, latetem abluunt,
 frustraq; laborant; nisi forte aut nouam sibi
 creare volunt, aut somniare Batauiam. nouum
 præterea effodere pelagus in quod se
 Rhenus exoneret, nouam in aspera aut alibi
 properabunt forsitan erigere Pharum; quæ
 nauigantibus, suis per noctem inferuiat faci-
 bus. Hæc modò de Batauiæ nostræ solùm
 dixerimus fronte, quæ per Mosam in Ocea-
 num deducitur. quid si ad tergum eius per-
 gamus, quod Rhenus alluit? Vbinam, ob-
 fecro, hi Batuani reponét sibi Dorestadum,
 olim ciuitatem Batauorum maximam? vbi
 Traiectum, arcem Antoninam, & nunc Ba-
 tauorum metropolim, nostrorumq; sedem
 pontificum relinquent? vbi denique (vt in-
 terim interiora eius viscera, Veteres scilicet Dudewa-
 aquas, Belloportain, Goudamque meam
 & Delphos transeam) tot propter Rhenum
 vicos arcesq; sitas, & Arcem Romanorum,
 grande Neronis opus. Igitur aut hæc quæ
 recensuimus loca in sua nobis quam som-
 niant ostentent Batauia; aut certè suo errori
 probè consulentes, in nostra hæc omnia no-

bis

B 4

bis relinquant mirenturque Batauia. At de his haec tenus. Mauelim equidem nostra ingenuè defendere, quām aliena satyricè refellere. Neque enim hoc nostram decet ætatem, neque vitæ institutum. Omissis itaque his blateronibus & plagiariis; cupientes beneuolis atque amicis (quoad eius per nos fieri potest) haud segniter satisfacere; alterum in rem nostram producemus testem, itemque & tertium, ut nihil ambigui relinquatur. Accedat igitur Cæsari Plinius ipse, cui meritò adhibenda fides, quod Romanæ classi præfectus, nostra ferè flumina enauigauit, & res Germanicas viginti & amplius libris descripsit. Si tamen vetustissimus codex, quem Parisis apud Victorinos legi,

Plinij laus.

*Lib. 4.
cap. 6.*

superstes est Plinius. Is itaque talis tantusq. auctor ita de nostra scribit Batauia: In Rhe-
 „no autem ipso, inquit, prope centum millia
 „passuum in longitudine est nobilissima Ba-
 „tauorum insula, & Caninefatum, & aliæ
 „Frisiorum, Caucorum, Frisiabonum, Stu-
 „rionum, Morsaciorum. quæ quidem insulæ

sternun-

sternuntur inter Helinum & Fleuum. Ita ^{Lib. xx.}
 appellantur ostia in quæ effusus est Rhenus.
 ab Septentrione in lacus : ab Occidente, in ^{“ Ostia}
 amnem Mosam se spargit. medio inter hæc ^{“ Rheni.}
 choro, modicum nomini suo custodiens al-
 ueum. Hæc Plinius. Cui è vestigio priu-
 quam aliis distrahamur, Cornelium Taci-
 tum iungemus, nostram in hoc veram Bata-
 uiam describentem: Batauia, inquit, insula [“]
 quam mare Oceanum à frôte, Rhenus am-
 nis tergum ac latera eius circunluit, & tem-
 pore hyemali aquis obtegitur. Quibus ex
 verbis hoc breuiter etra omnem iniuriam
 inferre possumus, vt si qui nobis Batauiam
 præripere gestiunt, doceant in primis necel-
 sum sit, Caninefates sibi esse finitimos; vr-
 bemque ipsorum nominatissimam, & ipsis
 etiam Ægyptiis atque Heliopolitanis formi-
 datam; Herleum nunc dicunt, olim Bac-
 chi syluam vocitabant. Deinde vt inter duo ^{Herleum}
^{Bacchi-}
 Rheni ostia (Helinum dicimus & Fleuum)
 demonstrent se contineri. Postremo, ni-
 hilominus in fronte ab Oceano se ablui, &
 què nobis declarent. Sed quoniam hæc om-
 nino præstare non possunt; quia neque Ca-
 ninefatibus sunt proximi, neq. Helino com-
 plectuntur & Fleuo, neque ab ipso mari af-
 fluuntur, nobis cum pace Batauiam quæso

B 5 relin-

relinquant. Nisi fortè ingenita sibi pertinacia dicere pergent, Hollādiam prorsus olim terram non fuisse, sed nuper nouam cum ceteris prodigiosæ eruptionis insulis è pelagi visceribus emersisse. Verùm hanc ipsorum hallucinationem, scotoma & vertiginem facilè medicabimur; si, qua ratione olim Rheni cursus apud nos sit obturatus in medium adferamus. Omnis enim contentio eorum & controuersia eatenus tendere videtur, & alibi Batauiam quærere: quatenus non aspiciunt nos in tergo, vt olim, à Rheeno allui.

Plurima temporis morbo ita ab hominum obliterari memoria, vt ne illa quidem olim fuisse certo constet. De ostio Rheni obturato, ubi primum nostram Batauiam ingrediebatur. De Arce Britonum in Catwico excisa. deg̃ eiusdem teloneo in Leidas translato cum omnibus emolumētis & iuribus ad usum principum Catthorum.

C A P V T V.

INNVMERA possemus super his adferre testimonia, quæ nostram nobis iure Batauiam restituunt. Sed quoniam hæc satis è re nostra, & benevolis credimus sufficere;

ad vi.

ad viciniora nostræ ætati tempora descendere properamus; & Rheni nostri alluvionem haud temerè obturatam recitare. Meatum itaque fluminis Rheni qui ab oppido Rhe- no propter Dorestadum à tergo nostram Bataviam vsq. in Oceanum perpetuo decursu alluebat, hoc modo obstructum esse haud semel ex vetustissimis Traiectinorum Chronicis legimus. Tempore enim Hungeri (qui vndecimus à Willibrordo præsidebat Episco- pus) cùm Dani, iuxta sancti Frederici prophetiam, Traiectum, totamq. Hollandiam hostiliter deuastassent, visæ sunt in cælo stelæ inter se concurrere, fulgura Iouisque tela acrius stridere, flumina supra modum augeri & excrescere. quod vtique non tantum ad præsens damna inferre, verumetiam & aliqua significare futura Isidorus testatur. quid multis? tanta Circio diusculè flante facta est ex Cathwico versus Leidas maris inundantia, vt ad Traiecti mœnia pisces marini caperentur. Surfum quoque Rhenus tum grandi pridem niue perauctus, veterem secum Iordanis adducens tragœdiam, conuersus est retrorsum. Qui, dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare descensum non haberet, omnem, properè egressus ripas, inuadit continentem.

mox

mox pecora inuoluens & homines, tristem
vbique sui excursus relinquebat imaginem;
ita vt etiam ipsa Sicambrorum Batua Deu-
calionis seculum lugeret innouatum. Tum
arbores syluæque propter marini gurgitis sal-
fedinem arefactæ, tandem effractis viribus,
ventorum turbine sunt disiectæ. Quas, ad

Dudewaa-
ter.

hanc quoque diem vidimus apud Veteres
aquas, alibiique è terræ visceribus erui, & cu-
neis inscissas, sarcendiis domorum tectis re-
gulatim coaptari. Hoc igitur malo afficti,
& animo consternati omnes qui circumcir-
ca morabantur, Batuani scilicet & Traiecti-
ni; Bataui quoque & Hollandi, sibi posteris-
que suis de maiore periculo prouisuri, deli-
berato diu censuere decreto, vt ab vrbe Do-
restado ab vtraq. ripa, modici amnis à Rhei-
no deorsum Viennam versus stillantis (Le-
cam dicunt) aggeres construerent, & in eos
effossis ruderibus manufacto meatu, Rheni
fluenta deflechterent. Quod & vnamimi stu-
dio, ardentique opera, & plurimis denique
impensis pro communi vtilitate elaboratum
est, & efficaciter absolutum. Qua ex re quo-
niam & ascendentibus è pelago nautis, &
rursum è Rheno descendentibus in mare,
commodior via, & quidem compendiosio-
re tractu adoleuit. paulatim prior ille mea-
tus

Vianen.

tus Rheni tum pridem interceptus & ob-
structus, adeò cum tempore euanuit, vt ibi
iam boves pasci videoas, vbi olim maximè
inter Dorestadum & Traiectum videre li-
cuit natare carinas. Ita Rhenus & nomen
apud nos & flumen amisit. Quanquam
desuper Woirdenum, arcemque Godefri-
di præsulis, tenui alueo, deinde paulo effu-
siore Leidas subintrans, iam prope Ryns-
burgum, haud procul à regali sacrarum Vir-
ginum abbatia, facit stationem, quod du-
dum superne obstructo eius antiquo meatu,
scopuli etiam in Catwyco, vbi pelago influe-
bat, redintegrati sunt. Et ne hoc quidem so-
lùm à nostra sublatum est memoria, verum
etiam Pharus illa & turris speculatoria, quam
in littore Oceani prope Catwycum olim
Caius Caligula Rom. Imperator posuerat;
vt per noctem, facibus incēsis, nauigantibus
inferuiret; ita prorsus euanuit, vt ne illam
quidem olim ibidem stetisse, iam creda-
mus. Et quid est in vniuerso orbe quod non
obliteret vetustas, aut temporis morbo in-
tereat, si non literis commendetur? Verùm
longè alia huius Phari destruēdæ visâ est ra-
tio, atque adeò sine omni vtilis detimento
& honesta, vt ne possessori quidem doleat
eam amississe. Nam, vt paulò altius repe-
tam;

Iulius Paulus, & Cl. Ciuilis fratres.

tam; hanc arcem à Romanis Imperatoribus post C. Caligulam & Claudium, Iulius Paulus & Cladius Ciuilis fratres possidendam acceperant; quòd hi patre quidem Batauo, sed matre Romana essent progeniti; maiorum suorum more bicornis lunæ signum in armis deferentes. Hi igitur horumque posteri, ex hac arce Britonum appellata (quòd ab ea facillimus in Britanniam ex opposito esset transitus) piraticam exercentes, vectigalia ab omnibus Rhenum intrantibus & exeuntibus accipiebant. Sed ne ista quidem sufficiens fuit arcis diruendæ causa & occasio; quoniam non suis sed duntaxat alienis hæc grauamina imponentes, patriam fortiter præclarisqué facinoribus defensabant: ita ut tam apud Danos, omnesq; maritimas nationes haud ignauiter celebres haberentur. Si quid enim apud finitimos super negotiis pelagi natum esset quæstionis, aut quoties in commune consulto opus erat, ad istos qui tum arcis praesidebant, legati mittebantur, contempto Batauiæ omnisque minoris Frisiæ domino & comite. Quod, molestè satis ac ingrato animo ferens Comes, quia nullius apud exterios precij haberetur, Dominum Wassenarium, Catthorumque principem, qui tunc arcem regebat, accer-

firi ad

siri ad se iubet ; sortemque suam apud illum
deplorans, petit iuri suo & arcilubens ei ce-
dat, & in Burchgrauium Leidensem praefe-
ctumq. cum solitis Rheni vectigalibus eum
constituit : traditque castrum quod ibidem
bicorni gurgite Rhenus circunluit; opus qui-
dem rude & sphæricum, sed munitissimum,
si defensorem habeat. Tanta insuper est
porrectum ad cælos altitudine, ut omnibus
ciuium tectis facile superemineat; habensq.
subinde, quaqua versum velis, prospectus
aptissimos. Intra huius ambitum puteus est
mira profunditate ; raram tamen continens
aquam, sed dulcem & limpidissimam. de
quo inaudita & incredibilia fabulantur. In
planicie vero & circuitu (quo ad utrumque
Rheni brachiolum apertus est transitus) fru-
ctiferis consitum est arboribus & vinetis, ut
alteram non desideres paradisum. Hanc
modo arcem dominus meus & amicorum
sincerissimus Petrus Brunus canonicorum
Sancti Pancratij decanus, vir singulari eru-
ditione & doctrina, legumque & canonum
longè peritissimus, ad suas suorumq. delicias
sub annua excolit pensione. Hæc igitur, ut
dicere coeperam, castrorum commutatio,
& nostri Comitis prouida cōcessio ad hunc
usque diem iure hæreditario heroibus Waf-
senariis

Petrus
Brunus.

scenariis perseverat, & perpetui omnium quæ per Rhenum importantur portitores sunt instituti. Tanti suam Comes patriam habuit, vt & aliis omnibus posthabitatis eius gloriae consuluerit, & vasallo suo nihil emolumenti ademerit. Porro obsfirmatis sigillo pactis, Castrum illud apud Cathos, arcem Britonum dicunt, quod ab ea directus in Britanniam erat transitus, mox dirui Comes iussit, & pristinā apud exteris nostra suscepit Batauiam dignitatem, notitiam, & honorem.

Veterum verbis, auctoritatibus & dictis facta & opera subiunguntur. vt qui verbis nolint credere, vel operibus ipsis credant, quibus Romani irrefragabiliter attestantur, Batauiam quam maximè Hollandorum esse.

CAP V T VI.

OPERÆ PRECIVM nunc esse arbitror, Reinerie virorum omnium candidissime, his veterum auctorum testimoniis & verbis, opera ipsa & facta coniungere, & Romanorum monumenta in medium adducere, quibus nostram, atque adeò nostram illustrarunt Batauiam; vt alteram nemo qui vel hominem agit cupiat inuestigare.

gare. Quibus nimis hoc ipsa luce clarius
poterit cunctis irrefragabiliter elucescere,
Batauiam ipsam non Sicambrorum, sed
quam maximè Hollandorum esse prouinciam.
Videre enim mihi videor, nonnullos
ea comparatos esse natura, ut ipsis etiam Iu
dex reperiantur duriores, qui absque pro
digii & signis non coluere Deum. Acci
piant itaque hi signa euidentissima, & in
rem nostram atque sententiam venientia,
quæ hodie extant, & cernuntur, quæ quoti
die compaginantur, & leguntur, ut si non
Historicorum verbis, certe ipsis fidem adhi
beant factis, & lapidibus insculptis, per quos
ipsi Romanorum Cæsares nos credere com
pellunt, partium Hollandiæ Batauiam esse.
Anno igitur salutis nostræ supra millesimum
quingentesimo secundo inuenta sunt ob
iter aratro humum proscidente, prope Lei
das ad iactum sagittæ ab ipso Rheno, vetu
stissima Romanorum monumenta, grandi
bus insculpta faxis, cum circumferentia ad
quadrum & fundamentis magni palatij.
Cuius sanè muri senos in latitudine, ducen
tos in longitudine pedes habebant; & in
singulis eius quadraturæ angulis, singulas
opere sphærico miræ amplitudinis turres.
Inter cetera, ut breuiter currat, huius Ro
manorum

C

manorum

34 CORNELII AVRELII

manorum arcis ruinosa, & plurimas forsitan
fide maiores reliquias (si oculi fallerentur)
duo præcipui & grandes inuenti sunt lapi-
des, qui Romanis inscripti characteribus hoc
continebant:

Scriptura sculpta in primo lapide.

S E V E R V S . P I V S . P E R T I N A X . A V G .
I M P . T R I B . P O T . V I I I . I M P .

Hoc est, Seuerus, Pius, Pertinax Augustus
Imperator, Tribunitia potestate, octauum
Imperator.

Alia scriptura.

A V G . P I V S . P O N T . M A X .
P . L . S E P T I M . S E V E R .
C O H . X V . V O L . P . P .

Hoc est, Augustus Pius Pontifex Maxi-
mus Publius Lucius Septimius Seuerus Co-
hortis quintædecimæ Volusianæ, aut Vol-
scorum.

Sculptura & scriptura secundi lapidis.

I M P . C Æ S . L . S E P T I M I V S . S E V E R V S .
A V G . E T M . A V R E L I V S . A N T O N I V S . C Æ S .
C O H . X V . V O L . A R M A M E N T A R I V M .
V E T V S T A T E . C O N L A P S V M . R E S T I T V E -
R V N T . S V B . V A L . P V D E N T E . L E G .
A V G . P R . P R . C V R A N . C Æ C I L . B A T O N I E .
P R A E .

Hoc

Hoc est, Imperator Cæsar Lucius Septimius Seuerus Augustus, & Marcus Aurelius Antoninus Cæsar, cohortis quintædecimæ Volsorum, vel Volusianæ, Armamentarium vetustate conlapsum restituerunt. sub Valerio Pudente Legato Augustali, Præfecto prætorio, curante Cæcilio Batonte præfecto.

Mirum itaque si non miremur tantam Romanorum erga Batauos societatem, gratiam & amorem, apud quos non obstantibus tot terrarum spaciis, tanto suum armamentarium labore opera & impensis instaurant, curante Cæcilio Batonte Batauorum præfecto. Quæ quidem reparatio, si diligenter rem & tempus inspicere volumus, facta est sub Romano Pontifice Calisto primo, qui omnibus Deo sacratis clericis & sacerdotibus continentiam indixit, circa annum Domini ducentesimum vicesimū primum. Primam tamen eius fundationem nusquam adhuc legimus, neque supremam eius deuastationem, qua profecto ita sub terris obrutum est, ut nemini nostrum antea constiterit quicquam ibi latuisse; ubi nunc tandem hæc eius arcis celeberrima Romanorum inueniuntur monimenta.

C 2 Sculpture

36 CORNELII AVRELII

Sculptura & scriptura eiusdem lapidis in
hac pagina. nam habet quatuor pedes in al-
titudine, & senos in latitudine, positus ad
introitum anterioris portae. Vidi mus,
compeginus & legimus:

S. NERVAE. TRAIA. CÆS. GER.
DACICO. TRIB. P. PP. CONS. V.
LVCENSIVM. PRÆF. TRAIANO
TRIB. PO. LVCENSIVM.

ANNO T. Hæc inscriptio parum proba est, vide-
turque omnino ex diuersis inscriptionibus conflata.
Sed quum author se eam vidisse & compegisse teste-
tur, intactam relinquere, quam mutare, malui.

At forsitan ad hæc inferet Batuanus no-
ster, & dicet: Quid sibi hæc omnia, ô Aure-
li, ad tuam Hollandorumque Batauiam?
An verò quoniam in hac inscriptione legis
Curante Cacilio Batonte, ad Batauos conti-
nuo referes? Minime inquam. Absit absit
hoc à me; nec quisquam credat velim tam
hebeti me esse ingenio, tamque scrupulo-
sum ut iis me cauillis occupem. Non enim
in angiporto ambulamus; prætorias & con-
sulares ingredimur plateas, arcèque Ro-
manas. Respice igitur & legitio quæ sequun-
tur, & quidem maximis in hanc formam
scripta characteribus.

GENS

GENS BATAVORVM, AMICI ET FRATRES ROMANI IMPERII.

Hæc facilè inscriptio ibi quām maximè declarat esse Batauiam vbi olim stetit & nunc tandem nostra ætate reperta est. Credo igitur te quisquis es, tantis testibus & tantis rerum monumentis ita obrutum, confutatumque esse ipsa etiam veritate, ut nihil posthac repugnare, nihil ultra quætere meritò debeas.

Epigramma tumultuarium & ex-temporale in eundem.

Hiscere nū contra perges? Non, cedere fas est.

Credere & his veteres quæ posuere patres.

Si tibi profuerint quæ scribimus; ito, valeq:

Sin minus, est mecum pugna gerenda. caue.

Sæuiet Aurelius, grandemq ardescet in iram vcl exurges

Carmine, bile, stilo, Thespiaenumq manu.

Inuocat auxilium omnium literatorum.

Arma huc ô Muse, vos huc Heliconides arma

Conserite; inq spatas perfidus hostis eat.

C 3 . Ferre

38 CORNELII AVRELII

Ferte arma Aonides, si non resipi scere curat,
Pellite eum è castris, fiat asellus iners.

Batauus ad Batuanum.

Horum acies ponenda tibi: iam iamque videbis
Me cataphractatum, qui pedes ante fui.
Aut cede, et nostris tandem coniungere castris,
Aut metue, & fugito. Nam tibi tela paro.

Inuenta demum citra omnem controuersiam
Bataua: quanto eam habitatores amore co-
luerint, quantoque illustrarint virtute,
nunc pariter audiamus.

CAPVT VI.

CORNELIVS quem Tacitum cognoscunt, habito iam sine omni hesitatione Batauiæ loco, de loci eiusdem incolis, sua quidem sententia, sed nostris nobis loquatur verbis. Qua videlicet in hostes virtute, qua in amicos fide & gratia, quo denique in patriam amore fuerint, quam paucissimis repetemus. Nam mores & vitæ eorum instituta proprium sibi codicem postulant & morantur. Arcem igitur illam (cuius iam iamque monumenta, & ut verius dicam, reliquias & fragmenta ostendimus) Vitellius inferioris Germaniæ sub Nerone princeps

princeps gubernans, communiter & pacifice cum Batauis agebat. Claudium Ciuilem gentis primorem charum habebat ex animo; eratque viro comiter inclinatus. Praeterea omnibus ciuiliter praesesse, cum æquilibus cursu certare, iaculari, obequitare, venari, cunctisque gratus esse. Cuius rei gratia, suorumque precibus, Ciuilis vir sane quam regia stirpe, nostrisque prouocatus, filio Romanis principis filiam suam dedit vxorem. ea demum ratione, ut communibus populi sui rebus ingenuè consuleretur, & pacem cum Romanis perennem haberet. Hoc Latini foedere non parum erecti, cooperunt in terra non sua nequiter agere; genium vi- no, iocisque curare, colonos opprimere, incautis insidiari, aliena rapere & calumniari. Deinde, quæ sua illis natura est, studere auaritiae, luxuque omnia foedare; impuberes forma conspicuos, & quæ plerisque nostratum est, procerapueritia, in naturæ dedecus ad stuprum trahere, & ingenuam iuuentutem ad delectum vocitare. His citissime Cladius cognitis, suorumque fortunæ miserens, & ab infandi sceleris haud minimè abhorrens turpitudine, primores gentis suæ, & promptissimos quoque vulgi, quasi specie epularum, Sacrum in nemus vocitabat.

C 4

Vbi

Vbi cum eos mero & lætitia incaluisse videt, à gloria laudeque patria orsus, iniurias, raptus, & cetera seruitij mala enumerat: neque sese iam à Romanis socios, ut olim, sed tanquam vilia haberi mancipia. Insuper instare propediem delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, mariti ab uxori- bus veluti supremū diuidantur. Emori præstare per virtutem, quām hanc miseram vitam atque inhonestam, vbi alienæ superbiæ ludibrio simus, diutius sustinere. Magno cum assensu auditus Ciuilis, vniuersos sibi adigit. Missi ad proximos Caninefates sunt qui cōsilia sociarent, statimque accitis Friesis qui mox nauigiis ad arcem Britonum appulerant, repente Ciuilis arma rapit, idemque ceteri facere. Quid multis? Incautum Vitellij filium (nam ille, tum agebat Manguitiae) nec de commeatu satis prouisum, vt qui amicitiæ gratia nihil tale suspicaretur, in castro (Arcem dicunt Romanorum) prope Leidas inopinata premunt obsidione, & hostiliter circumuallant. Eiecto post alterum diem ab arce, præses nocte concubia nuncio patri Ciuilis temeritatē scribit, qua neque staret conuentis, neque geniali thoro quicquam deferret, oratumque mittit, vt si sibi fixaque posteritati bene consultum esse

cupiat

cupiat, sine mora descenderet liberare filium suum strictissimè obfessum. Nuntius in itinere Traiectum versus à Batauis intercepitus, ad Claudium reducitur; literas roga-
tur, & offert, onneque negotium coram profitetur. Tum Ciuilis ad præsidis tabel-
lionem ita refert, dicens: Ecce literas do-
mini tui integras tibi reddimus; Vade oxyus,
ne steteris. extreum enim Vitellij pericu-
lum simulque nostrum nunc agitur. In-
terea auspicandum nobis est, vt qui pluri-
mum debemus virtuti; quid etiam fortunæ
si adsit, debeamus innotescat; quam nemo
vnquam mortaliū diu in potestate habuit.
Hæc & alia huiuscemodi vbi Claudius di-
xerat, post præsidis nuntium, & ipse versus
Vbios & Rheni accolas mittit; orans vt sal-
tem Vitellij iter & descensum suo equitatu-
retardent, & transitu coërceant. Nam tum
Coloniensibus etiam hostis erat. Se interim
suo periculo in commune libertati consul-
turum, ipsum se huius præclari facinoris ca-
put & principem gerere; neque milita-
rem sine duce turbam aliud quicquam esse
quàm corpus sine spiritu. Quare sibi inprî-
mis capta oportunitate consulenter; deinde
amicis in necessitate non deessent. Vnam
omnium esse sententiam, Romanos omnes

C 5   è Ger-

ē Germania propellere; libertatem natura omnibus etiam mutis animantibus datam; virtutem verò proprium hominis bonum; deosque fortioribus semper adesse.

Audita est huiusmodi Ciuilis oratio ab Agrippinensibus cum omnium silentio & assensu; transitumque Vitellianis non permisere. Interea præfectus arcis Romanæ (quam tum Claudius noster cum suis occupauerat) spe venturi patris destitutus, ac interim annonæ attritus inopia, se suamque supellectilem pacto redimens, arcem Ciuilis aperuit; sicque nostris nullo sanguine & vulneribus victoria stetit. Deinde confestim duarum cohortium hiberna proxime Oceanum irrumput, nomenque Romanum quaquà versum ab insula sua propellunt.
» Nullum etenim mare tantos concitat fluctus, quantos multitudo libertate luxurians
» habet motus. Hæc vbi Romæ audiuntur, lugere omnes, Vitellij iniuria & libidine Batauos fratres & amicos Imperij à se tandem desciuisse. Quare mox illum iussu Vespasiani accitum, Tiberinis immersere vorticibus; quod suæ studens auaritiae, fidissimos Imperij socios, sua etiam petulantia Imperio abrupisset. Ecce tanto Claudius Ciuilis pro patria succensus est amore, ut se

vltro

vlstro cum suis Batauis, eatenus periculo exposuerit, quatenus detestabile crimen vliciscens, de medio suorum tolleret. tametsi omnes sui tributorum expertes erant, viros tantum & arma Imperio ministrantes.

*Quæ Bataui Imperio beneficia præstitere,
& qua illis viciſſim Imperium præstitit.*

C A P V T VIII.

GA V D E nunc igitur in sinu ô felix Bataua, quæ tales produxisti viros quibus Romanum haud minimè sustentabatur Imperium, & qui rursum in multis decorati sunt ab Imperio. Tanti enim ab Impp. præſcæ etatis habiti sunt, vt sine illis nullum extra urbem armigeri Martis subire tentauerint periculum. Hi sunt quippe Bataui, qui ablatam Neroni Italiam restituere. hi sunt qui Vespasiano diu deliberanti, amicitiæ gratia Imperium adegere. Hi sunt denique Bataui, qui Heduos iuxta Ararim fluuium & Auernos populum Aquitaniæ instruētissimo equite protriuere. cum quibus olim ne ipse quidem Iulius cōgregandi audebat; quod aquis vndique sepirentur, & innumera gauderent populi multitudine. Frequenter enim in Cæsarem circiter ducenta millia pugnatorum

torum eduxerunt. At Bataui milites imper-
terrati & equites, præcipuo natandi studio
edocti, arma equosque retinentes, integris
turmis nouerant flumina perrumpere, & ab
insperato hostibus imminere. Per hos præ-
terea C. Caligula & Claudius Impp. Bri-
tanniam tributariam effecerunt. Per hos
Galba, Ottho & Vitellius sacri Imperij in-
cubatores profligati & repulsi. Per hos de-
nique Lingones in prouincia Lugdunensi,
quos Vitellij motus turbauerat, in Impera-
torum officio sunt retenti. Tam enim for-
midabile cunctis Batauorum erat nomen,
vt grande viderentur momentum sociis, aut
(prout inclinassent) aduersis; quod & Mar-
tialis poëta, & Domitiani culinarius testatur
his verbis, dicens;

Sum figuli lusus, rufi persona Bataui,

**Domitia-
nus.* *Quæ tu derides, hæc timet ora * Pater.*

Hæc Bataui, vt quâm paucissimis pluri-
ma præteream, Imperio præstitere. Nec
mentiar, si dicere velim, & congruis testibus
asseuerare, nunquam per orbem, tantum
terrarum sub Regibus ipsis usque ad Tar-
quinij Superbi expulsionem Romano adau-
ctum esse Imperio; quantum illi, vietricibus
armis, Batauo adiecere. Neque enim om-
nes ille veterum cruentæ victoriae, & tantis

emptæ

emptæ calamitatibus, per ducentos fermè & quadraginta quatuor annos, tantum dilatare potuerunt Imperium, quantum illud suo tempore Bataui extendere. Sed dices; Quid rogo pro his omnibus præstitit Batauis Imperium? Plurimum, inquit, per omnem modum. Inprimis tanto eos Romani honore & gloria, amore & benevolentia (quibus neque melius neque amplius in natura mortalium est) & quidem quām officiosissimè prosequuti sunt, ut illos nullo modo à se diuelli permiserint. Cum enim Fabius Valens præfectus Augustalis Batauos ab exercitu Romanorum diuidere destinasset, quod paulò iactantius garrire omniem belli fortunam in ipsorum manibus sitam, quodque simul ex petulantia (ut plerunque fit) perfidiā suspectabat: mox incerere socij Romani, fremere Legiones, orbari se fortissimorum virorum auxilio. Veteres illos tot bellorum victores, diuque exercitos, postquam in conspectu sit hostis, veluti ex acie abduci, clamitantes Batauos Imperij sanitatem, sustentaculum, robur & columen, neque idē abrumpendos, ut corpori validissimos artus. Ceterū tanta Romani Batauos fide & gratia donauerunt, ut suum inter eos erexerint armamentarium; in rebellium

46 CORNELII AVRELII

bellum terrorem; & post plurima annorum curricula, illud vetustate conlapsum ad perpetuam mutui amoris memoriam instaurerint. Quid de præsidiiis dicam, quæ in litore maris, ad tueriadam sibi Batauiam ab incursu Barbarorum, olim posuerunt? Quid referam de aggeribus & collibus, quos tum in nostræ regionis fronte, cōtra maris æstum, tum in tergo aduersus Rheni excussum plurimis laboribus & impensis construxerunt? Quid denique loquar de Latinatum Schola literarum, quam ibidem ad Rhenum haud procul à castro (quod arcem dicimus Romanorum) aperuerunt? Videntes enim Batauinam iuuentutem procera pueritia, acrique ingenio, si studium non decesset: linguam eorum suapte natura exsertam, vocalem, expeditam, & ad omnia habilem idiomata, & cui extremitæ non excidunt tenuiter syllabæ; nec vox fauibus auditur, sed plano resonat pectore, sermoque profertur expressior: non potuere committere quin Romano eos instruerent eloquio, quorum industriam & linguam, suâ tum eruditato, sibi adhuc usui fore sperabant. Nam quoniam Batauia portuosa est, & mare ei apertum, quo ad omnes facillimâ nauigatione peruenias nationes: credebant Romani, in nullo

Schola.

sibi

sibi vtilius consultum iri, quām vt Batauorum pueros bonas artes omnemque ciuitatem edocerent; vt vtriusque linguae suffragio facilius ad subiugandas ignota sibi linguae nationes perumperent; & Batauos eorundem iuuenum parentes, ea specie in officio acrius retinerent, quorum filiis tantam impendere curam videbantur. Tota nanque Romanorum spes & fiducia totius Germaniae in fide conseruandæ, à solis tum visa est Batauis propendere; qui iam diu Germanorum bellis erant exerciti. ne si illi forsitan ab Imperio desciscerent; reliquæ Teutonum, imò & Galliarum nationes mox sequerentur. Nec multum abfuit, si non frequenter cum illis Romani principes dissimulassent. Propterea enim, & quidem quām maximè Iulius Ciuilis præpotens inter Batauos periculo exemptus est; vt non cum Pompeio Belgicæ procuratore, & Julio Burduno Germanicæ classis præfecto, morte abriperetur. Causam rogas? Ne eius suppicio, (inquit Tacitus) gens ferox Batauorum à Romanis alienaretur. Tam formidat Romanis Batauorum virtus, tamque accepta fuit eorum fides & constantia.

Hactenus ex reconditissimis Veterum archiuis, verè de vera Batauorum regione, potentia,

potentia, societate & gratia cum Imperio,
satis dixerimus. Reliquum est, ut nunc de
nostræ insularis Batauiæ felicitate, quæ inter
duo Rheni brachia sita est, per pauca dicam
us. Hæc gemina Rheni ostia Plinius He
linum vocat & Fleuum. Illud prope Wala
chriam, extremam Rheni & Salandiæ insu
lam, Oceanum petit. Istud verò circa Her
lingum celebrem Frisorum portum, &
proximè Scellingiam in mare præcipitatur.

*De insularis Batauiæ felicitate, cultu, delitiis & com
merciis, vide finem libri secundi. in quem locum Aloysij
Marliani elegantissima ea de re Epistola consuli re
iecta es.*

CORNE

borealis

LIB. I.
um Imperia
st, ut nunc de
ate, quæ int
er pauca dis
a Plinius He
prope Wale
alandia in
o circa Ha
portum, u
præcipitatu

49

CORNELII AVRELII
DE SITV ET LAVDIBVS
BATAVIAE
LIBER SECUNDVS.

*Reynero Snoyo Geduano, viro doctissimo
& Medicinæ professori,*

CORN. AVRELIVS 8.

PTATISSIMA nobis est,
mi Reineri , virorum om
nium candidissime , tuæ fla
grantissimæ voluntatis insti
tutio; qua pridem animo de
stinasti , mutua Epistolarum vicissitudine,
quod corpore separamur , in literario me
cum stadio velitari. Conditionem fateor
pro mea virili , & quidem amicè fideliter
que admitto. At caue tu interea , amico
rum sincerissime , ne contra te Carneadem
prouocasse doleas ; dum (quod forsitan
quam fieri poterit breuissimè) tuarum quæ
stionum nodos cupis dissolui ; multo ille
ocyter longiore quam æquum est oratione,
ex ea quam ei facile tribuis dicendi copia
tuas aures defatiget. Nec te Daretis qui-

D dem

50 CORNELII AVRELII

dem ac Entelli oblitum esse velim , barba-
tiique Hieronymi dicentis : Bos lassus forti-
ter figit pedem . Caue itaque tibi ne dum
pressius aliquando humi vestigia fixerim,
tuas dolenter obtriuero plantas . Verum hæc
interim more nostro familiariter iocati su-
mus . Tuæ enim charitati morem gerere,
quoad eius per me fieri potest, gratissimum
habeo . Veruntamen in his quæ flagitas non
me agogum & ducem ; sed socium & co-
mitem lubens offero, polliceor & spondeo.
Cùm igitur intelligam te magis ex aliorum
ingenio , quām proprio (vt qui in tuis cla-
boratissimis Batauorum Comitum & Pon-
tificum historiis ne in minimo quidem à
me dissentias) hæc ipsa dubitando propo-
nere : haud molestum nobis fuerit , quan-
tumlibet dabitur otij (nam diurni cogimur
ex religione laboris pensum reddere) suc-
cisiua tempora tibi & amicis impartiri . Igi-
tur, quoniam, teste Philosopho, dubitare in
singulis non erit inutile ; & nunquam sine
disceptatione res dubias credimus elucef-
re ; ad indagandæ veritatis prælia tecum ac-
cingimur. quam nimirum , si quid Aristoteli
deferimus, sine disputatione quæren-
tes , haud immerito comparabimus viris
yiam qua eant ignorantibus . Accedit & his
verus

verus fidelisque testis Hieronymus, ita contra Pelagianos scribens; Socraticorum scho-
la, inquit, consueuerat omnia adducere quæ
dici possent ex vtraque parte; vt magis per-
spicua fieret veritas. Sed & Sacri nobis Ca-
nones in his non minimè suffragantur; vbi
legimus: Veritas sæpius exagitata magis
splendescit in lucem. Sicut enim in aquæ
cyatho si guttam olei coniectam multum
exagites, plurimos generat oculos: ita etiam
variis quælibet res discussa alterationibus;
oculatiorem ipsam efficit veritatem. Qua-
propter Scholasticis permittitur quando-
que ad ardentissimam usque bilem dispu-
tando contendere; vt vel ita rei veritas cla-
rius elucescat. Sed iam in campum expe-
dienda est acies. En acinace accingimur,
septi armis, galeaque obtecti, hastam in
agrū coniecimus. Contortis vibranda est
oratio iaculis. vt quacunque nudus fuerit
hostis, feriatur. Igitur vt iam tandem sta-
dium ingrediar, nihil ambiguitatis de Bata-
via nostra tibi relictum esse, sed omnifariam
te nostris astipulari sententiis scribis. Porro
de Betua seu Batua, quam tu auctore Ta-
cito Bethasiā credis, non nihil à me dissen-
tire videris. Amo in te, vt verum fatear,
hanc incredibilem atque adeò accuratam

D 2 histo-

historicæ veritatis indaginem , & cumulatissimis vsquequaque eam extollere contendo præconis ; qua profecto non tuos modò labores , verum etiam mea studia ab omnibus doctis & quidem benevolis commendatum iri procura . Hæc est nimurum veritas quam tota Philosophorum academia querit ; quam præclara Theologorum schola inuenit ; quam denique sancta religio plenariè atque adeò vna possidet . Morem itaque geram tuo , mi Reyneri , desiderio ; modò tu vicissim memineris duplicato me fœnore remunerandum . Sed quò id facilius possis , imò vt voluptuosius , & quidem sine labore atque dispendio velis ; nulla re alia opus erit , quàm vt immortale historiarum tuarum opus in lucem edas , & nostræ paruitatis opuscula , quæ tenui confecta sunt Minerua , sed tuo amori ingenuè dicata , sine fastidio lectites ; & in mutuæ charitatis argumentum fine fine lecturias . Itaque vt ad rem nobis propositam demum pertingamus ; breuiter dicimus ; Neminem Latinorum qui Germaniæ describunt historias , de Betua , aut (si qui malint) Batuæ fecisse mentionem . Quapropter quæ olim de hac regione legitimus , fideliter in medium proferemus . Cùm igitur antè duo lustra
gemi-

& cumula-
tollere con-
to non tue
ea studia al-
euolis com-
est nimur
rum acade-
eologorum
sancta rel-
fides. Mo-
neri, deside-
ris duplcam
Sed quo id
ofus, & qui-
lo velis, mul-
immortalehi-
rem edas, &
az tenui con-
morningenu
& in mutuz
fine letrinas
itam demun
s, Neminen
elribunt be-
int) Batuale
que olim d
r in mediu
te duo lufu
genic

geminatasque messes Parrisos reformationis
gratia peteremus, Parlamenta acciti au-
toritate, & patrum precepto emissi, in-
trauimus tandem obiter haud ignobile in
Hannonia cœnobium monachorum. ubi
mox ceteris comitum meorum sese refi-
cientibus, solus bibliothecam loci ab arma-
rio admissus descendens; inueni librum
quendam pulueribus obsitum, & antiquis-
simo perscriptum charactere, qui omnes
Germaniae Belgarumque historias contine-
bat. In hoc quæ nunc de Betua, deque Be-
thasia, & nostra denique Batauia scripturus
sum legi & collegi. Nam ibidem ferè bi-
duo propter aëris inclemētiā hospitati
sumus. At de Betua primū quid hic le-
gerim tibi literis mandare curabo. Igitur
Agrippinensium Vbiorumque ecclesia, suo
inevitabili fato priuata pastore; cùm iam
circumquaque Arriana pestis immineret,
prouisum est Synodali Episcoporum Galliæ
& Germaniæ concilio (cui tum maximè
Martinus Turonensis præsidebat) vt Scue-
rinum, seuerum hæreticorum in Aquitania
oppugnatorem eidem præficerent. Qui
patrum decreta humiliter suscipiens, relicta
protinus Burdegala Coloniam petit, vt mu-
nus sibi ab Episcopis iniunctum sagaciter

D 3 exequa-

exequatur. Hunc non ita longo pōst tempore , suorum quidam ex Aquitanica regio-
ne proceres sunt consequuti. Quibus vt
apud se commanendi locum prouideret;
orat Seuerinus Brabonem Caroli septimi fi-
lium , Pepinique primi Brabantiae Duci-
auum , qui tum Gelriæ & Hasbaniæ prae-
debat , vt suis cognatis sedem alicubi ordi-
net. Qui , præfulis charitate deuictus , &
gratia ; insulam Rheni in Gelria eis conces-
sit , & ipse in Landeno sibi mansionem sta-
tuit. Hi itaque proceres cùm terram sibi à
Brabone concessam viderent esse campe-
strem & planam, facileque meabilem , Be-
tuam ex situ loci vocitarunt. Betere enim

*Betus ap-
pellatio un-
de fluxerit.*

veteres , benè & sine molestia ire interpre-
tantur . quemadmodum etiam vbi in re-
gionibus intra Alpes & monticulos , terra
occurrit plana & campestris , eam continuo
Campania. Campaniam appellamus. Ita in diuinis re-
peritur scripturis, cùm Martyrum memoria
recensentur , Campania Galliæ , vbi Rhe-
morum ciuitas est , quæ Francorum reges
sacro initiat chrismate ; & Campania Italiae
quæ nunc Terra laboris dicitur : quod hæc
quondam loca , circumiacentium compa-
ratione , non montosa , sed æqualia & gresu
facilia , pascendisque pecoribus apta esse
cogno-

cognoscuntur. Quocirca multo omnium
facillimè possumus colligere; nihil de Betua
Romanos olim scriptores meminisse; quæ
id sibi nominis tum primum accepit, cum
Theodosius minor rerum potiretur. De-
inde ab ea tempestate, & Werenfridi tem-
poribus, qui Catholicæ fidei radiis eam pri-
mus illustravit, in hunc usque diem apud
nos idem perseverat nomen. Nihil tamen
hæc Sicambrorum portio quantula est, cum
Bethasia, neque nostra cum Batauia com-
mune habet. Et quoniam horum proce-
rum (quos Sancti Seuerini cognatos memo-
rauimus) alij superne, alij inferne morabantur:
vno sub nomine Betuam superiore
& inferiorem distinguebant. Hanc in pos-
sessionem longo post tempore tanquam
hæreditaria successione Walgerus princeps,
& ipse paterno genere Aquitanicus, cum
Tersterbadiæ comitatu, prope Tilam com-
morans acceperat; priusquam frater suus iu-
nior Theodericus, a Carolo Caluo Franco-
rum rege, post Danorum incursionem, Ba-
tauia, nunc Hollandia, donaretur. Hæc
de Betua interim mi Reyneri tibi sufficere
credimus.

P O R R O de Bethasia, quæ priore li-
bro Batauiæ gloriam tuentes scripsimus;

tu rarissima habeto omnia; quoniam eodem ex fonte libroque memorato ea nostris tibi verbis accurate satis expressimus. Hæc enim Bethasgia Mosanorum est regio, cuius, ut ipse nosti, meminit frequenter Tacitus. Hic milites Romani suas stationes & hiberna agebant; quod natio illa quasi medius Germaniae Galliæque sinus videbatur; ut eò facilius Austrasiorum & Lingonum regna, quæ nunc Lotharingos & Burgundiones complectuntur, in fide & officio retinerent. Hic præterea, ne quid Imperiali decesset industriae & commode, Octavianus Imperator semper Augustus in honorem patris sui, Octauiam urbem haud procul à mari condidit; propter argenti fodinas in monte Vofago, salisque fontes candidissimi. At mirum dictu, ubi tum mare propius affuebat; ibi nunc dum vorat & reuomit dira charybdis aquas, amplissimam plurimis passuum millibus continentem relinquit. vnde & nos versus Septentrionem suis vorticibus actius inuadit: tantaque facta est ab ea ætate usque in præsens, locorum & fluminum, morumque & hominum apud Germanos, Belgas & Batauos immutatio, ut noua prope indigeant historia. Hactenus de Bethasgia. Porro de nostra Bataua satis

super-

*Bethasgia.**Octauia
urbs.*

quoniam eo
rato ea no[n]t
ssimus. Ha
tregio, cun
nter Tacitu
iones & hi
quasi medi
ebatur, ve
num regn
argundion
o retinere
di decessit
anus Imper
em patris su
l à maric
n monte Vo
ni. At mi
ius affuebat;
incita chary
imis pallium
uit. vnde &
is vorticibus
ta est ab ei
um & flumi
n apud Ge
mutatio, v
Hactena
Batauia fati
super.

superque in priore libro commentatum
esse arbitror; ubi tamen (quod maximè di
ctum oportuit) præteriisse me recolo. Dum
enim omnem atque adeò unam in Betha
uia describenda intorqueo mentem; alte
rum Rheni cursum, (ut vel gemina eius bra
chia non prætermittam) quo ipse in Fle
uum tendit, non descripsi. Igitur quemad
modum, priusquam Leidas ciuitatem Bata
uorum longè omnium ædificiis & moribus
ornatissimam Rhenus ingreditur, bicornis
est: ita gemino iuxta gurgite extra præfa
tam urbem, relicto iam rure Lopsono, pro
pe sui nominis Burgum, ubi nunc regalis
sacrarum virginū est abbatia, sese dispartit.
Altero, quo per utrosque Catthos Oceanum
petit; altero, quo Caninefates Frisosque
interluens, tandem propter Sancti Athel
barti regale monasterium, supraq. castrum,
quod Rheni domum vetustas appellat, gran
di sinu in Fleuum usque decurrit. In vtra
que Rheni huius ripa, ab eo fermè loco, quo
Catthos Rhenanos deserens, versus Subso
lanum in præfatum usque tendit procur
sum, plurima olim visebantur castella, vil
lae, pagique populosi, domus voluptariæ,
quas à volucrum circumstrepentium garri
tu Auium concentus vocabant. hic nemo
sanct.

Leida.

Binichem.

Moghelle.

D 5   renses

renses horti, deliciarumque monticuli, saltus innoxij, & omni ferarum genere offerti, fertiles agri & palustres, omnibus aucupiis, & leporum cuniculorumque venationibus aptissimi. Hic lacus piscosi, & torrentes refrigeratorij, ita ut alteram terrestrem non desideres paradisum. Hic domus illa stabat tributaria, quam Danorum rex subactis sibi Frisiis ibidem erexerat; in qua regalis quastor censum quotannis ad iactum ærei scuti exigebat. de qua Grammaticus Saxo miranda ponit in Historia sua, quam De Gestis Danorum accuratissimè edidit. Post hanc, lucus sequebatur Baccho dicatus, vndeque vitibus ulmoque consitus. Eius loci incolæ, Bacchiades olim, nunc Herlemij vocitantur. gens dura, sed æqui tenax, ubi adhuc nostra tempestate, quum noua ergendorum ædium fundamenta effodiuntur, certissimè constat, ad humani penè femoris spissitudinem veterum radices vitium inueniri. His præterea prætoria accedit domus, & principale ciuilium causarum consistrium. quod tandem Wilhelmus Romanorum rex designatus, & Comes noster, in Hagam transtulit; erecto ibidem mira magnitudine & Imperiali quodam splendore palatio; in quo de patræ causis & negotiis tracta-

Saxo Græ-
maticus.

Balkenf-
fers in
Haerlem.

Curia Hol-
lædia Har-
lemo Ha-
gam trans-
lata.

tractaretur; cuius laquearia & omnia tignorum ligna (mirabile visu) neque caries aut putrilago corrodere, neque aranea suis fœdere telis cernitur. Huic in descensu pluri-
mæ adiacebant arces, domusque senatoriæ;
quarum vel prima fuit Baronum de Lata
Breederoede.
virga; qui legitimam à primis Hollandiæ
Comitibus progeniem ac stemmata du-
cunt; deinde dominorum de Vellesona &
Beuereuico; militum de Hemerca vel Su-
thera; de Gastrico; de Limba; de Polanio;
de Polenburgo, de quæ aliis plerisque (modò
nobis sine nominibus) castellis & mœnia-
nis; quæ iam partim vetustas, partim edax
flamma consumpsit. Postremo Rhenus ex-
inde progrediens, & prope Alcmariam re-
Alcmaria.
flexo cursu, Veronam versus (olim ciuita-
tem Frisiorum maximam, sed à Batauorum
Comite solo potenter æquatam) ad Eurum
vsque grandi lacu procurrit. Tandem circa
arcem domumque suo illustrem nomine, & *Rincchett*
vetustissimorum dominorū De Egmunda
monumentum (qui de ipso Rathbodo Fri-
sonum rege trahunt originem) tutissimum
Egmondanorum regia stirps.
aperiebat nauibus portum, quæ de mari ap-
pulsæ Batauos & Rhenanos suis cum merci-
bus adire cupiebant. In eum portum, pri-
mo Iustiniani Imperatoris anno, nostræque
salutis

salutis DCLXXXVII; Sanctus Wilfridus Lindisfarensis Episcopus Romam iturus, flante Fauonio appulsus est; qui ab Aldegillo Frisiorum rege, patre Rathbodi, & omni populo honorifice receptus, primus in Frisia Christum per hyemem totam prædicavit, & complures fonte abluit salutari. In hunc etiam, Anno DCXC, missus à S. Egberto Eboracensi Archiepiscopo Willebrordus, regnante in Anglia Catholico rege Alfrido, & præfule Coloniæ Alderoino, cum vndecim verbi Dei cooperatoribus, ut Frisiam conuerteret, appulit. Ab hoc denique portu Rhenus ampliore procursu Herlingum pertransiens, Fleuum vsq. Seeldingam sancti Brandarij insulam attingit. Ecce dum aliud ab Helino Rheni brachium (quod Fleuum dicunt) quærimus; forsitan opinione longius per varia terrarum spatia euagati sumus. At nunc vel tandem ad propositas recurrat oratio quæstiones.

N V P E R igitur dum cœnobitæ & amico erroris præcipitum adimere cupimus; non nullis & ipsi videmur errasse. Scripsimus enim (nec inficias ire volumus) nostram ibi Batauiam incipere, non vbi Walis incipit, sed potius vbi desinit; aut certè vbi nomen suum perdit; id est, prope arem quam nostra

stra ætas Lodenstenum vocat, haud longè ab **Lodeseyn**
oppido Goriceno. Et vt audentius aliquid,
sed non temerè efferamus; dum veluti sub
Dædalæo quodam typo nostram Batauiam
describere, omnemque prorsus ambiguati-
tem explodere cupimus; tandem apertissi-
mè professi sumus, non ibi nostram initium
sumere Batauiam vbi Mosa (manufacto
brachiolo aluei quo Romanis breuior è Be-
thasia in Betuam & Nouiomagum Impe-
rialie præsidium transitus esset) ipsum Wa-
lim influit; sed vbi Walim Mosa excipit. At
ista mihi planè proferenti substomachantur
forsitan viri haud vulgariter erudit; quod
Augusto & Cæsari ausim contrauenire. At-
qui Aurelius concertet Julio? Ille (vt fortè
lectitant) ibi dicit Batauiam incipere, vbi à
Wali Mosa recipitur. Ego autem è regione;
ibi nostram profiteor Batauiam habere prin-
cipium, vbi Walim Mosa excipit. Nam
(vt verum fatear) plus equidem fidei nostris
adhiceo oculis, quam Iulij Commentariis.
Quis enim non videat iuxta Goricum (vbi
nostræ Batauiæ caput est) Walim à Mosa
excipi; sed minimè à Wali Mosam? quod
& ipse rerum usus & natura nos docet.
Omnis enim fluuius supernè descendens,
ab eo qui infernè fluit, donec mare intrat,
ritè

ritè excipitur. Quod si conuertere volueris, plurimum desipes, & naturæ genium prope læseris. Vt cunque tamen est; ego hanc scopulosam cauillationem pili faciam, modò nostram monstravero ibi incipere Bataviam, vbi Walis prope Goricum se Mose commiscet; donec simul vel in Helinum usque, quo Rhenus brachio multas complectitur insulas, perpetuo meatu decurrant. Atque utinam rescire dignentur viri plura lectione eruditi, ipsum in Commentariis Cæsarem, non ubique esse Cæsarem; hoc est, non ubique loqui ut Cæsarem. Plurimi enim cius Commentarij, qui olim marginibus à diuersis inscripti fuerant; nunc libriorum infictia, aut temeritate, in textum Cæsaris coaluerunt; ita ut plurim avideamus Iulij Capitolini, aliorumque compurium commentatorum Iulio Cæsari falsissimè adscribi. Porro in vetustissimo codice Cæsaris qui in monasterio regularium (quod olim Castrum Nantonis dicebatur) apud Puteolos & Aurelianum, qui ante milie & quinquaginta annos à Leone primo Romanorum Pontifice, cum in minoribus ageret, scriptus perhibetur; sic equidem ipse legi; *A Mosa Walis receptus insulam efficit Batavorum*; vbi per erroneam literarum trans-

ittere volueris
e genium pro-
est; ego hac
faciam, no-
incipere Ba-
um se Mos-
in Heline-
alta compo-
u decurrat
ur viri plu-

Commenta-
sse Cæfaren-
Cæfarem. Pla-
tij, qui olim
i fuerant, nunc
mentare, in re-
ta vplummo-
runque com-
ilio Cæfati fal-
etutissimo
rio regularium
onis dicebatur,
qui ante mil-
Leone prima
in minoribus
equidem p-
ta insulam
eam literatu-

transpositionē modō legimus; *Mosa à Wali*
receptus insulā efficit Batauorum. Hoc etiam
inter receptissimos haud contemnendi te-
stantur auctores, qui de Rheno celeberrimo
Germaniæ fluvio ita scribunt; Rhenus mul-
tis, inquiunt, assumptis amnibus, Mæno sci-
licet, Limago, Mosella, Mosa, aliisque, in
Germanicum Oceanum duobus effundi-
tur ostiis, pluribus factis insulis; quarum aliæ
à Frisiis, aliæ à Sicambris, aliæ à Batauis, ho-
die Hollandis, incoluntur. quorum om-
nium nobilissimam Plinius attestatur insu-
lam Britannis oppositam. Quam nimirum
Batauorum insulam, Cæsar, inquiunt, in
Commentariis, Mosam fluuium accepta
Rheni parte, quæ Walis appellatur, efficere
dicit. Hæc eadem cum plerisque aliis in
rem hanc atque sententiam transeuntibus
priore libro attulimus. Nec facile quoquis
modo ab ea deflecti valeo; quam & oculi
nostrí probabiliorem nobis faciunt; & ca-
stigatores Cæfaris Commentarij veriorem
approbant & defendunt. At de his hacte-
nus. Nunc ad postremam eundum est
quæstionem.

S V N T etiam nonnulli quibus nostra Ba-
tauia longè videtur angustior quàm vt Ro-
manis tanta multitudine militare potuisset;
ideoque

ideoq; ei Betuam tanquam superiorē corrupto paululum nomine Batauiam adiungi oportere. Verū menimuerōd hæc mihi narratio visa est quās aquilæ iuuentus, quam nemo facile comprehendit. At qui vel Thraſonis habet salem, hanc facile solucit quæſtionem; adeò digna res est vbi neroꝝ intendam meos. O me ſcītūm hominem, ſi vel homines prorsum ex ſtultis iſanos fecero; aut potius ita me comparem ut ſciolurum aculeos prudens perpetiar, qui, ſi veterum ſcriptores rerum oculatius inſpicere veſtint; inuenient proculdubio Batauos non numero ſed humero; non millibus, ſed viribus, non anulo ſed animo, non multitudine ſed virtute, non ſtrato ſchemate ſed ſtratogemate vbiue gentium pro Romano certaffe imperio. Cuius rei gratia quoties militum delectus apud principes Romanos ſiceret, Gallique & Germani ex nomine, ſub certo citarentur ſalario; ſolis Batauis gloria & victoria ex virtute, promittebatur. Hi enim dupli remunerabantur ſtipendio; & propter ſingulare, quo ceteris praestabant, robur, ſpeciale præ aliis donatiuum, quantumque volebant itineris & certaminis preium capiebant. Hos præterea C. Caligula electiſſimos ſui corporis habuit custodes & statio-

& stationarios; plus fidei nostris quam suis deferens. Cui etiam (quum in Britanniam tendere statuisset) consuluere sui, ut Batauorum ante omnia numerum, & maximè equitum instauraret. Tanta quippe Romani Batauos aestimabant fide, constantia & virtute, ut sine illis nunquam auspicari præsumperint bellum, neque ullam sperare viatoriam. His enim victoribus Hierosolyma sub Vespasiano est excisa; Italia Romanis redita, Germania in fide & officio retenta; Anglia denique (quam ne ipse quidem Iulius euincere potuit) armipotenter est Imperio subiugata. Quæ profectò omnia Bataui non populi multitudine, sed animi virtute atque altitudine, audacijs; ferocia tanquam primipilares & Reipublicæ propugnatores perpetrarunt. Verum vbi hæc virtus & audacia (ut plerunque fieri solet) insolentiam Batauis augere cœpit: metuens Ordeonius Romani ductor exercitus ex instantia seditionem inter legionarios cohortesque posse suboriri; aut certè iam iamque apud Augustam Taurinorum exortam volens reprimere; decreuit Batauos, quos tum belli fortuna petulantiores effecerat, in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, ocyus remitti. At ille mox pœnitentia ductus, &

E dissua-

66 CORNELII AVRELI

dissuadentibus iis qui paulo antea suaferant; quod interim viderent Batauorum cohortes vna tendere ob veterem aduersus quartadecimanos discordiam; inferioremque Germaniam (ut Ciuii iungerentur) expectare: scripsit Herennio Gallo legionis primae legato, qui tum Bonnam obtinebat, ut Batauos transitu arceret; se se cum exercitu sequuturum, tergilq; eorum acriter hæsurum. Bataui igitur dum castris Bonnensibus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: nullum sibi bellum aduersus Romanos esse, pro quibus toties bellassent. Longa duntaxat atque irrita militia fessis, patriæ & otij cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium fore iter. Sin minus, ferro viam se facturos. At principium interno simul externoque bello parantibus fatis, Herennius superbia elatus, eis cum suis armatus hostiliter congregari patrat. Interea Bataui ordinata acie in unum veluti apes globum confluentes, hostem constanter excipere, admissis equis haud segniter concurrere, & collatis signis Bonnensium aciem conturbare, constringere, persequi, profligare, occidere, magnamque stragem facere: ita ut etiam fossata Bonna corporibus mortuorum opplerentur; qui

metu

metu persequentium Batauorum se sponte
immerserant, quod portis recipi præ multi-
tudine non potuere. Tantam tamque me-
morabilem multorum millium stragem,
quos Herennius Gallus eduxerat, tribus cir-
citer millibus Bataui confecere. Hæc dici-
mus, ut omnibus scrupulosis innotescat, no-
strates non millium pluralitate, sed militum
alacritate, industria & virtute congregati
solerem. Quapropter nemo omnium Betuam
quasi infracto nomine Batauiam superio-
rem, nostræ pergit addere Batauiæ; ut vel
exinde maiore gaudeat numero pugnato-
rum, quæ nunquam Betuanos, sed longè vi-
cinores sibi Caninefates & Frisos, suæ fre-
quenter adsciscere solebat militiæ. quorum
dux Brenno vir magnæ audaciæ, & claritate
natalium conspicua, Ciuli se iungens, olim
Romanorum castra diripuit, lixasque eorum
& negotiatores inuasit, duarumque cohori-
tū hiberna proximo Oceano irruptit. Quin
potius sæpiissimè legimus nostrates magis
Britannica inuocasse auxilia, quam Betuana.
Sed nec opus quidem erat. Nónne certissi-
mò constat Comites nostros è sola Bata-
uia nostra, & minore Frisia (nunc simul
Hollandiam ferunt) centena expeditorum
millia in hostem sæpius eduxisse? Nihil igi-

E 2 tur

tur vnquam Batauis cum Betuanis siue Si-
cambris commercij aut præsidij fuit. quos
magis Gallis aduersus Cæsarem, quæm no-
stratis suppetias misisse legimus; & pro-
pterea Iulium in eos mouisse; ut Romani
nominis metu ac terrore quietos redderet
Germanos. Sed quum illi ad primum nun-
tium in sylvas se occulerent, Cæsarem ac-
censis eorum agris ad Vbios se retulisse. Tra-
dit præterea Strabo, Sicambros Rheniacco-
las initia belli factitasse; quod à plerisque
Germatiæ populis aduersum Drusum Li-
uiæ Augustæ filium duce Molone Sicam-
bro gestum est. Ex his & horum similibus
pro confessio breuiter colligi potest, Gelros
(siue Betuanos, siue Sicambros dixeris) sem-
per ad hunc usque diem Romanis infestos,
& Gallis semper fuisse obnoxios; sed nobis
quæm maximè aduersantes.

Habes vel tandem mi Reyneri, omnium
quos antehac vidimus candidissime, & præ-
ter summam Medicæ artis notionem, haud
vulgariter, & non sine plurimorum stupore
in humanitatis studiis erudite: habes, in-
quam, hîc verum nostræ Batauiæ initium
ibi proculdubio consistere, vbi Mosam non
Walîs, sed vbi Walim Mosa prope Goricum
excipit. Habes præterea abundè ostend-
sum

sum Betuæ nomen recentioris esse æta-
tis; cuius nemo veterum Romanorum me-
minit, & quæ longè à Bethasia discrepet,
quam sæpius vetusti scriptores memorant.
Habes postremò nostram Batauiam mini-
mè contractiorem esse quam ut Romani
Principes eam tanta fuerint dignati venera-
tione, suoque satellitio & mutua fraternita-
te, quæ vtique omnium insularum Rheni
facilè nobilissima, mittebat Imperio viros
et si impari forsan numero, virtute tamen &
fide omnium aliarum gentium præstantif-
simos. Verùm vnde & quando hæc Ro-
manorum & Batauorum charitas & mutui
amoris perpetuum fœdus originem habue-
rit; & vt longè ante Cæsar's tempora coa-
luerit, aliàs apertiùs *referemus.

* In III.
cap. libri
quo De glo-
ria & mi-
seria septens
artium li-
beralium
agit, &
Theologiae
omnium
facilè prin-
cipem sta-
tuit.

*De insularis nostre Batauiae felicitate, cultu,
deliciis & commerciis; quibus (veluti
quoddam Orbis emporium) omnibus no-
tiſima est.*

DE insulæ Batauinæ cultu, felicitate &
commerciis loquuturus; quoniam pro-
prio laus sorbet in ore; nec quisquam sui
suorumque testis legitimus perhibetur, in
medium adducam virum mira ingenij dex-
teritate præditum, patria Mediolanensem,

E 3 arte

arte Medicum, nomine Aloysium Marli-
num. Is pro confessu Batauiam asserens
Hollandiam; in quadam Epistola D. Hiero-
nymo Buslidiano, Arriensi præposito ele-
gantissimè scripta, mihiique per nostrum
Martinum Dorpium Theologum, virum
omnium qui in humanis agunt longè can-
didissimum & iuxta eruditissimum pridem
transmissa, Batauiæ nostræ præconia accura-
tissimè decantat. cuius Epistolæ vtpote le-
ctu dignissimæ ne fragmentum aliquod
Lectoribus obiiciam, totum exemplar ad-
scribam.

*Aloysius Marlianuſ D. Hieronymo Buſli-
diano Arriensi præposito Salutem.*

RE C T E feceris, mi Buslidiane, si meam
solitudinem & raram cum amicis cœ-
nandi consuetudinem in bonam accipies
partem; naturæque id meæ dederis aut for-
tunæ. Naturæ, quæ usque ab incunabulis
ita me instituit, ut studiis potissimum dele-
cter meis, neque maiorem ullam iacturam
putem quam temporis: Fortunæ, quæ me
adeū per ultima quæque exercuit, ut tan-
dem satis latere mihi non videar, si etiam
intra me ipsum latuero. Contineo igitur me
apud me, & mihi viuo, cum veteribusque
amicis,

amicis, hoc est cum libris, quotidie magis in gratiam redeo; ex quibus non mediocrem fructum percipio, quum præteritæ fortunæ solamen, præsentis consilium, & futuræ remedium libri afferant, doceantq; non magis me lætæ nunc fortunæ credere, quàm docuerunt aduersam æquo animo ferre. His studiis, his amicis delector, mi Bussidiane, qui me apud te minimè ambitiosè excusant. Caeu autem posthac ea vti mecum ironia, dum exoletas & immundas cœnas yestrás narras. Iamdudum profectò ad Rhenum & Mosam Syrus Orontes decurrit; tantaque facta est ciuitatum, hominum & morum immutatio apud Germanos, Belgas & Batauos, vt noua historia indigeant. Quo fit, vt cùm hæc mecum repeto, & cum præteritis præsentia conservo, adducar Astronomis credere, Aethiopiam apud vos quandoque futuram. Quò enim prisci illi mores Germani & Belgæ? quò ardua & tetrica illa virtus, quæ mercatores vinum, nec aliud quicquam quod viriles eorū animos emollire posset, importare prohibebant, iuere? Tacitè in Galliam Belgicam & Germaniam commercio omnium gentium diuitiæ irrepsere. applaudente Germanis grauidis metallo, montibus natura, & vtrisque Rheno

E 4

Mosa

Mosa & Oceano, continuatoque sibi nauigatione penè toto orbe Europa, Asia, nuper Aphris & Indis commercio domesticis factis, orbis emporium & penè vmbilicus facta est terratum Gallia Belgica. cum diuitiis & regina pecunia, omnes gratiæ ac veneres pleno copiæ cornu venere in felicem Belgiam; cui nihil prorsus ad summam felicitatem deeſt, si non prisca virtus cum paupertate emigravit. Nitidi idcirco mundique & elegantes sunt Belgæ, si omnibus conferas, præterquam Batauis. Ego enim eam insulam satis admirari non possum; siue rerum nouitate, siue pulcritudine, siue omnium rerum felicitate. Quid enim nouum magis, quam videre Oceanum cum terris luctantem? terrasque solo paleæ intextæ & nodataæ scuto contra Oceanum tutas & viatrices? Quid ventos, dum rotas agunt flatus suo cum aquis quotidie pugnantes, & quod velint aquas deriuatas? Quid denique admirabilius videri potest, quam vno gelu totam concretam hyeme insulam cernere? vtroque citroque huc illuc virorum, foeminarum, puerorumque examina ferreis necio quibusdam pedibus tam rapidè ferri, ut multos Icaros volantes putas & Dædalos? Redeunte autem anno, & apparente vere,

quid

que sibi nati
a, Asia, nuper
omelios h
vmbilicu
cum diuin
æ ac venes
licem Belg
am felice
um paupe
o mundiq
nibus con
o enim ea
slum; suere
ne, sive om
enim nouum
am cum terris
ex intexte &
in tutas & vi
tas agniti.
nantes, & quo
denique ad
vno gelato
am cernet?
orum, ferme
a ferreis ne
apidè ferri,
& Dædalos
arente ver
quid

quid est ea insula formosius, quid viridius,
quid herbosius, quid denique floridius? Spi
rant vndique opobalsama venti; prata ha
bent pascua, nemora, campos: tenent ar
menta prata; pascua nemora; feræ sylvas; læ
tæ & luxuriantes segetes campos. Complet
autem cælum vndique omnigenum auium
concentus. Scatet enim omnium auium
genere, quas aut tellus pariat, aut aqua nu
triat. Hæc felix insula, cùm ad ciuitates
peruentum est (libet ciuitates, non oppida
appellare) offert se oculis tanta elegantia, vt
sit non minus difficile, quod male diuertas
quærere, quam facile fortuitum & optimum
hospitium inuenire. Immundi quicquam
importari vetat ianitor, asperso fabulo vesti
bulo. Intus omnia sunt summè elegantia.
Muri tabulati ex ligno quod sponte fluctu
antis maris vndas æmulatur, vestiuntur. Su
pellex ingens. argenti, æris, metalli, tapetis
& picti est plurimum. Lineæ telæ niues can
dore vincentes plusquam dici potest. Vis
dicam vno verbo elegantiam omnium? Ex
puendi locus non datur. Vnde sæpe mecum
cùm in ea insula essem egi, natam ibi eam
anilem fabulam: Cùm duo amici coena
rent loco tam picto vt nefas videretur sputo
aliquam particulam obtinere, in malefa

F 5   Etam

& tam socij faciem, natura forte somniantem
dum eam faceret, expuisse. Vnde commo-
to altero, Parce inquit, respondisse, Amice
nihil facie tua turpius hoc in loco obuium
oculis meisfuit. Est præterea nihil usquam
quo humana vita carere non debeat præ-
stantius quam ibi. Mirum est, quicquid
beata hæc insula parit tam pulchrum est, ut
matre Venere editum putetur. Dij boni,
quales homines, quales foeminas, quos
equos, quæ cerera armenta, quæ pecora pa-
rit! Ultrad vero mirari hanc soli felicitatem,
accedit quod cumulatiorem fortunam fa-
ciat copia rostratarum nauium tanta, ut pe-
ne Germanici, Britannici, & Gallici Ocea-
ni domina dicatur. quibus ad assidua quæ
cum omnibus gentibus exercet commercia
vtitur. Insuper tanta est lanificij cura, ut am-
bigere quisquam possit, dicatam ne putet
Mineruæ hanc insulam, an Veneri? Li-
neæ autem preciosæ telæ Ochemeniis telis
prælatæ sumnum est pretium. Et ne terra-
rum benigitati & summæ arti mare cedere
videatur, tam piscosum & beatum est, ut pi-
scando Bataui plus argenti & auri venentur,
quam extremis laboribus alij effodian. Ad
summum delectantis est opus naturæ, & ut
poëtae ferunt Dædalea est hæc insignis Ba-
tauorum

tauorum insula, quæ si ea forma priscis temporibus fuisset, amplam fabulæ materiam dedit. Hanc profectò posthabita Cypro, Gnido, Paphio, Cytherea Venus incoluisse. Sed quorsum feror? quid insanio? Noctuam Athenis ostendo, dum tibi Galliam Belgicam & Batauorum insulam pingo. Verum non insanio, non casu sed confilio ad hæc litora delatus sum. Accuratiùs hæc percurri, ne posthac ironica nominis tui figura in nos feraris, dum vestris plus æquo detrahis, & Italìs nostris eadem figura plus æquo tribuis. Nisi semper velis nos irridere, & in Italicum fletum irrumpere; nobisque exprobras quòd Troës fuimus. fuimus equidem Troës; nec est quicquam quod fortè nos futuros prohibeat. Petis à me, vt tibi Historiæ meæ copiam faciam. Mihi autem tantum otij nunquam fuit, vt possèm historiam conari. Dices inquam, Ne vi-xisti. Vixi equidem. Scripsistiné? Scripsi. Cur non edis? Non eadem est ratio scribendi & edendi. Scribere quocunque tempore possumus; edere autem nisi oportu-nè. Accedit, difficilius esse emissam rem reuocare, quàm edere. Victus tamen tuo iudicio, breui ad te studiorum meorum degu-stationem mittam. Sed caue ne te requisiti officij

officij, & contra me suscep*ti* negotij pœnitentia*teat*. Vale.

Iste Aloysius est Mediolanensis patria, Medicus primarius Caroli principis nostri, residens Mechliniae. Hieronymus Busidianus patria Lucemburgensis, prepositus Ariensis in Arthesa, & frater quondam Domini Francisci Busidiani archiepiscopi Bisuntini, primary rectoris Philippi regis Castellæ, &c.

H& c Marlianu*s* suo præstantissimo candore & ingenio. Quid si istis addere pergam plurima Batauiæ nostræ commoda & delitias, quæ eius perpetuam, ut ita loquar, demonstrent beatitudinem? Habet enim in primis mare portuosum, omnibus finitimis apertum & expositum; monticulos obherbescenti viriditate amoenissimos; valles & palustria feris sylvestribus refertissima; campos & saltus omnigeno pecore locupletissimos; Lucellos permeabiles & innocios; nemora quoque omnis pro tempore amoenitatis & gaudij plena, umbrisque opacis delectabilia; quas ne ipsæ quidem Gratiae desiderent densiores. Lacunas insuper & stagna admodum piscosa. Flumina suo fluxu & refluxu colonis omnibus accommodatissima. agros frugum omnium fertiles

fertiles : sed tamen spacio breuiores, quām
vt suum expascent possessorem. Sed si quid
minus est tritici aut vini; hoc nostra nobis
argenti copia abundantissimē ex omni na-
tione subministrat. Postremō ciuitates ha-
bet cōplures opulentas, mōenibus & ædificiis
permagnificas; pagosque & villas innume-
rables. Vias negotiatoribus tutas, & prope-
modum expositas; ita vt sine mora, quō ve-
lis, siue rhedis, siue remis ocyus peruenias.
Dent superi, vt de hac felici patria ad pa-
triā æternæ claritatis pertingamus.

*His qua de Bataua nostra scripsimus, asti-
pulatur validissimē noster Erasmus uni-
cum Germaniae lumen; ita inquiens in
Epistola quadam:*

CONVENIT inter plerosque doctos,
nec id refragantibus coniecturis, eam
insulam, cuius Tacitus meminit, esse quam
nunc Hollandiam vocat; terram mihi sem-
per & celebrandam & venerandam; vt cui
vitæ huius initium debeam. Atque utinam
illi nos tam possimus honestamento vicis-
sim esse, quām illa nobis non est pœnitenda,
&c. In Adagio Auris Bataua.

*Hec noster Erasmus, simulatq; hunc no-
strum legerat codicillum.*

CORNÉ-

CORNELIUS AVRELIUS,
AD SVAM BATAVIAM.

PLA VDE tibi nitidis suffulta Batauia fatis,
Et varia superum dote superba, cane.
Vix locus in mundo est, quem non tua gloria tangat,
Roma tua extollit pralia, & Orbis herus.
Ausoniis hostes adimis; Hierosolyma per te
Excisa est; Anglos te duce Cesar habet.
Germanos placido Gallosque fauore tenebas
Sub fidei officio Romulidumque iugo.
Te Bonna agnouit, Damiata stupescit, Arabsque,
Et Tartessiaci foriia regna soli.
At quum tanta potes terraque marique, dolendum est
Ut minuat laudem Gelria sola tuam.
Ergone visa tui est secordia tanta Senatus,
Robur ut antiquum fluxerit omne tibi?
Eloquar; atque vitiam patria sim falsus aruspex,
Concidis ipsa tuis, o mea terra, bonis.
Auro animum perdis, quem ferro atque ense souebas,
Tunc aderant vires; nunc gula abegit eas.
(Prob scelus) ingluies, turpis Venus, asq; superbum,
Ambitiisque furens abstulit omne decus.
Ah tandem resipisce precor, pudeatque malorum,
Pristinus vt redeat cum pietate vigor.

Aurelius ad suam Batauiam.

Dulce solum natale Vale, tua pralia gesi,
Nunc galeam abiicio. Quisquis amicus, ouet.

NOBILI

79

NOBILI ET INGENVO
VIRO, IOHANNI DE
HEEMSTED, DOMINO
LIESVELDIAE, CORNELIVS
AVRELIVS S. D.

L AVRVS quam mihi Imperator Maximilianus per oratorem suum, Vatemque clarissimum Stephanum de Cracouia, Iohannes vir nobilis & ingenuus, ex domo tua Liesveldiana olim misit; meritò mihi persuadet, vt si quid mea vñquam valebit poësis, tibilibenter communicem. Aequum enim est & rationi consentaneum, vt ei minimè desim, ex cuius dominio nostræ militiæ auctoramentum nobis est transmissum. Nostræ, inquam, militiæ, qua longè excellētius militamus terræ principibus, nostris carminibus & laudibus, quām potentissimi milites suis ensibus. Hi illis duntaxat perituram adferunt victoriam; nos illis æternam conflamus memoriam. Quamobrem prioris seculi principes, præclaros secum ad prælia ducebant poëtas, qui egregia ipsorum facinora inter tubarum clangores armorumque strepitus conscriberent; ne cum tempore laberentur, quæ in tempore fiunt; sed potius immortalitati redderentur, quam neq.

ætas

NOBILI

atas neque fatum consumere potest. Quoniam igitur par & iustum est, ut tibi omne id acceptum referam quidquid mihi honoris è palatio tuo per Cæsarem, quum ibidem hospitaretur, accessit: interea dum meritum carmen tibi concinno, hunc exiguum libellū tuo nomini peculiariter dicaui. quem tibi haud parum profuturum confido, qui plurimam habes familiam; ut cognoscas quid tibi foris, quid domi sit agendum.

Et quoniam diuersæ sunt hominibus viæ (nam hunc pecuniis & opibus studere videamus; illum ambitioni & potentia; alium voluptatibus omni cum diligentia inseruire) ad Apostolicæ vitæ tramitem te gressus figure cupimus. Quod si feceris; nihil tibi ad bene beatèque viuendum poterit deesse. Tota enim Christi vita quam Apostoli nos docuere, vnicum est ad veram beatitudinem iter. Hanc profectò si perfectè aspicimus & imitari volumus; non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem, modestiam & fortitudinem Catonis, Reguli constantiam, Aristidis iustitiam, Fabricij & Curij paupertatem, sapientiam Socratis, Lælij clementiam, & Cæsaris benignitatem requiramus. Nihil enim (ut verum fatear) excogitari potest ad bene beatèque

teq; viuendum, quod non in Christi Euangelii, vt pote diuinitus scriptis, melius & salubrius quam in profanis literis inueniatur. Delicatus siquidem & suavis est cibus & virtuosus qui ex sacrarum lectione scripturarum percipitur. Vnde Dominus ad Sathanam dicit; Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei; siue humana, siue diuina contemplari velis. Sed quoniam plerumque fit in studiis literarum, quod in cibo solet, vt delectetur gustus epularum varietate: omnia Gentilium scripta veluti pro secunda mensa tibi interdum, non secus atque bellaria apponi non prohibeam. vt quadam rerum vicissitudine tuus delectetur animus & permulceatur. At inter omnia tibi admitedum est ne vnuquam otio torpeas. Non enim ad segnitiem & desidiam nascimur, sed ad maximarum rerum atque admirabilium cognitionem. Nam ea demum ratione anima corpori insita est, vt cum eo veluti cane venatico difficultum notitiam & virtutes venetur. Quare nunquam molestè quælo tuleris, studiorum cultu corpus eneruari; modò mente ac animo ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, ad ferendas æquo animo calamitates & temporum angustias, quæ humanum ge-

F

nus in

nus in dies fatigant, constans reddaris ac strenuus; ita ut neque minis, neque pollicitationibus, neque blanditiis vñquam adduci possis, ut à recto ac honesto discedas. Pleni sunt libri maiorum exemplis, quibus profectò ita ad virtutem inciteris, vt iam maiora tibi calcaria non desideres, nedum habere possis. Quapropter injunctam Adæ pœnitentiam salubriter obibis (nā otia si tollas periere Cupidinis arcus) si nunc (vbi post diuina licet, & tuarum rerum negotia) ad pilam, nunc ad discum, nunc ad arcum & sagittam te exercitaueris, non alicuius lucri aut temporalis commodi gratia, sed conseruandæ intuitu sanitatis. Ad labores enim, mihi here, non ad delicias nascimur omnes. In vitam namq. præsentem veluti in theatrum quoddam descendimus, & arenam, vbi nobis continuè cum Hercule contra Antheum, aliaque vitiorum monstra luctandum est: nec aliquid de virtute remittendum, si gloriam & præmia cupimus, quæ nobis interim vitam comparèt sempiternam. Plurimi sunt certè nobis circumquaque hostes, innumeri latrones, multiq;e grassatores. quibus certè omnibus ea profectò mente obuiam est eundum, ut magis cupias fortiter mori, quam vel ignauiae vel desperationi cedere.

Propterea

eddaris aucto
ue pollicitato
am adducit po
das. Pleni sim
ous profecto
naiora tibi
habere po
e penitentia
las perire. Ca
ost diuina lac
otia) ad plu
cum & fagitan
is lucri autem
ed conseruanda
enim, mihi
nnes. Invian
cheatum quod
nam, vbi nobis
ntra Anteum,
luctandum est
tendum, si ghe
ue nobis intern
am. Plurimi su
hostes, innum
es, quibus cer
te obuiam e
fortiter mo
rationi ceder
Propterea

Pròpterea leguntur in historiis, quinimo &
in atriis atq. scenis recitantur Iason & The
seus sibi periculosoſ in vita labores delegisse,
quibus nimirum bene de humano genere
meriti gloriæ consulerent ſuæ. Ita & nobis
virtutum ſtudiis eſt iſſitendum, quibus
præmium non fragile & caducum, ſed im
mortale atq. perpetuum apud Altissimum
iam reſeruatur. Canere præterea fidibus
carmina ipſo in bello poëtae ſolebant, quo
animos militum audita maiorum laude ad
bene de patria promerendū adhortaren
tur. Ea etiam de re annales & historiæ dili
genter afferuantur, vt habeant reges &
populi vnde calcaria ad virtutem & ad fortiter
agendum ſumant; ne æſtu & frigore, ne vi
giliâ & labore, ne fame & siti perterriti, re
bus ſuis publicis in grauibus periculis aut de
eſſe, aut minus consulere videantur. Quem
enim, obſecro, animum, (vt omissis veteri
bus ad noſtros veniam) non excitat ad vir
tutem Apoſtolorum penuria, martyrum
constantia, Confessorum sobrietas, & caſti
tas virginum? Quicunque igitur horum
prouocatus exemplis, vitiorum agmina, gu
lae ſcilicet, fastu, & ira, luxuſ & auaritia in
nos continuò irruentia, conſtanter propul
ſat, quique animi paſſiones, ſpem, metum,

F 2 triftiam

tristitiam, inanemque lætitiam à se, ne dominentur, procul repellit; is propè Deo similis, quoad fieri potest, prorsus euadit. Ad hoc enim nos literis & philosophiæ addicimus; vt constanter & cum virtute per sanctorum exempla viuere discamus. Vt enim ad sananda ægrotantium corpora inuentam nouimus Medicinam: ita & diuinarum humanarumque rerum præcepta, quæ nobis à Christo & viris apostolicis tradita sunt, animorum nostrorum morbis ac perturbationibus mederi facile præualent. Hæc quippe Domini nostri philosophia, est vnica omnium mater & altrix artium, & præcipuum, iuxta Platonem, Dei donum, electaque animi cultura, quæ vitia è mentibus hominum radicitus euellit, & omnes actus humanos ad bonorum habitus præparat. Nempe vt ager sine cultura vepribus syluescit & infructuosus est: ita & sine doctrina ac literarum studio animus. His enim laborem impendere, sanè quam & liberale est, & libero homine dignum. Cetera verò studia, & pusilla & prope puerilia nobis videri debent. Euangelica siquidem lectio, bonorum malorumque delectum præstat; hæc Christi exemplo superbum esse verat, auarum, procacem, intemperantem, contumacem, perfidum

perfidum & mendacem. Præterea pieta-
tem docet & religionem, gratiam, humani-
tatem, misericordiam, hospitalitatem; vir-
tutem denique omnem, & quid quoquis in
tempore sit agendum; quâve ratione futuris
præterita sint annexenda; nec non quæcun-
que vera, quæcunque pudica, quæcunque
iusta, quæcunque sancta sunt; quæcunque
amabilia, quæcunque bona famæ, si qua vir-
tus, si qua laus disciplinæ in Christi Euange-
lio sacrificisque codicibus inuenitur. Porro
quanquam hominem quatuor ex elementis
constare nemo est qui ambigat; tamen nisi
quintam ei adieceris essentiam (intellectum
dico) prorsus à bestiis distabit nihil; nec me-
ritò dignus est ut homo appelleatur. Quatuor
enim illa quæ diximus, sunt nobis certe cum
omnibus bestiis communia. hoc autem solo
quo intelligimus, ratiocinamur, seu rerum
antecessiones ac progressus non ignoramus,
ab iisdem dumtaxat differimus: iam prope-
modum separatis essentiis eatenus facti per-
similes, quatenus nobis per naturæ imbecil-
itatem licere videtur. Igitur si tanti est sa-
pere (nam quod viuis, natura; quod bene
viuis, scientia tibi præstat) summopere tibi
aduigilandum, mi here, ut diuinis tē occu-
pes literis, omnemque inertiam tamquam

F 3

humani

humani generis perniciem assidue fugias.
Quare velim, vbi post curam licebit dome-
sticam, Euangelium Christi, & Apostolo-
rum epistolæ versentur in manu; Psalterium
& Cantica Dauid fidelia ruminentur in pe-
ctore. Hæc omnia procul dubio longè su-
perant Philosophorum documenta; hæc
quæ salutis sunt, edocent, mores compo-
nunt, errores castigant, & in viam rectam
qua in patriam tenditur, hominem dedu-
cunt. At verò, quod magnopere deflendum
est, vbique nobis hoc vnu venire solet, vt ma-
gis leuibus quàm seriis insistamus rebus.
Euangelium Christi, etsi adeat, vix tamen
euoluitur: imò iam ipse codex longo situ
obuolutus negligitur. Proh dolor! Legimus
Alexandrum Macedonum regem, imò to-
tiū orbi imperatorem, quum inter spolia
Darij & thesauros, quem regno priuarat &
vita, cistella quædam preciosissima ei offer-
retur, & complures qui tum aderant princi-
pes dicerent eam ad seruandas smaragdos
saphirosque aptissimam; mox illum respon-
disse; nihil in ea commodius & honestius
reponendum, quàm Homeri Iliadem. Si
igitur tantus rex tanti æstimauit viri genti-
lis carmina, quòd ex eis multa perciperet
quæ bellicam iuuarent virtutem; quum

Achillis,

II
due fugias
bit dome.
Apostolo.
Psalterium
ntur in pe
longe fu
enta ; ha
es compo
n rectan
em deduc
t effendum
plet, vrm
us rebus
vix tamen
k longo fin
Legimus
m, imo ro
nter spolia
priuarat &
ma ei offer
rant princi
fmaragdos
um respon
honefthus
adem. Si
viri genti
perciperet
a ; quum
Achillis,

EPISTOLA DEDICATORIA 87

Achillis, Agamemnonis, Hectoris, Nestoris, Vlyssis, ceterorumque heroum res sapientissime gestas ad imitandum legeret : quanta nos Christiani cum reuerentia Christi verba legere, & lecta in opera vertere debemus ? Hic est liber Euangelij, per quem Barnabas Apostolus mortuos suscitauit, dæmones expulit, morbos curauit, fulmina contriuit. Hic liber quadruplices habet literas. Aureæ quidem sunt cælestium rerum cum terrenis affinia & comparationes. Rubeæ, passionis Christi mysteria & lectio-nes. Nigræ, pœnarum inferni supplicia & cominationes. Albæ verò sunt pœnitentiū remedia & consolations. Hic est, inquam, liber de quo apud Ezechielem Prophetam ita legimus : Ecce manus missa ad me, in qua erat liber inuolutus, scriptus intus & foris. Et scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & vœ. Manus ista, mihi here suauissime, vniuersitatem illorum qui sacrae scripturæ librum, id est, Vetus & Nouum testamentum conscripsere, significat. Præterea manus ista quinque habet digitos, hoc est, quinque personarum genera ; Patriarchas scilicet & Iudices, Prophetas, Apostolos, & Euangelistas. Inter horum digitos est liber iste inuolutus, multisque mysteriis implicatus.

F 4

implicatus.

88 C O R N E L I I A V R E L I I E P I S T .
implicatus. intus habens mysticorum scri-
pturam; foris autem simplicem rerum ge-
storum historiam; continet lamentationes
pœnitentium peccatorum, carmen trium-
phantium beatorum, & Væ desperantium
damnatorum. Hunc librum tu cum Pro-
pheta comedere, & fiet in ore tuo sicut mel
dulcis. Aperi os tuum, & cibabit te Domi-
nus volumine isto, qui te tuosque omnes cu-
stodiat semper & conseruet ab omni malo.
Vale. Tuus Aurelius. In agro Dunceno.

I L L U S T R I

LII EPIS.
yfisticorum
cem rerum
t lamentatio
carmen tru
æ desperando
um tu cum
e tuo sicut n
ababitte Doo
sq;que omnes
ab omni mal
ro Duncem

39

ILLVSTRI AC GENEROSO COMITI AC DOMINO, HENRICO COMITI A NASSAV, SER^{mi} ac potentissimi Caroli Regis Catholici in Hollandia vicario, CORN. AVRELIVS, S. D.

*

Deest principium.

Et quid interim oculos huc illucque ver-
timus? quandiu intersacrum & saxum
hæremus? Cur vltro nostram profiteri diffe-
rimus insufficientiam? Si enim omnia quæ
mundus habet preciosa tibi Comes inclyte
offerédi nobis adesset facultas, longè tamen
inferiora tuis in nos meritis merito censem-
entur. Tanta enim nobis & Patriæ præsti-
tisti, vt si totum vitæ nostræ tempus in tua
occuparetur obsequia, non possemus cum
sancto illo Iob in sua restituto, vel uno pro
mille respondere, neque in eo quod tibi de-
bemus par pari referre, neque in minimo
compensare. At plurimum nos interea con-
solatur Aurelius Augustinus pater noster,
nostræque militæ princeps, qui planè confi-
tetur, numquam ante Opt. Max. Dei ocu-
los vacuam esse manum à munere, si circa
pectoris sedem repleta est bona voluntate.
Ergo debemus omittere quod possumus,

F 5   quando-

ILLVST.

90 CORNELII AVRELII

quandoquidem id quod debemus minimè possimus? Absit. Nobis enim piissimum saltem affectum, & locupletissimam voluntatem, dum res non suppetunt, conuenit apere. Virtutem itaque tuam & meritum, Generose Comes, prædicare quidem atque extollere, sed nulla rerum facultate possumus remunerare. Quapropter quod manus nostra minimè præualet, ipsum certè oris nostri officium offerre non prætermittet. Dignum est enim & rationi consentaneum, ut vel ex fructu laborum ipse laudem accipiat, quem rerum gestarum dignitas cunctis commendat. Moderatrix quippe omnium rerum censuit antiquitas, ut dignum laboris sui præcium accipiat, qui publicis utilitatibus inseruire non detrectat. Paramus itaque virtuti tuae quantum maximè possumus, daturi amplius si potuissimus, non vtique ista temporalia, quæ temporis morbo deficiunt, sed ære perennius monimentum, quod nulla unquam oblitteret ætas, nullus absorbeat ignis, nullum denique seculum absumat. Quocirca ne nihil pro nostra tenuitate tam fideli patrono & conseruatori nostro dedisse videamus: offerimus tibi, magnifice Comes, quod te apud posteros immortalem prope efficiat.

efficiat, cui profectò Ægypti pyramides,
Apellis tabulæ, & Lysippi marmora facile
cogantur cedere. Omnia quippe stemmata,
ceras & imagines, incisosq. in æstulos pro-
ducta annorum series obiter demolitur. Sola
scriptorū monimenta, ipsa etiam ætate, quæ
suo morbo omnia debilitat, fortius inuale-
scunt. Nec mirum cuiquam videri debet, vel
tantillo te à nobis remunerari beneficio, cui
etiam & nos & omnia nostra meritò debe-
mus. Nam quòd cōmodum viuimus, quòd
rem domesticam familiaremque saluam te-
nemus, quòd deniq. peregrinas in sedes dis-
persi non sumus, id omne tibi vni atq. adeo
vni adscribimus ; præter te nullum aliū, post
Deū, nostræ salutis habemus authorem. Tuo
vnius auxilio seruati sumus, qui & nobis al-
ter factus es Iudas Machabœus, dum non so-
lum Augusti castrum, sed & * Augustini Hem-
donck.
claustrum tuo gladio protexisti. Te itaque
meritò Henrice nobiscum omnes maximo
Reipublicæ præsidio sentiunt, & perenni in
posterum memoria tenebunt. Atque uti-
nam tua certè præsentia vultuq; honorando
nobis aliquando frui liceret ; videres procul
dubio omniū nostrum in te vota propende-
re, gliscere desideria, & singulorū pectora tibi
esse deditissima. Vale nostræ decus Batauiæ.

GENE-

GENERO SO M I L T I
 DOMINO IACOBO DE
 LOCHORSTA, PRÆTORI
 LEYDENS, CORN. AVRELIVS,
 S. D.

QVANDO QVIDEM tua benevolentia
 nihil omnium mihi certius esse per-
 suasum habeo; audeo vir ingenuus Iacobe de
 Lochorsta literas ad te nostras mittere, &
 hoc opusculum tuo nomini peculiariter di-
 care. Dignum enim esse arbitror, ut qui à
 Carolo rege Catholicō, nostroque principe,
 militaris gloriæ insignia accepisti, eius etiam
 vicario quem nostris præfecit in oris, since-
 rissimè, pro victoria quam apud Nouiopor-
 tum strenuè confecit, gratuleris. Ad hoc si-
 quidem & tuæ probitatis indicium, & sacræ
 imitationis prouocare debet exemplum.
 Leges igitur in hoc carmine quid tibi & ci-
 uibus; quid patriæ debeas & superis. Præ-
 terea quantis sit laudibus ille celebrandus
 qui publica priuatis anteponere non graua-
 tur. Idcirco enim præclara proborum ho-
 minum recitantur facinora, ut posteri ea stu-
 deant imitari, & eorum exemplis ad virtutis
 cultum excitentur. Ita enim olim Fa-
 bius Periclem; Portius Cato Curium; ita

Cæsar

Cæsar Alexandrum; Brutus Iunum Gentilem imitatus, maximas quasque res gessisse memoratur. Nam vt olim industriis pictoribus ex Olympio Ioue Phidiæ, & sculptoribus ex Argolica Iunone Polycleti tanquam à veris archetypis effingere quippiam licuit: ita & tibi miles inclyte, & reliquis omnibus qui hæc attente legent, eximium quoddam & præclarum virtutis monimentum licebit elicere. Quapropter, qui iam idem & militari & prætorio munere in Rhenanos apud Leidas ab eodem principe es sublimatus, incumbit tibi quæm maximè, modò in rem ciuilem modò militarem animum intendere. Nam quemadmodum, iuxta Peripateticos, animus noster duabus potissimum virtutibus illustratur; quarum altera, quæ sequenda sunt sequitur; altera, vitanda vitabit: ita & rector siue præses duobus sit ornatus prudentiæ generibus necesse est. Rogas quibus? Legum positiuo, quod aiunt, & militari. quod illo, quæ ciuibus sequenda sunt & fugienda, ingenuè noscit: isto, hostem fugat, & seditiones compescit. His itaque, mi Gerarde, præmonitus institutis, ita iustitiæ trutinam & lancem seruare curato, vt in omnibus & tuo honori probè consulere, & ciuibus semper adesse videaris. Postremò te hortor,

94 CORN. AVRELII EPIST.

hortor, si tamen dignus & quidem is sum
quem beniuolè audias, vt omnia gubernes
& moderere prudentia, nec te tibi prauo-
rum auferre finas consilia. Genitoris tui,
quicum non inurbana nobis olim familiarita-
tas fuit, te simillimum præbe. Is enim sese,
dum in humanis ageret, in maxima consti-
tutum voluptate arbitrabatur, quando cum
optimis quibusq. viris quorum doctrina at-
que prudentia & ipse doctus pariter & pru-
dens fieri posset, versaretur. Hæc vt audeam
tibi persuadere & ad scribendum me inge-
rere, meus in te candidissimus induxit amor,
vt tuus ille patruelis, imò & pater, Reueren-
dus inquam dominus & vir ingenuus D.
Hermánuſ de Lochorsta, gratosissimi Do-
mini Traiectensis vicarius, & S. Saluatoris
decanus. Hujus enim pientissimæ dignatio-
ni suorumque omnium claritudini meritò
& me & ingenium omne debo: qui est vel
vnus omnium dulce decus meum, vitæque
præsidium & alter Mæcenas. cui vt me to-
tum in tempore commendes, oro quam-
plurimum. Vale.

DOMINO

151.

DOMINO IOHANNI
BANNINGO CONSULI
HAGENSIS CVRIÆ MEO
MAECENATI OBSERVANDIS-
SIMO CORN. AVRELIVS
S. D.

MAGNO PERE lator & gaudeo, vir
Consultissime Iohannes Banninge,
omnia tandem tibi pro summa dignitate
accrescere, ac tuis fortunam optatis vel contra
spem gerere morem. primumque te (vt
coram aspexi) firma esse valetudine. deinde
etsi non quas debeo, saltem quas possum
tibi gratias habeo, qui tantum in me beni-
uolentia semper impendisti quantum ex-
plicare non valeo. Immortale enim ac pro-
pe diuinum tuis in me tuorumque officiis
debeo beneficium; qui tuo solius intuitu per
Dominum meum Reuerendissimum D.
Hermannum Lochorst vicarium gratiosissimi
Traiectensis generalem, ab exilio ad
sedem propriam, & ab ingenti afflictione
ad portum salutis sum reuocatus. Quod
etsi nunquam dignis neque illi neque tibi
valeo remunerare obsequiis; vnum tamen
duntaxat mihi reliquum est, & in mea pote-
state, vt memoria illud recolam sempiterna.

Ego

OMINO

96 CORNELII AVRELII

Ego tamen interim non immerito nullum
tui laudandi pro dotibus animi atque inge-
nij à Deo tibi collatis (fatebor ingenuè)
locum prætermitto ; & quoad vires suppe-
tunt, pauper dabo carmina vates. Carmen
igitur hoc ad Hispaniarum regem Caro-
lum prognosticum tuo nomini peculiariter
dicatum iri volebam, sed non ab re neque
temere, nisi mea me fallit sententia. Non
enim facilè adduci possum, vt omnem il-
lam veterem olim erga te gratiæ ducalis
benevolentiam (Philippum loquor) aut
huic Carolo eius filio, aut per te aulicis eius
compluribus, tum maximè Ioanni Syluagio
Burgundiæ Cancellario, credam excidisse.
Et quis eam rogo satis possit explicare sere-
nitatem & gratiam, quam tibi, Domine
Consul, piæ quondam recordationis archi-
dux Philippus, pro suo in amicos candore
præ multis & quidem inter multos exhi-
buit; quum ex Hispaniis rediens, patreque
Maximiliano semper augusto in Germania
visitato, per Lucemburgum Bruxellas pete-
ret? Is enim quum iam nobilissimam Re-
thiorum ciuitatem properaret, teque in-
ter innumerabilem populi turbam, quæ illi
obuiam veniebat, curru sedens prospiceret,
mox ab insperato, te tuo appellans nomine,

prior

ito nullum
atque inge-
r ingenue-
vires suppe-
s. Carmes
gem Cam-
peculiariter
b re neque
ntia. Non
omnem il-
tiae ducalis
quor) aut
aulicis eius
ni Syluagio
excidiſſe
icare ſere
Domine
nis archi-
ſ candore
altos exhibi-
patreque
Germania
xellas pete-
ſimam Re
teque in-
m, quæ ill
proſpiceret
ns nomine,
prior

EP I S T O L A .

97

prior salutauit & dixit; Eccum virum domi-
ne domine prætor Amstelredame Io. Ban-
ninge, ecce ipsum, quem tam ſollicitè quæ-
ris atque videre deſideras. O verè magnifi-
cum & liberalem, o verè amabilem & mu-
nificum principem, qui neque ambitu, ne-
que itineris tædio victus, tam candidè ſuis
ſeſe offert amicis. Tum è veſtigio te conſi-
derans equo in humum quanquam luto-
ſam deſilire, & chirothecas detrahere mani-
bus adnitentem, ut ipsum digno cum hono-
re & gaudio iam veluti reducem conſaluta-
res, omnino non permisit; ſed te ocyus in
oppidum ſubsequi iuſſit, familiariū cupiens
tecum de rebus arduis commentari, cuius
iamdudum fidem, pectus & obſeruantiam
toties in commiſſis tibi officiis expertus fue-
rat. ideoque ad maritimæ Gelriæ oppida gu-
bernanda tuo in negotiis conſilio, & tuo ni-
hilominus in rebus gerendis vtebatur iudi-
cio. Vnde & te Australem archimarinum
& pelagi præfectum inſtituit, quod tuam ſi-
bi haberet exploratiſſimam grauitatem,
prudentiam, & iuſtitiam. Quod quidem of-
ficium quām gnauiter adminiſtraueris, ho-
ſtium capita palis affixa omnibus demon-
ſtrarunt. Cūm igitur mi domine Consul
Iohannes Banninge tanta tibi fuerit apud

G patrem

98 CORNELII AVRELII EPIST.
patrem Philippum gratia, merito Caroli hu-
ius, eius filij, Ducis nostri, & Hispaniarum
Regis præconia hoc in Prognostico breuiter
comprehensa tibi peculiariter statui conse-
crale. Ceterū quandoquidem frequen-
tibus ad diuersos principes & prælatos fun-
geris legationibus, quoddam propediem ti-
bi edam opusculum duobus distinctum li-
bellis: in quo varias & compendiosas colle-
gi oratiunculas, diuersos nobilium & Eccle-
siasticorum status concernentes, quibus vel
in eorum receptione, aut consalutatione, aut
promotione poteris vti. Me interea tibi
tuisque omnibus plurimum commendo.

CORN.

I EPIST.
to Caroli
Hispaniarum
tico brenne
statui confi
em frequen
oraleatos fu
ropiediem
instinctum le
diosas colle
um & Eccle
s, quibus ve
putatione au
nterea tibi
nmendo.

CORN

CORNELII AVRELII

DIADEMA IMPERATORIVM,
SIVE DE CORONATIONE
MAXIMILIANI IMPERATORIS,
DE Q. BONI IMPERATORIS OFFICIO.

*Oratio per eundem CORN. AVRELIVM compo
sita in persona summi Pontificis, quando Imperatorem
coronat.*

QUANDO QVIDEM Imperatoriam
maiestatem, non legibus solum, ve
rumentiam armis ornatam esse oportet; ut il
lis ciues in pace foueat, & his in hostes forti
ter vindicet: nostræ semper fuit consuetudi
nis Ser^{me}. fili, vt qui ea per nos decorari cu
piat, eum paterno affectu tuim admittamus
& obseruemus & veneremur, quum nos eū
præ cæteris virtute animi, & corporis robore
atque opibus præstare videmus. Credimus
enim & iam olim exploratissimū habemus
nihil posse inueniri nostris rebus magis con
ducibile, quam eum Imperatorem in quem
cumulatissimè ea congesta sint omnia, quæ
veteres legimus irrefragabiliter obseruasse.
Rogas quæ? Audi fili, & inclina aurem tuam
nobis, & nonnulla eorum tibi recitabimus
euidéter. Oportet itaque in primis eum qui
imperiali cupid diademate insigniri, irrepræ
hensibilem esse & sine infamia atq. crimine,
morum disciplina probatum, frugalis vitæ,

G 2   non

tion auri prodigum, nec sibi sed ecclesiæ
(quam & re & languine tenetur defendere)
thesaurisare. Deinde, religionem colere,
Deum reuereri, fide Catholica rectè im-
butum, hæreses è medio tollere. His quoque
gratiæ dotibus, naturæ dotes conuenit non
deesse, ut se iustè magnanimum, perseue-
râter fortem, modestè temperatum, vtiliter
liberalem, honestè magnificum, & aman-
ter affabilem, omnibus valeat exhibere.
Addimus iis imperatoriæ congruere maie-
stati, ut eam omnis planè intelligat Christianus
deliciarum esse ignarum, solis æstu-
que patientem, frugali paruoque conten-
tam cibo, balneorum nesciam, umbræ &
somnolentiæ negligentem, omnis denique
laboris patientem. Præterea ut ad militiæ
veniam exercitia, egregiam in præliis na-
uare operam, ciuibus assistere, summo co-
natu hostes ecclesiæ profligare, nullum di-
scrimen, nullum periculum, nullum deni-
que mortis genus pro iustitia & æquitate,
pro incolumitate reipublicæ, & pro omnium
cōseruatione Christianorum, metuere. Pri-
mum inire prærium, eoquæ confecto vlti-
mum decidere, non suæ saluti fuga consu-
lere, sed contra hostes fortiter stare in prœ-
lio Domini. Delectum facere militum,
oportuna

oportuna castrorum loca prouidere; lento-
que, sed terribili ordine in aciem prodi-
re, hostibus tubarum sonitu & clamoribus
Stentoreis terrorem incutere; persequi fu-
gientes & capere; suoru cateruam sitne ho-
stibus impar, an superior, considerare; mon-
tem vicinum, nequid obsistat, inimicis præ-
ripere: loci qualitatem aut congressus, ne
sol aut puluis aut ventus obsit, accuratissi-
mè prospicere; ac ita demum se diuinæ or-
dinationi & ecclesiæ precibus committere.
Ceterum memoriarum proditum habemus,
nonnullos Imperatores, quum admirabi-
lem & diuinam propè Christianæ reipubli-
cæ nauassent operam, immortales tum à
mortalibus laudes accepisse, quòd eos vul-
gus non humano sed diuino in lucem con-
filio susceptos existimarent. Carolus et-
enim ipse cui Magno cognomen est, quas
pro Christiana republica ediderit operas, ne-
mo omnium est qui ignorat. Hunc ut præ-
decessores nostri memoriarum prodidere, noui-
mus ferendi auxilij gratia Romanæ Eccle-
siæ, in Italiam innumerabilem exercitum
traecisse, hostibusque prælio fractis & pro-
fligatis cum victore exercitu sese in Gallias
recepisse. Sex præterea lustrorum spacio,
cū obstinatissimis Saxonibus, collatis signis

G 3

dimican-

domicantein , eum ita demum superiorem
in sua rediisse, hostesque coactos Christianæ
veritati, relictis idolatriæ spurciis & errori-
bus, accedere. Omittimus illas omnium am-
plissimas quidem victorias, quibus gloriosissi-
mus ille Imperator de Sarracenis & Hi-
spanis triumphauit. Nec aliorū fert animus
gesta referre principum, quod nimiū & plus
et quo pro angustia téporis nostra esset pro-
uehenda oratio. Hoc vñū dixisse modo suf-
ficiat, præclaros omnes omnia sua consilia,
vires & ingenia, ad tuendam Christianitatis
rempublicam infatigabili animo contulisse.
Eos tu serenissime fili non solum mirari, sed
etiam imitari & potes & debes. Et quid di-
cemus ? Nisi tu eas & quidem tam angula-
res tibi ab optimo maximo Deo naturaque
dotes (vt accepimus) concessas, ad Christia-
norum gloriam laudemque contuleris, om-
nes in te frustra collatas haud immerito po-
terit vnuſ quilibet affirmare, & fateri te vnuſ,
proh dolor, fuisse Imperatorein, qui Roma-
num infaustis auibus dedecoraueris Impe-
rium. Et quanquam plurima sunt virtutum
genera, quæ à Cicerone, Cneo Pompeio at-
tribuuntur, nec abiuste secernendum esse
volumus; tamen in eo potissimum studio te-
cupimus expeditum inueniri, vt laborem

tuum

LII
superiorē
Christianz
is & errori
nnium am
us gloriof
enis & H
fert animus
niū & plus
a effet pro
modo suf
ia consilla
christianitatis
contulisse
mirari, id
Et quid de
m singula
naturaqu
Christia
eris, om
heritō po
erite vnu
ui Roma
ris Impe
virtutum
mpeio at
dum esse
in studiote
laborem
tuum

DIADEMA IMPERAT. 103

tuum in obcundis negotiis, fortitudinem in
periculis, industriam in rebus bellicis & fa
miliaribus, celeritatem in confiendo, con
silium in prouidendo, & æquitatem in iudi
cando admirentur & celebrent vniuersi.
Veru menimverò, quoniam hæc omnia &
forsitan digniora non diffidimus in te inue
niri posse: (nisi à tuis degenerare velis pro
genitoribus) serenissime fili, si ex more ma
iorum tua sponte & integerissimo corde pa
ratum te offers ad præstandum nobis fideli
tatis iuramentum, secundum literas im
periales aurea bulla munita, & in Romanæ
ecclesiæ archiuis diligenter reposita, acce
de huc, & coronam imperialem tuo capiti
imponere non tardabimus.

*Post hæc summus Pontifex accepto iura
mento accedens inungit eum in Imperato
rem, & capiti coronam imponit, dicens:*

Et quoniam tua sponte atque vtroncea
voluntate hoc te fili sacramento astrin
xisti, vt nunquam à Christiana republica de
ficias; quin ei, vbi casus tulerit, præsidium
præstes, eiusque hostes propellas, atque vt
vno omnia explicemus verbo, eum te facile
exhibeas, qualem optimum decet esse Im
peratorem: iccirco diadema sacri Imperij

G 4. tuo

tuo capiti imponimus, & authoritate Dei ac
B. Petri te in caput omnium Christiano-
rum sacro inunctum chrismate constitui-
mus. Tu ex hoc pro tua admirabili diuina-
que virtute, sub Christi optimi maximi si-
gnis enixissimè militabis, atq. Christianam
republicam, quo ad eius per te fieri potest,
tueri semper conaberis. In hunc maximè
modum inuictissime Imperator & serenissi-
me fili, dignissimis ab omni populo cele-
braberis laudibus: & cùm ab hac mortali
vita (quod Deus omen auertat) decesseris,
piorum locum & sedem consequere. Hac
nos proculdubio mente sumus, & fidè stabi-
li credimus, imò & constanter de Omnipot-
tentis confisi clementia, eum sacrorum col-
legiis inferendum asserimus; qui hæredita-
tem Domini de manu hostili eripere, & ec-
clesiam Christi defendere destinauit. Ne-
que enim fieri potest, vt tu qui sanctè iuste-
que posthac vitam institueris, & sanguine
tuo atque gladio Christi iniuriam vindica-
ris, beatitudine non perfruaris sempiterna.
Vade in hac fide atque fortitudine quocun-
que te ecclesiæ casus vocauerit, & Dominus
tecum erit in omni loco, virorum fortissi-
me. Ito in pace.

Excusat

Excusat se Imperator quod non temere hoc munus acceperit, sed sola pietatis gratia. quam exponit, & domino Papæ gratias agit.

MIRVM si non miraberis S^{me} Pater, cum sacratissimo fratrū tuorum collegio, me plurimis forsitan principibus, & robore & diuinitate & potentia longè inferiorem ad hoc excellentissimum imperatoriæ dignitatis officium aspirare. Verùm si rem ipsam boni consulere dignaberis, & me in his (quæ dicturus sum) haud graviatè exaudire, intelliget planè s. t. me non temerè aut ambitione inductum, vt istud tantæ molestiæ munus, (vt verum fatear) obire audeam: sed zelo quodam, nescio cælesti ne fato, an numine afflatum, ad omnipotentis Dei honorem, qui spretis omnibus Isai filiis, solum Dauid humilem elegit, hoc mē attentare dumtaxat voluisse. Cùm enim nuper acciperem à narrantibus, solà progenitorum meorum incuriā Turcas à Christianitate duo propè Imperia, duodecim regna, & nongentas pñne yrbes abstulisse, indolui fateor, & vtrā quām credi potest, in me ipse contabui. Magnus etenim ille Philippus, à quo genitor meus sibi nomen fortitus est, quum esset in conuentu Ratisponensi, adeò

G 5 ab Aenea

Excusat

ab Ænea Silvio (qui tum ibidem imperatorias agebat vices) de Turcarum in Christianos immanitate perorante, ad expeditionem in ecclesiæ hostes animatus est, ut non sine lachrymis, sancte iurauerit se illi bello mox commode affuturum, crucisque signaculum à Calisto Papa acceperit. At nescio quibus de causis aut certè fatis repugnantibus, omissum est tam necessarium tamque expediens prælium, nisi quod res vti vno impetu mota, ita etiam facile sæpius residet, aut principibus ipsis forsitan ob voluptatem rem tantam omittentibus. Sed neque nos præterit, eundem quem diximus Philippum, ad Æneam Pium tum Pontificem, quum Nichone ageret, moturus inde in barbaros, oratores suos misisse, qui eius moram excusarent, quod tum vndique intestina (proh dolor) bella resurgerent, neque facile esse, sua defendere & exteris interesse. Germani enim partim in se, partim in Pannonios ad arma properabant. Excitabantur Britanni eadem tempestate, duplice factio-ne, quarum altera veterem in insula regem, altera fugato veteri, nouum in officio retinere conabantur. Hispani præterea eodem in tempore Barchinonensis auxilio futuri, quos Aragonia Rex armis Gallorum

adiutus

adiutus, bello premebat, omnia deturba-
bant. Et quid tum abaus meus senior ille
Philippus equidem debilis ac ætate pressus
ageret, in horum ferè medio constitutus,
nisi suorū futura timere spolia, inuasiones &
rapinas si abesset? Verum enim vero ut vo-
to suo vel specie tenus satisfacere, & eccle-
siæ rebus omnino nō deesse videretur, collec-
to grandi suorū exercitu, & valida nauium
classe, misit filium suum quem vnicè dilige-
bat Antonium (Borgundiaæ nothum voca-
tant) ut ob indictum Turcis bellum eius
suppleat vices ac promissum. Is igitur vbi
post plurima maris pericula tandem in Cala-
briam appulit, accepit à Duce regionis literas
Philippi sigillo co-signatas, quibus mādabatur
provincialibus loci, ut Antonium, si quando
illuc venisset, morti adiicerent. Contre-
stat Antonius literas, & patris sui sigillum
aspiciens mirum in modum obstupuit, nihil
sibi conscient aliquando perpetrasse quod
genitorem suum offendere. At mox hoc
sola aulicorum factum esse persentiens per-
fidia, domum redire maturauit: ne quod in
se tam enormiter factum excogitatumque
doluit, etiam ipsi in patrem Philippum
molirentur. Accessit his insperata mors
summi Pontificis, qui tum iturus in bellum
quod

quod Turcis indixerat, classem iam paratam in portu Anconitano, ducemque Venetorum Christophorum & Christi commilitones habuit, relictis collegio Cardinalium, in usum naualis belli & triremium, sexaginta milibus nummum aureorum. Quare sublato totius Christianitatis capite & pastore, oves dispersae sunt, & quique in sua rediere, omnisque illius expeditionis apparatus & copia in spongiam imo in spumam (quod fertur) abiit, & redacta est in nihilum. Postremo quid de proauo meo referam imperatore Frederico tertio, quem vulgo ferunt aut ex Iudeorum tributis adeo auaritiae deditum ut expensas ad prælia cauerit, aut certe somnolentiae, ut in neutralitate (quam dicunt) summam sibi pacem constituerit & quietem. Etenim dum frequetes pro Christiana republica conuentus, tum in Italia, tum in Germania, celebrarentur, & iam capta Constantinopoli haud minimam paternae hæreditatis suæ partem in Romondiola à Turcis audiret occupatam, vix potuit excitari ut obstat, forsitan suapte natura pacis quam belli amantior. Quamobrem quidam Cardinalium (qui tunc legatus adest) dum nihil certi in tanta rerum anxietate & angustia decerneretur, sed diæta diætam semper

Semper páreret, in hanc maximè senten-
tiā, & quidem longa satis epistola ad sum-
mum rescrispsit Pontificem: Si ita, inquit,
sanctissime Pater, postea pugnabimus, vti
nunc stertimus, proculdubio iam vicimus &
triumphamus. Sic igitur & similia mecum
repetens, confessim animo destinaui, (Deo
mihi propitio factō) hanc meorum neglig-
entiam resarcire. & vitam meam, meaque
omnia pro ablatorum recuperatione prom-
ptissimis votis exponere. Si in hoc B. Pa-
ter delinquo, precor mihi ipse ignoscito.
Non enim excidit nobis neque subterfugit,
quantis sollicitudinibus & curis, nedum mi-
seriis & periculis, hæc vestis qua me decora-
sti referta sit, ita vt ne humili quidem iacen-
tem, eam tollere vellem: sed nescio quibus
inflammer desideriis, aut etiam fatis impel-
lentibus, vt quietus esse non permittar, do-
nec hanc ipsam patrum meorum maculam
atque dedecus, aut meo sanguine, aut certè
egregio quoquis pro ecclesia Dei subeundo
facinore, & abolere, & ablueret mihi conce-
datur. Alteram, atque adeò urgente
causam quæ me licet immeritum, ad hoc
impulit munus subeundum, iste nunc He-
raldus inter prandendum & calices tibi, si
placet, mea voce coram recitat.

Supplicatio

Petitio reges Romanorum, qua petit ut
summus Pontifex iubeat in secundis men-
sis post tubarum clangorem Heraldum
eius in medium venire, & visionem Do-
mini sui super statu ecclesiae atque Romani
Imperij pronunciare.

QVANDO QVIDEM nunc reueren-
dissime Praeful Apostolice, bellaria pas-
sim apponuntur, obsecro priusquam om-
nia conuoluantur, ut dignetur B. T. meam
audire Apocalypsim & visionem, qua vel
maxime accensus sum, hoc obire munus
imperatorium, hancque difficillimam subi-
re prouinciam. Quam equidem breuita-
tis gratia ante coronationem haud temere
prætermisi: sed iam per nostrum Heraldum
(si non excidit) tibi B. pater recitandam pro-
misi. Omnia enim auditu sunt dignissima
& miranda quædam atque iucunda sanctis-
que documentis pietatem sapientibus re-
fertissima, quibus facile profertur, quid in
primis mihi sit cauendum, deinde quid tibi,
quid me pro officio & quid T. B. deceat. Iu-
be igitur ut reticentibus lituis in medium
præco noster procedat, & veluti voce mea,
quod mihi diuinitus reuelatum est, hic in
communi omnium conuentu referat eui-
denter.

Mox

DIADEMA IMPERAT. III

Mox Heraldus accedens, præmissa salutatione, ita inquit. Quod mihi tam nobilis mandatur seruitus b. Pater, magnopere laxator. Nihil enim præstantius, nihil cordi meo iucundius accidere potuit, quam ut à Domino meo Rege tibi deditissimo ad te mittar nuncius & relator. Audiant igitur omnes voce quidem mea, sed ex verbis & persona domini mei quod eos haud mediocriter instruat & ad melioris vitæ frugem vehementer inflammet. Deinde prolatis tabulis, vice & nomine Regis ait: Quadam tempestate, dum venatu veniens, graui præ lassitudine, somno oppressus essem: subter vnam Iuniperum, viridi in cespite me compono, circumstantibus me ad vigilias ministris primipilaribus ac præfectis. Vbi quum iam placide vtrumuis in oculum obdormirem, videre mihi videor aquilam imperiale desuper in arbore confidentem, expansis quidem alis, sed pennis rarissimis, unoque priuatam capite, altero satis debili & pendulo, quibus olim & in orientem & occidentem cœli plagam solebat respicer; præterea oculis cæcipientibus, & cæsiis, lingua præfecta, deplumi collo, & digitis pedum exunguibus, macieq; confectam præsurie. Post hæc desuper aquilam in ramis,

picum

Mox

picum residere conspicio, quem cum vocali
garritu & subitariis saltibus, deridere, mi-
nari, incumbere, insidiari, prædamque præ-
ripere, & tandem ab ilice deturbatam, lon-
gius insequi & profligare. Tum astare mihi
e regione visus est hastam manu ferens sa-
cer Quirinus (Romani Romulum dicunt)
qui hoc me sermone amicè compellabat:
Viden' mi fili, aquilæ nostræ senectâ, esurię,
& miseriā, multisq; afflictam iniuriis. Scis-
ne, quid ista sibi meo in regno portendant:
quod ego quidem in Roma primus oc-
peram, & filio meo primogenito Armaëlo
(quem ex coniuge Bisantea filia Chusethæ
matris Alexandri suscepeream) gubernan-
dum reliqui? Auribus igitur percipe quæ
dicturus sum, & memori mente ea reuolue
frequenter. Aquila, vno priuata capite,
Constantinopolitanum significat regnum
(quod filio meo Varbano in Bisanzio vrbe
matris suæ Bisanteæ, cui & Alexandrinum
quidem filio meo Claudio reliqui, quasi in
vnum coalitum est caput, vntum constitue-
bant Imperium Oriëtis) iam prorsus à Tur-
cis, Romanis ablatum esse. Alterum præter-
ea quod aquilæ remansit caput, sed debi-
le satis, Romanum signat Imperium, à pri-
ma gloria nimium excidisse, & iam omnino

prope

prope interitum esse; nisi accuratissimè prouideatur. Alas profectò habet expansas, ad defendendum contra Barbaros Imperium: sed raras obtinet in eis pennis; quandoquidem pauci admodum sunt principes, qui assistere ei & opem ferre conentur. Cæsios insuper & cæcutientes tibi visa est habere oculos: quoniam auaritia excœauit primates eius: omnes diligunt munera, & sequuntur retributiones. pupillo non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad illos, & oppressis non subueniunt. omnes quæ sua sunt querunt, non quæ Imperij. principes eius infideles & socij furum. Quapropter omne caput languidum, & omne cor mærens. nec est qui contristetur super contritione dormius Ioseph, & pauperum terræ. Linguam quoque eius vidisti præfectam: quod omnes adiurati eius facti sunt veluti canes muti, nescientes latrare aduersum eos qui imperio detrahunt & aduersantur, nullam prorsus ei exhibentes obedientiam ac honorem. Muti profectò sunt qui retinent verbum in tempore salutis, & pro iustitia certare vsque ad mortem metuunt. Vngues postremò habet in pedibus detruncatos, quoniam omnis fortitudo eius & potestas propter inextricabiles regum exorbitantias

H & dissen-

114 CORN. AVRELII
& dissensiones iam penitus ablatae est atque defecit. A planta pedis usque ad verticem non est in ea sanitas. Regionem eius alieni deuorant, & desolata est quasi in vastitate hostili. Quid multis? Picus eam desuper irridet & infestat, persequitur & profligat. Et quidem temere minus. Is enim primus Laurētum & Latinorum rex, & Circes carminibus quod eius amorem sperneret, in auem sui nominis mutatus; præsens haud immerito deridet Imperium, quod à suo usque ad degeneravit, ut præter nomen & titulum, ne Imperij quidem habere speciem videatur. Quotus enim quisque Imperatorum est hoc in tempore, qui cum Octaviano, bella & similitates execretur; cum Tiberio, literarum peramet scientiam; cum Vespasiano, omnium facile iniuriarum obliuionem; & cum Tito eius filio, in ciues clementiam, liberalitatem, honorificentiam, & pecuniarum contemptum. Ad exteros veniam quorum virtute magis Romanum creuisse constat, quam eorum qui in Italia orti sunt. Quis rogo Imperatorum nostri huius saeculi poterit inueniri, qui tantam cum Nerua in ciues habeat tributorum indulgentiam, & qui afflictas releuet ciuitates? Quis obsecro nunc tantam cum Traiano in

no in re militari diligentiam, in ciuilibus lenitatem, in erigendis miseris largitionem amplectitur? Quis denique cum Helio Adriano tam moderatam legum seueritatem, tam inctedibilem cum Antonino Pio iustitiam & aequitatem, qua veluti totius se-debat arbiter orbis, modò insequitur? Quis etiam cum Aurelio Marco certare flagitat, qui tantam cum ciuibus concordiam, tantam vitæ tranquillitatem & postulandi ve-recundiā habuit, vt solus omnium post me, digno honore cælo receptus esse creda-tur? Hæc ego Romulus sed Ethnicus. de pa-ganis Imperatoribus atque profanis refero, dum tibi regis Pici in aquilam derisum & scommata nitor ostendete. At longè saga-ciùs & sacratiore mysterio hanc ipsam irri-sionem constantissimus tibi edisseret Con-stantinus, qui maximus tuæ religionis exti-tit propagator, quique (me abeunte) mox coram astabit, vtpote tum religione, tum tuorum gratia tibi satis astrictus, vt deneget nihil. Is enim dum adolescens à Galerio Romæ, specie religionis, pro patre (qui tum apud Anglos agebat) obses teneretur, fugam arripiens celeriter in Britanniam peruenit. Et fortè illis diebus, ibidem compositis ad pacem rebus, Constantium parétem vltima

H 2 fata,

fata, frequenti & anhela febre perurgebant.
Quo mortuo, cunctis qui tunc aderant an-
nitentibus, sed præcipue Croco gentili tuo,
atque Alemannorum rege, idem Constan-
tinus Imperium accepit. Minime igitur
molestum ei fuerit, altiora quædam de Pici
garitu in Aquilam, tibi enarrare, qui & tuus
est religione, & tuorum fauore coronatur.
Sic conditor Romæ Romulus abiens ait.
& confessim astare mihi video Constanti-
num Helenæ ex Constantio filium Impera-
torem religiosissimum. Is hilari vultu ad me
respiciens, Tibi, inquit, ô fili superum
gratia missus sum: ut quæ Armaëlus Romulus
mihi differenda reliquit, tibi modò propa-
lā manifestem. At ne te ex venatione fa-
tigatum diutius teneam: paucis quæ restant
accipito. Omnes igitur Pici Martij gestus,
fannas & insultus, & Aquilæ collum deplu-
me, atq. alia quæ in ea vel trunca vel debilia
vidisti, sacri Imperij lapsum & declinatio-
nem atque (ut verum fatear) interitum (quæ
omnia principum desidiâ contigerunt) in-
tellige. Proh nephas! Ego illud quantum ad
me pertinuit (vbi sororem Constantiam Li-
cinio Mediolani coniugem tradidi, & Mar-
tinianum officiorum magistrum Byzantij
Cæfarem creaueram) gloriosissimè rexì &
ampliaui.

ampliaui. Primus omnium, caput perpetuo diademate cinxi. rebus multis, populo comodissimus fui. legibus seuerissimis factio-
nes sedare & calumnias, artes nutrire bonas,
literarum præcipue; ipse quoque legere, me-
ditari, & scribere, audire legationes & que-
rimonias pronunciare: domi prudenter &
sanctè, foris strenuè & fortiter agere, sed
super omnia decorem domus Dei magnifi-
cè amplecti, operosa Christo erigere tem-
pla; Diuinos augere cultus, sacerdotium
venerari, ministris ecclesiæ regaliter proui-
dere, nihilque eis detrahere aut imminuere,
quod tuorum plerique non sine tuo dede-
core perpetrasse cognoscuntur. Nam cla-
mor pauperum & christorū Domini ad su-
peros iam ascédit: qui per tuos proceres, sub
barbaro quodam amortisationis titulo atque
diplomate, ad nudam vsque cutem euisce-
rantur, & sine misericordia à tuis corrodun-
tur. Hæc tibi ex me sequenda recitaui (ne-
que enim adulatio neque laus propria mihi
iam nocere potest qui in portum appuli)
vt vel ex his coniicias, quid te imprímis de-
ceat qui Imperiale ambire videris coro-
nam. Verùm, ista quæ sint, alia oratione
cùm tempus rerum agendarum affuerit, à
tuis decebere Episcopis: nunc reliquam vi-

H 3

sionis

sionistuæ partem exponere curabo. Picus itaque (vt vidisti) aquilam deridet, infestat & impingit, dum plurimi sunt hac tempestate, qui maiorum decreta contemptui habent, aspernantur & impugnant. Hi sunt qui variis circumferuntur desideriis, modo nigrum amaræ bilis, albo hypocrisis; modo viride hilaritatis, fusco mæstitia palliantes; instabiles, superbi, simplicium derisores, cupidi, semetipos amantes: ingrati quoque & potentum proditores, sine affectione, sine fœdere, sine pace, proterui, voluptatū amatores magis quam Dei: habentes quidem ex pennis instar pici, simulatae speciem pietatis, at minimè virtutem: blasphemati, murmuratores, sermonibus sanis contrarij, languentes, circa verborum pugnas & aniles quæstiones, euangelicam puritatem suis lenociniis contaminantes. Qui spiritibus errorum attendunt, & dæmoniorum doctri-
nis in hypocrisi, semetipos segregantes, & secundum desideria sua ambulantes in impietibus, tumidi, proprio sensu pro suo, arbitrati inflati, animales, spiritum non habentes. Hæc de gesticulatis pici in aquilam illusionibus. Collum præterea quod in aquila conspexisti deplume; Imperatorem exprimit sine dilectione, sine discretione, &

fin.

sine fama nitente, qui non (vt collum) omnia membra Ecclesiæ & caput connectit, atque alimenta in totum corpus transmittit, sed illud sua indiscreta exactione grauans dissociat & confundit, magis se impugnatorem quam Imperatorem exhibens, non pium se gerens Traianum sed impium tyrannum. Quid multis? Qui Ecclesiam suscepit paternaliter tuendam, eam magis sua pellectus quasi meretrice avaritia turpiter lacerat: & quam munificentia liberali de suo locupletare debuit, proh dolor, concessis spoliat, aut contra omne ius & consuetudinem vetustissima euacuat immunitate. Postremò nitorem famæ suæ veluti dudum fulminantes in collo plumas perdidit: qui neque suo consulit nomini, neque Deum reveretur aut homines metuit, neque vlla in pauperes Christi flectitur misericordia; nec meminit, veteres, fiscum solitos vocitare lie nem, quod eo succrescente, reliqui artus contabescant. At verò boni Imperatoris est quem te in omnibus sequi decet, discretè omnia agere, magisque ab omnibus amari velle quam timeri, & super omnia temeritatem fugere; satis celeriter fieri quicquid commode geritur. nunquam genti cuiquam nisi arduis de causis bellum indicere:

H 4 pacis

pacis quām Martis amantiorem esse: præcipitationē animi & inconstantiam odisse: erga ciues versari clementissimè, in amicos fidūm existere, spadones & adulatores, non secus atq. vestium tineas aut sorices, Palatio eiicere: nunquam iniuria accepta, excepta sola Dei, ad vlciscendum inconsultè duci; placidum se affatu, & conuiuili comem, atque magnificum præbere; benevolentia mirabili necnon perpetua, se ciuibus conciuem, imo & patrem exhibere: militum luxuriam refrenare, profusiora stipendia comp̄imere; nec solūm in hostilibus præliis, sed etiam per legitimos tramites calumniarum iniquitates propulsare. Litteratos colere, honoribus probos afficere, nec absque horum consilio quicquam attentare; Ecclesiæ, eiusque ministris viribus totis incumbere, reuereri, promouere. Et vt vnico verbo complectar vniuersa, quæ præclarum decent Imperatorem; sceptrum eburneum quo insignietur dextera tua, docebit te vt nihil non rectum imperes. Aquila verò quæ vel huius fastigio sceptri iuxta Homerum insidet, aut hodierno ritu Imperiale vexillum occupat, hoc tibi portendit, vt ad cælestia mente subuolitans, aquilinis oculis quæ humi sunt despicias. Postremò aurea caput

caput accingēris corona, vt in primis quamplurimum ipse sapias: consilij autem gratia sapientum caterua te semper comitetur (aurum quippe sapientiam mysticè signat) ne quid vt homo per errorem pecces; deinde curare continuò quæ recta sunt, nequid contra animi iudicium & rationem perpetram corrupteque perpetræ aut efficias. Hæc si animo tibi sunt ô fili omnia obseruare, erimus procul dubio tibi bonus odor in ore omnium Electorum Imperij, & in Romanorum regem assumēris. Deinde ad summum contēdens Pontificem, omnia iura, regiones, & bona quæ olim ei largissimè concessimus, te conseruaturum pollicebere ac iuramento obfirmabis. Bene optime, nihil æquius. At non vnum est quod me haud minimè lædit & grauat, eum scilicet præter hæc omnia aliunde insolitis mendicare indulgentiis, quæ fidem simplicium magis contaminant quād edificant, dum eas ipse per suos veredarios quasi vñales certo sub ære exponit. Si ei omnia quæ dedimus, non sufficiunt, tu obsecro ex tuis addito alia, vt vel sic in vulgo sine auaritia videantur mores esse eius, quem tanquam numen aliquod habemus & colimus in terris. Sed siquid haec tenus utrumque erratum est, vterque

H 5   refipiscat,

resipiscat, suscipiantque montes pacem populo, & colles iustitiam eius requirant, ne forte quis temere sed vere dicat: Leo rugiens, & vrsus esuriens, Princeps impius super populum pauperem. Verum enim in hæc subrepens primum & adhuc tenera in utroque vestrum cupiditatis labes, facile recider, si egentis Domini Saluatoris nostri volueritis semper meminisse. Huic enim ad passionem eunti, duo per Apost. Petrum gladij presentati: duo in vobis, tanquam duabus totius Ecclesiæ primariis capitibus, notant requirenda: in summo Pontifice gladius salutis exquiritur quod est verbum Dei, quo paganos ad Christi fidem reuocet, quo fideles in bono consolidet. In Imperatore gladius virtutis necessario requiritur, ut habeat quo Ecclesiam tueatur & hostes eius strangulet. Arripiat itaque Pontifex gladium suum ut audiatur procul vox eius & nomen, dicente Propheta: Leo rugiet, & quis non pauebit? Imò inquam Leo rugiet, & formidabunt filij maris, ita ut in ore Leonis fauum mellis singuli inueniant: dulcedinem utique mutuæ charitatis, & delicias cœlestis pabuli. dum semper farciendæ pacis studium habet cum Iuda Machabæo, & exhortationis verbum, de quo legitur:

Similis

Olx 11.

Similis factus est Leoni in operibus suis.
Leo enim animosus est & liberalis, apertisque dormit oculis. Audacem quippe fortuna iuuat, liberalem omnes diligunt, discretumque venerantur. Neque hoc prætereundum putem, fuisse in fabrica templi Salomonis, cælatos non tantum Leones, sed & Boues & Cherubin, vt is qui solus toti præsidet Ecclesiæ, sit iustitiæ viribus fortis, vt leo; modestiæ legibus commodè ligatus, vt bos, & ita demum scientiæ luce datus, vt Cherubin. At verò nunc ô Imperator mihi admonendus es, vt qui aquilam in armis portas, aquilam studeas imitari. Hæc itaque avis infatigabili est volatu, clarissimo visu, & mirabili odoratu. Tu ergo instar aquilæ in alta virtutum volare contendito, & ad cælestia pro viribus subuolitans terrena quæque despice. Illuc præterea frequenter oculos flecte, vbi merces tua magna nimis est reposita. Pullos tuos, Ecclesiæ dico filios, sub alas tuas suscipe, congrega & defende. Vbicunque cadauer aut foedæ hæreseos aut perfidiæ senseris, confessim adesse curato, & mox iustitiæ gladio illud à sano Christi corpore separato. Hic tibi sit labor, hæc ars, hoc studium; qui si
mea

quod legitur
Simili

124 CORN. AVR. DIAD. IMP.

mea non spreueris monita , eum te facilè
præbebis Imperatorem; qui & Deo & ho-
minibus sit quām gratissimus. Vale,& me-
mori quæ dico mente reuolue. Hæc vbi
dixerat Constantinus , mox tenues est ef-
fusus in auras : & ego expperctus confe-
stum ad te sanctissime Pater properauit, vt
me tibi & Ecclesiæ consecrarem.

EX

GER

hand
mitant

Era
conspic
tissimu
populari

His
tabona
pellecer

Sec
num e
ditur,
ad M
suum n
nam in
derepol

IMP.
um te facit
Deo & ho
Vale, & me
e. Hæc vi
venues elte
etius confi
roperaui, n

125
EX BATAVICA
HISTORIA

GERHARDI GELDENHAVRII
Nouiomagi.

MVLTIS ante CHRISTVM
natum annis, Bato Regis Cat-
torum filius, nouercalibus pe-
titus insidiis, à patre discessit,
nobili gentis sua iuuentute, &
haud mediocri popularium numero cum co-
mitantibus.

Erat autem Bato, statura procera, forma
conspicuus, fortis viribus, militaris rei peri-
tissimus, aditu facilis, ac in primis summus
popularium suorum amator.

His regiis dotibus ut nouercam in odium,
ita bonam Cattorum partem, in sui amorem,
pellecerat.

Secessus verò sui mense secundo, Rhe-
num eò loci, ubi in duo quasi cornua diui-
ditur, cum suis omnibus traiecit, legatosq.
ad Menapium Tungrorum Regem sacerum
suum misit, orans ut genero consulat, quo-
nam in loco minima cuiusvis iniuria consi-
dere posset.

Tungro-

Tungrorum rex, ubi legatos audiuit, Mosa
traiecto ad Batonem properat, quem sibi oc-
currentem amplectens in arcem Magum, quæ
ad Mosæ ripam est, exceptit, & secessus causa
comprobata consilium dat, ut ab eo loco ubi
Rheno traiecto considerat, ad Mosæ Vahalim-
que confluentem usque regionem cultoribus
vacuam occuparet.

Quod quum Bato seniorum nobilitatisque
consilio, genti sua indicasset, Tungri consi-
lium approbant, & in Rheni ripa casas eri-
gere cœperunt.

Bato verò, socero ad Tungros reuerso, haud
procul à Mosa in conspectum Magi, arcem ex-
truxit, quæ conditoris nomen Batoburgum
in hunc usque diem retinet. Eodem tempo-
re & Cattuicus aliquot passuum milibus su-
pra Batoburgum, in veterum consanguineo-
rum memoriam edificari cœptus.

Quum autem Rheni ripa, & quicquid
agri inter Mosam & Vahalim (quæ Mosa-
ualia dicitur) tantæ multitudini non suffice-
ret, Insulam etiam intra Rhenum Vahalim-
que sitam ad Oceanum usque inhabitare cœ-
perunt, Batauorumque insulam nominant.
Et sicut in Mosaualia Cattuicum terminum
regionis esse placuerat, ita & eiusdem nomi-
nis ad Oceanum quoque pagum constituere.

Et ne

Et ne in Insulam facilis pat̄eret trajectus, in initio ipsius arcem construxere, quam Loepeckam, id est cursus angulum nuncuparunt.

Cumque Bato summa equitate praeſet, & non paucos vicos, pagos, municipia & arces extrueret, eas nobilitatis sua nominibus appellandas curauit.

Tandem regū alicuius palati⁹ construendi consilium capit, in quo tam Insulanis quam Mosaualianis ius dicere commode poſſit. Quumque iubente rege, architecti totam Battavorum regionem diligentius perlustraſſent, indicant se collapsæ cuiusdam arcis vestigia, in editiore colle, qui pro ripa Vahaliz adiacet, paululum infra eum locum ubi primūm trajecto Rheno castra locarant, vidisse, quo regia adificande, iuri dicendo, ditione tutanda, nullus eſſet aptior. Inquirit Bato à Tungris, quisnam arcis illius fundamenta olim iecerit. Narrant y, potentiſſimum olim Galliarum Regem Magum, Ditis filium, ibi nominis ſui arcem adificasse. verū illius filios in interiorem Galliam abeuntes eam neglexiſſe, & iam à multis annis nemini inhabitatam eſſe. Animatus hoc reſponſo Bato, locum adiit, indeque ſuperam Insulae partem proſpectans & à ſinistris agrum fertiliſſimum, a dextris vero, collium, vallum, ſyl-

uarum que

uarumque amoenitate, ac fontium scaturigine captus, restaurari, & muro triplici ornari simul & muniri, eamque Nouiomagum ab innouatione dici iussit.

Mortuo Batone, filius ipsius Hessus, Batauorum rex, totius gentis acclamatione salutatus, Nouiomagum, ubi natus erat, mirum in modum domibus auxit, ita ut inferior oppidi pars, ipsius nomine, Hessi mons in hac usque tempora vulgo dicatur.

Post hanc communi Batauorum consilio Nouiomagum regia & caput gentis constitutum est, cœpitque Batauorum nomen, non solum per vicinas Galliarum regiones, verum etiam per Italiam & longius distas provincias celebrari.

Mos quippe Batauis erat, iuuentutem que ab agris colendis vacabat, militari & in primis equestri disciplina exercere, atque ita exercitos in exteris regiones ad stipendia facienda mittere.

Itaque factum est, ut bello Mithridatico aliquot Batauorum cohortes, sub Lucio Cæsare, tum Achaiae proconsule, patre Iulij Cæsaris, militarent unde cum Carolo Inacho Tigrorum regis filio. Horum tanta virtus & fortitudo fuit, ut Senatus populisque Romanus Regem & gentem Batauorum amicos
Senatus-

Senatus consulo ac plebiscito declarauerit.

Iulius autem Cæsar mortuo patre suo, Batauorum cohortes in summo honore semper habuit, hos corporis sui custodes constituit, his primam Aquilam in dubiis bellis credit, horum potissimum opera Britanniam subegit.

Durante etiam bello Gallico, Cæsar Noviomagum usque descendit, & in amicitia sua erga Batauos memoriam, arcis partem quæ Vahali imminet, Romanorum more per suos architectos & fabros, aduersus aquarum impetum muniri fecit, ab ipsisq; ea structura, domus auxiliaris Batauicè, Dat husz ter hulpen, nuncupata est.

In bello vero Ciiali, Batauorum cohortes Pompeianos vicerunt & Pompeium in fugam verterunt.

Mortuo Cæsare dictatore, fideliissimi in Romanorum amicitia ad Vitellij imperium usque Bataui persistierunt. Augustus quoque Octavius in comitatu suo multis annis eos detinuit, & Tiberius corporis custodes delegit.

Sub Druso vero & Germanico, strenuam Romanis operam pace belloq; iam clari, nazarunt.

Regnante autem Caligula, non nihil tam
I insans

130 EX BATAVICA HIST.
insani principis imperium detrectantes, Re-
manis restiterunt.

Sub Claudio, reddita illis pristina liber-
tate ac dignitate, crebris per Britannias vi-
ctoris claruerunt.

Neronis vero, ac matris eius Agrippinae,
corporis custodes veteri more constituti, tan-
dem a Galba contumeliis affecti, in patriam
rediere.

Vitellius Cæsar, quum Batauorum forti-
tudini, victos Othonianos, acceptum referre
deberet, beneficiorum immemor, luxu &
avaritia praefectorum suorum, eos ad defe-
ctionem adegit. Hinc atrox bellum inter
Batauos & Romanos exortum est. Manente
hoc bello, Nouiomagum Batauorum oppidum,
ab ipso gentis duce, quia id aduersus hostes
defendere nequibat, succensum est. Tandem
aquis conditionibus ab armis discessum, ma-
nente Batauis apud Vespasianum & filios
eius, veteri gratia & auctoritate.

Sub Hadriano Augusto rursus corporis
custodia exhibiti, quum multis Augustis &
fidelissimi & gratissimi fuissent, imperante
Septimio Seuero, libertatibus & honoribus
ornati in Britanniis (ut olim) saepe felicis-
simè pugnarunt. Quam grati Seuero fue-
rint, satis declarant vetustatis Monumenta,

mea

mea estate eruta, non procul à Legia oppido,
quam à legionibus quæ ibi castra habuerunt,
denominatam verisimilis coniectura est. His
hæc inscripta erant:

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS
SEVERVS AVG. ET M. ANTO-
NIVS CÆS. COH. VOL. ARMA-
MENTARIVM VETVSTATE CON-
LAPSVM RESTITVERVNT SVB
VAL. PVIDENTE LEG. AVG. PR.
PR. CVRANTE CÆCIL. BÆTO
PRE. GENS BATAVORVM AMI-
CI ET FRATRES ROMANI
IMPERII.

Constantio autem Cæsari, ac Constanti-
no, qui postea Magnus dictus est, in Britan-
nia olim commilitones Bataui, magnum mo-
mentum ad imperium Romanum obtinen-
dum attulerunt.

Nec Iuliano in pugna Argentoratensi au-
xiliatrices Batauorum turbæ defuerunt, sed
ipsius exercitui in pugna laboranti animum
addidere & victoriæ causa fuerunt.

Post hæc tempora, Barbaris nationibus
Romani imperij prouincias incurvantibus,
Bataui egrè patriam suam tutati sunt.

Tempore vero Pipini Francorum Ducis,

I 2

Danis

Danis & Frisiis fortiter aliquandiu resistentes, tandem hostili vi coacti sunt Francorum & Regem & religionem suscipere, manente tamen non solum ea libertate, quam à Cæsaribus donati erant, verum etiam multis modis aucta.

Carolus autem magnus Nouiomagum arcem collabascentem reparauit, & facellum, quod ibi Diis Manibus à veteribus consecratum erat, Christo Seruatori, per Leonem Romanum Episcopum consecrari fecit.

Ædificauit & in hac arce tribunal (quod ibi mea ætas vidit) in quo crebro inferioris Germaniae populis ius dixisse legitur.

Regnante Ludouico Pio, Nortmanni classe Vahalim ingressi, totam Insulam deuastarunt, & Nouiomagi regium palatum miri operis & magnitudinis exusserunt.

Carolo autem Calvo rerum potiente, Batavorum gens trifariam diuisa est. Inferior enim insula pars quæ mutato nomine, Holtlandia à Frisiis dici cœperat, partim Episcopi Ultraiectini, partim aduentity cuiusdam principis, iussa facere, iubentibus Francici sanguinis Cæsaribus, volens nolens coacta est. Hinc crebra bella exorta sunt, quæ si quis legere volet, habet Holtlandorum Ultraiectinorumq; Historias. Superior autem Insulae

ST.
ndiu resi-
sunt Fran-
suscepere,
ertate, qua
tiam mu-
nagum ar-
facellum,
conseru-
r Leonem
ecit.
nal (quid
inferioris
ur.
anni clas-
deuastia-
um mini-
ente, Ba-
Inferior
ne, Holt-
Episcopi
cuidam
Francii
s coacta
qua si
rum Pl.
or autem
Insulae

GERHARDI NOVIOMAG. 133

Insula pars, quæ Bataicum nomen retinet,
& Nouiomagum caput gentis, multis annis
sub Cæsaribus libera manxit.

Fridericus verò, primus huius nominis
Augustus, Batauorum libertatem auxit,
arcem Nouiomagum instauratam muniuit.

Vicini autem principes horum libertati
inuidentes, arte ipsis nota Guilhelmo ex
Holtlandorum Comite, Romanorum Regi,
impudentioribus precibus persuaserunt, ut
Ottoni Gelria tum Comiti, Nouiomagum &
quicquid illius iurisdictionis erat, pro ma-
gna, quam ei debebat, aureorum summa, pi-
gnori daret. Quod Batauis Nouiomagisq;
frustra contrariantibus, Guilielmus fecit,
& Rodulphus post eum Cæsar factus, ratum
habuit.

Hac rerum omnium vicissitudine factum
est, ut Insula quandam nobilissima ac poten-
tissima, in multas ditiones discepta, sub
quodam seruitutis iugo depresso iaceat.

Hac sparsim Batauicè scripta, utcunque
Latina feci, & in hunc ordinem redegi. Se-
cutus autem sum Historias Ducum Gelriæ,
quas clarissima Princeps Catharina filia
Arnoldi Duci Gelriæ patri meo Gerardo do-
no dederat, & Historias Ducum Cliven-
sium, quæ fuere Adolphi Duci Cliven-

I 3 sis, qui

sis, qui vulgo à Rauesteino dicebatur.

Restat ut de præcipua Batauorum Nobilitate, cuius progenies hodie quoque floret, pauca addam.

Vetustissima inter Batauos nobilitas est Heroum Herculaniorū, qui genus ab Hercule Alemanno totius olim Germaniae rege, ducente afferuntur. Ab his originem trahit Gelriorum Dux Carolus, Comites Egmondani, Florentius Comes Burensis, principes etiam ab Hocklem, ab Aspera, & multi alijs minoris nominis.

Maiore generis nobilitate Egmondani gloriabantur, sed y quum à Frisiorum regibus stemma deducant, inter veteres Batauos numerari non possunt, licet Herculaniis affinitate iuncti, iam primas inter Batauos obtineant. Horum etiam caput & princeps est Carolus Gelriorum Dux, cuius paternum stemma ab Herculaniis & Egmondanis progressum habet.

His accedunt Batoburgi nobilissimi planè Bataui, qui & Bohemorum Regibus & Columnensium Romanorum affines & consanguinei, non multum infra maximos principes nobilitate & fama descenderunt.

Lunata præterea Wassenariorum insignia, circa maritima in Batauis, principem

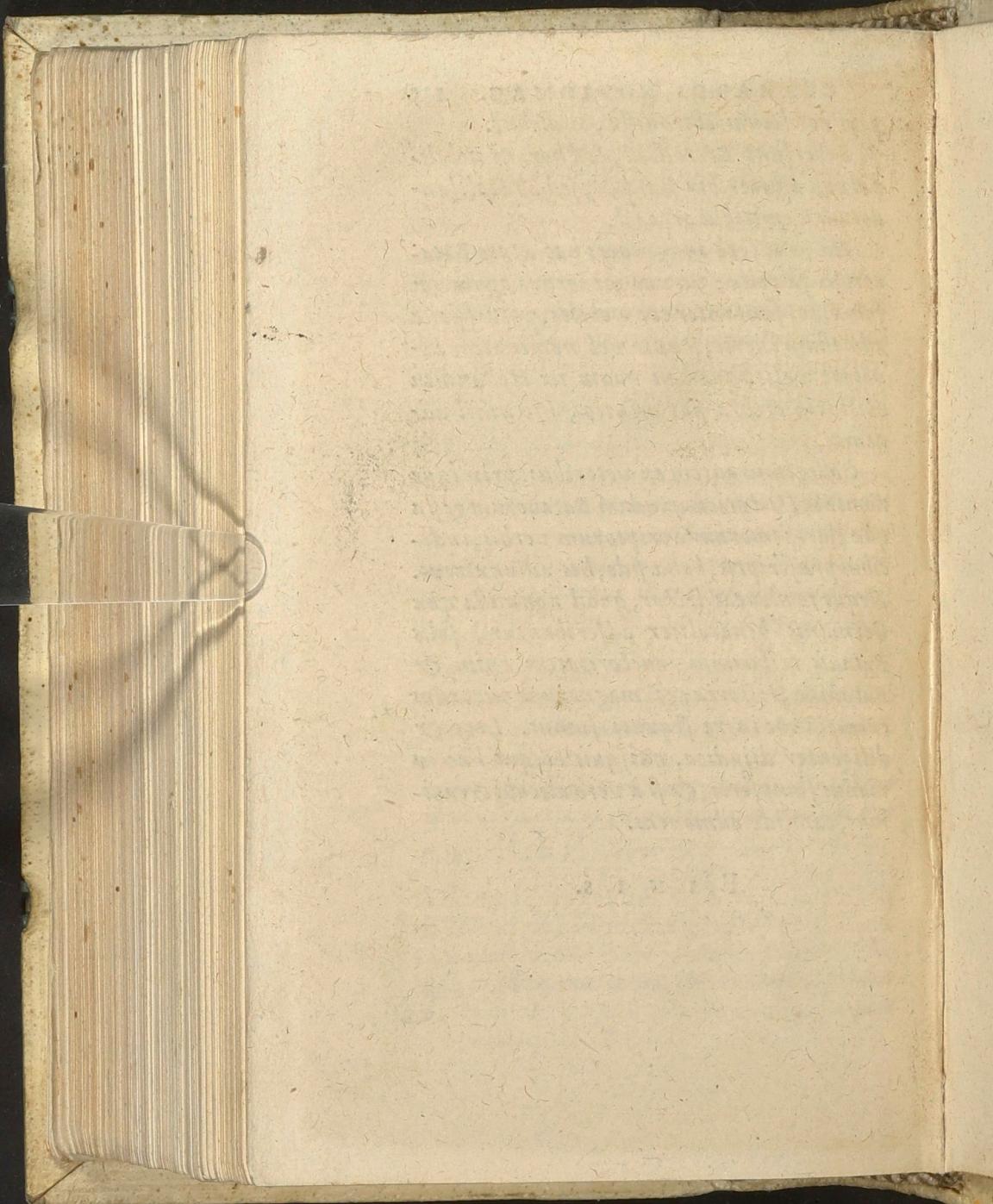
pem eos locum obtinuisse, indicant.

Supersunt Brerodani, sed horum nobilitas non à veteribus Batauis, sed ab Holtlandorum Comitibus orta est.

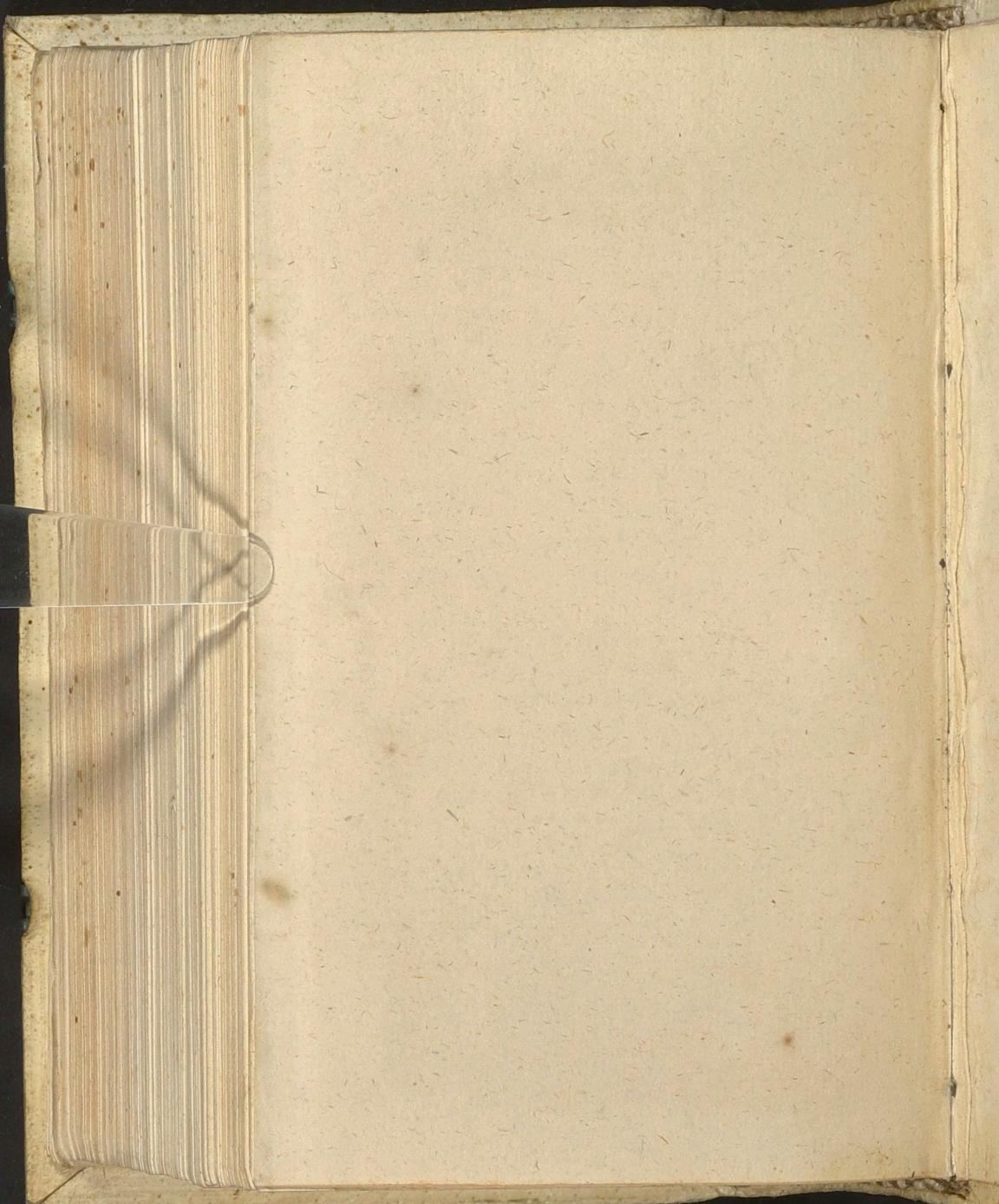
Hæ sunt ferè insigniores hac etate Batauorum familiae, verum minorum opum & famæ, tot sunt inter eos nobiles, ut difficile admodum fuerit, si quis vel nominatim adnotare velit, quorum quum in Hollandica Historia crebra fiat mentio, hic nihil addemus.

Collegimus autem ex veteribus, primique nominis Historicis quædam Batauorum gesta quæ clarissimorum Scriptorum verbis, indicibus prescriptis, bona fide, his adiunximus. Neque te moueat lector, quod nonnulla quæ Germanis generaliter adscribuntur, solis Batauis tribuamus; auctoritatem enim & Batauicæ Historie, & magnorum virorum exempla hac in re sequuti sumus. Lege & diligenter dijudica, quisquis es, qui hæc in manus sumpseris, & si à vero alicubi errauimus, candidè admoneas.

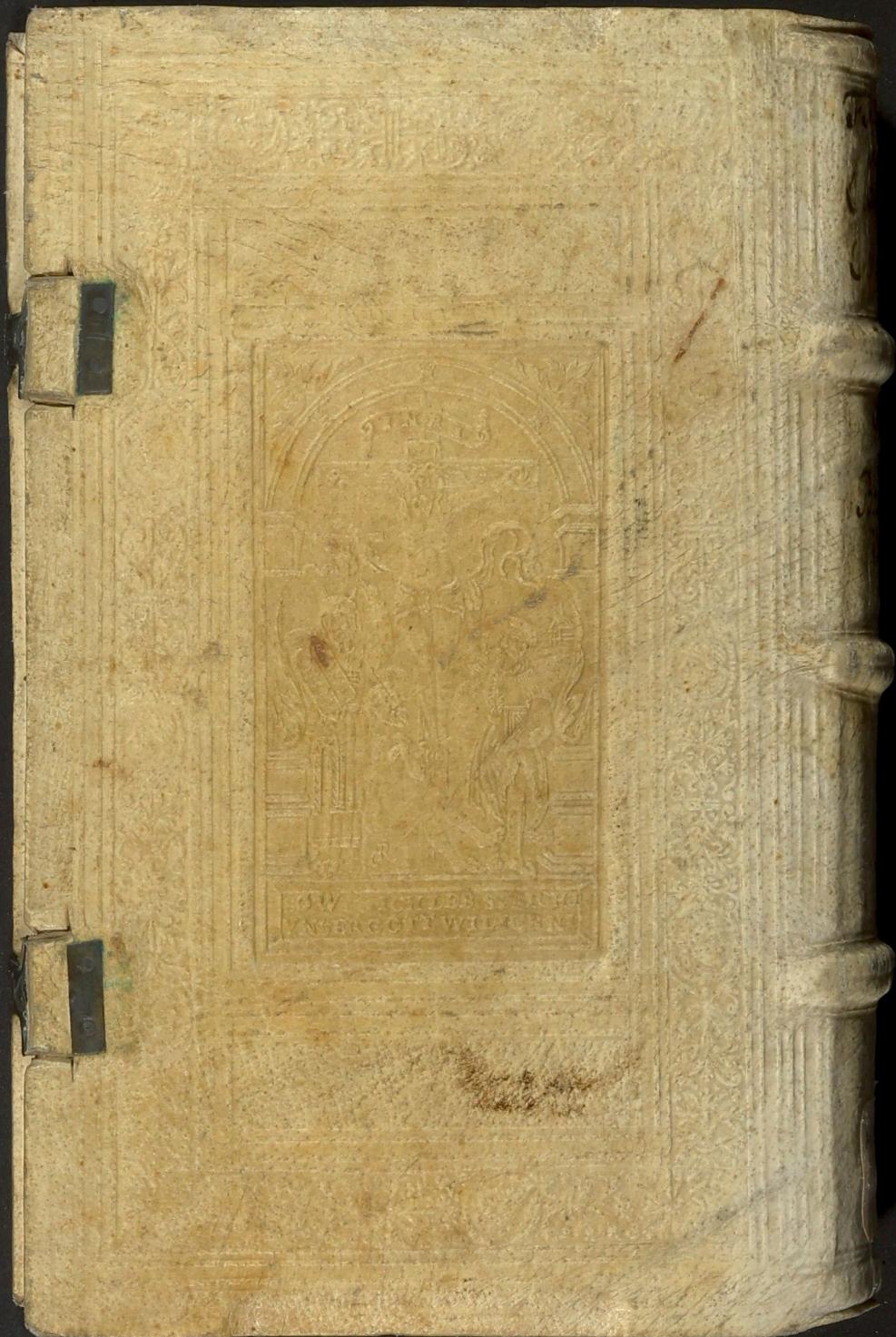
F A N I S.

Faſte geſch.

Catho. ap. i. v.

Contra lucif.

Contra cœl.

ALVENSLEBEN

Ji

166

BATAVIA,
SIVE
DE ANTIQVO VERO QVE
EIVS INSVLÆ QVAM RHENVS
in HOLLANDIA facit situ , descri-
ptione & laudibus; aduersus GERAR-
DVM Noviomagvm,

LIBRI DVO;

Ji 166

Auctore CORN. AVRELIO,
D. Erasmi Roterodami olim præceptore.

Item alia qua proxima pagella indicabit.

BONAVENTVRÆ VULCANII operâ,
nunc primum in lucem edita.

